

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

PETR GRÉZL

III. ročník – prezenční studium

Obor: Pedagogika – veřejná správa

**INTEGRACE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH OSOB
NA TRH PRÁCE V RÁMCI OLOMOUCKÉHO
KRAJE**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů. Souhlasím, aby moje práce byla uložena v knihovně Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Milenově dne 25. března 2012

.....
Podpis

Velice děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D.
za cenné rady, připomínky a odborné vedení mé práce.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Petr Grézl
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Integrace zrakově postižených osob na trh práce v rámci Olomouckého kraje
Název v angličtině:	Integration of visually impaired persons to labor market in Olomouc region
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá problematikou zaměstnávání zrakově postižených osob. Práce je rozdělena do dvou částí. První teoretická část je zaměřena na zrakové postižení, možnosti vzdělání a pracovního uplatnění zrakově postižených osob. V praktické části je proveden kvalitativní výzkum, který zjišťuje zkušenost zrakově postižených osob z Olomouckého kraje s pracovní integrací.
Klíčová slova:	Zrakové postižení, vzdělávání zrakově postižených osob, profesní uplatnění zrakově postižených osob, pracovní integrace, Olomoucký kraj

Anotace v angličtině:	This bachelor thesis focuses on the employment issues of visually impaired people. It is divided into two parts. The first theoretical part deals with visual impairment, educational opportunities and employability of visually impaired people. The practical part presents results of a qualitative research focused on experiences of visually impaired people in Olomouc region.
Klíčová slova v angličtině:	Visual impairment, educational opportunities of visually impaired people, employability of visually impaired people, work integration of visually impaired people, Olomouc region
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Organizační strukturu TyfloCentra Olomouc, o.p.s. Příloha č. 2: Přepis rozhovoru, paní Lenka Příloha č. 3: Přepis rozhovoru, paní Dagmar Příloha č. 4: Přepis rozhovoru, pan Antonín Příloha č. 5: Přepis rozhovoru, pan Lukáš Příloha č. 6: Přepis rozhovoru, paní Marija
Rozsah práce:	90
Jazyk práce:	český jazyk

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 VYMEZENÍ ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ	10
1.1 Zrak	10
1.2 Oftalmologie a tyflopédie.....	11
1.3 Zrakové postižení.....	11
1.4 Etiologie zrakových vad.....	13
1.5 Vliv zrakového postižení na jedince	14
1.6 Diagnostika.....	18
1.7 Klasifikace zrakově postižených osob	20
1.8 Zásadní organizace a služby	28
2 MOŽNOSTI VZDĚLÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH DĚTÍ A MLÁDEŽE ...	32
2.1 Historie vzdělávání zrakově postižených osob.....	32
2.2 Současná situace ve vzdělávání zrakově postižených osob	34
2.3 Předškolní vzdělávání	35
2.4 Základní škola.....	36
2.5 Vzdělávání v běžné škole	37
Individuální vzdělávací plán	38
2.7 Vzdělávání na základní škole pro zrakově postižené.....	38
2.8 Studium na střední škole	39
2.9 Speciálně pedagogické centrum	41
2.10 Vysokoškolské studium zrakově postižených osob	42
3 ZAMĚSTNÁVÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH OSOB	45
3.1 Práce.....	45
3.2 Legislativa České republiky ve vztahu k zaměstnávání zrakově postižených osob	46
3.3 Politika zaměstnanosti ve vztahu k osobám zdravotně postiženým	51
3.3.1 Pracovní rehabilitace a rekvalifikace.....	51
3.3.2 Podporované zaměstnávání	53
3.3.3 Chráněný trh práce.....	54

3.4	Vhodná zaměstnání zrakově postižených osob	55
3.5	Předpokládaná situace v Olomouckém kraji	57
3.6	Činnost Úřadu práce Olomouc	60
3.7	Činnost TyfloCentra Olomouc, o.p.s.	62
4	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	67
4.1	Kategorie	68
4.2	Shrnutí výzkumu.....	78
	ZÁVĚR.....	80
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	84
	SEZNAM PŘÍLOH	91
	SEZNAM GRAFŮ	122
	SEZNAM TABULEK.....	123
	SEZNAM ZKRATEK.....	124

ÚVOD

Zrakové postižení omezuje zcela zásadním způsobem život takto handicapovaného jedince. Vliv je patrný ve všech oblastech lidské existence, jak po stránce fyzické, psychické, tak i sociální. V minulosti byli tito lidé často úplně odstraňováni nebo alespoň vylučováni na okraj intaktní společnosti. V dnešní době je přístup zcela opačný, převládá snaha co nejvíce je začlenit do „normálního“ života mezi jedince bez postižení. Bohužel ne vždy se to daří snadno.

Jednou z problematických oblastí v procesu integrace zrakově postižených osob do většinové společnosti je jejich snížená možnost uplatnění na trhu práce. Zaměstnanost zrakově postižených osob je v rámci České republiky velmi malá, a to i přes to, že se situaci svými zásahy, především legislativními, snaží zlepšit stát. Ve prospěch zrakově postižených uchazečů o zaměstnání také vystupují TyfloCentra (a jiné neziskové organizace) a do jisté míry i úřady práce.

Procesu začleňování na trh práce předchází několikaletá profesní příprava, která probíhá, podle možností studenta, buď v klasické škole, nebo v rámci studia v některém ze speciálních školských zařízení pro zrakově postižené děti a mládež. Důležité je, aby škola vybavila svého absolventa upotřebitelnými vědomostmi a schopnostmi, tedy aby pružně reagovala na měnící se požadavky trhu a zrakově postižený člověk byl v co největší míře konkurenceschopný.

Cílem mé práce je zjistit, jaká je situace v oblasti integrace zrakově postižených osob na trhu práce v rámci Olomouckého kraje a jak svou situaci ve vztahu k zaměstnání vnímají samotní zrakově postižení občané.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Převážně teoretické části věnuji tři kapitoly, které svým obsahem ozřejmují a výrazně rozšiřují pojmy, vztahy a souvislosti z předcházejících odstavců. Ryze prakticky orientovaná je pak poslední, čtvrtá kapitola.

První kapitola se věnuje vymezení zrakového postižení, jeho etiologii a klasifikaci. Dále je zde popsáno, jaký dopad na osobnost jedince má jeho postižení

a jaké jsou možnosti kompenzace zrakového handicapu. Také je vyzdvihnout přínos některých organizací, které se zrakově postiženým osobám věnují.

Druhá kapitola je zaměřena především na možnosti vzdělání. Je v ní rozebrán celý systém školství, od nejnižšího stupně až po studium na vysoké škole. Zvýrazněny jsou specifika školní docházky v rámci speciálního školství a také v případě integrace zrakově postiženého žáka do běžné školy.

Třetí kapitola je věnována zaměstnávání zrakově postižených osob. Jsou zde přiblíženy zásadní legislativní dokumenty, které tuto oblast upravují, a je zdůrazněn jejich přínos. Dále je pozornost upnuta na možnost pracovní rekvalifikace a rehabilitace a na obecné možnosti pracovního uplatnění, které zrakově postižení lidé mají. Jde především o definování takových pojmů jako je: podporované zaměstnání a chráněný trh práce. Závěr kapitoly je zaměřen na hodnocení aktuální situace v Olomouckém kraji a na rozbor aktivit TyfloCentra Olomouc, o.p.s. a Úřadu práce Olomouc.

V rámci čtvrté kapitoly je zprostředkován kvalitativní výzkum (formou rozhovorů), který má zjistit osobní zkušenost zrakově postižených osob s integrací na trh práce v Olomouckém kraji. Je zde nastíněna uplatněná metoda, dále rozebrán pracovní postup a dílčí výsledky. V závěrečném shrnutí je popsáno zjištění, které z celého výzkumného šetření vyplynulo.

1 VYMEZENÍ ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ

V úvodní kapitole se hodlám věnovat teoretickému vymezení zrakového postižení a dalších pojmů, které s touto problematikou souvisí. Především půjde o vysvětlení etiologie a diagnostiky očních vad a nastínění možných způsobů klasifikace zrakového postižení. Dále pojednám o vlivu zrakového defektu na vývoj osobnosti a život postiženého jedince vůbec.

Také se zaměřím na nejdůležitější organizace, jež se angažují na poli pomoci zrakově postiženým občanům.

1.1 Zrak

Zrak je pro člověka jedním z nejdůležitějších smyslů. Díky němu jsme schopni vidět, tedy „rozlišovat zejména světlo, tmu, barvy, tvary, rozměry, polohy a pohyby předmětů, trojrozměrnost, hloubku prostoru“ (Ludíková in Valenta 2003, s. 179). Drtivou většinu informací získáváme z našeho okolí právě prostřednictvím zraku. Jeho přínos pro orientaci v prostředí je v porovnání s ostatními smyslovými orgány až několikanásobně větší.

Flenerová (1985, s. 35) uvádí, že zrakem zaznamenáme takřka 80% informací ze světa kolem nás, zatímco sluchem pouhých 15%. Květoňová (2007, s. 63) tvrdí, že lidské oko zachytí až 90% z veškerých přijímaných vjemů, které na jedince působí.

Zrak má tedy nezastupitelný význam v procesu poznávání světa i pro praktické jednání a fungování člověka. Ovlivňuje naše myšlení, představy a představivost, dále emocionální rozvoj a mnoho dalších charakteristik. Z toho vyplývá, že jakékoli zhoršení funkčnosti oka či narušení struktury zrakového aparátu, má vážný dopad na život takto postihnuté osoby.

Zrakový orgán je párový a tvoří ho vlastní oko (oči) umístěné v ocnici, zrakové dráhy (oční nervy) a centrum zraku v mozku. Zrakové postižení může být způsobeno defektem kterékoli z těchto částí.

1.2 Oftalmologie a tyflopédie

Osobám se zrakovým postižením se věnují především tyto dvě vědní disciplíny: oftalmologie a tyflopédie. Oftalmologie je vědou medicínskou, zaměřuje se především na lékařské hledisko problému. Tedy na vyšetření zraku, určení vady, její příčiny a možnosti nápravy.

Z výsledků oftalmologického vyšetření vycházejí další specialisté, kteří s lidmi se zrakovou vadou pracují. Vítek (2007, s. 83) uvádí, že poznatky z oftalmologie využívají v hojné míře speciální pedagogové, především v oboru tyflopédie. Tímto se dostávám k další disciplíně zabývající se osobami s postižením zraku - tyflopédií.

Tyflopédie (tyflos – slepý, paidea – výchova), je speciálně pedagogický obor, jenž se zaměřuje na výchovu, vzdělání a rozvoj zrakově postižených lidí (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007). Společně s tímto termínem se používá i pojem oftalmopedie (oftalmos – oko, paidea – výchova), který je považován za synonymum pro stejnou disciplínu (Renotierová, Ludíková a kol. 2006). Cílem tohoto oboru (ať už jej nazveme jakkoli) je dle Ludíkové (2003, s. 185; 2006, s. 8) *„maximální rozvoj osobnosti jedince se zrakovým postižením, což znamená nejen dosažení nejvyššího stupně socializace, včetně zajištění adekvátních podmínek pro edukaci, ale i přípravu na povolání, následné pracovní zařazení a plnohodnotné společenské uplatnění“*.

Oftalmopedie samozřejmě nečerpá informace pouze z oftalmologie, je to multidisciplinární věda, jež využívá poznatků z mnoha dalších oborů, jak humanitních tak i přírodovědných. Jde především o pedagogiku, filozofii a sociologii, dále pediatrii a třeba také neurologii (Renotierová, Ludíková a kol. 2006).

1.3 Zrakové postižení

Vymezit zrakové postižení není zcela jednoduché. Problematikou osob s poruchou vidění se sice již zabývalo velké množství autorit, ale přesto neexistuje nějaká jednotná, univerzální a vše postihující definice. I to je důvod, proč se stále objevují snahy o nové vymezení tohoto postižení. Podle svého zaměření nahlízejí různí autoři na tuto oblast z různých úhlů. Existují definice medicínské, jež se

zaměřují především na (ne)funkčnost zrakového orgánu, možnost korekce a na zařazení postižených jedinců do předem určených kategorií. Jednoduše řečeno, na základě určité stupnice striktně rozdělí populaci na osoby postižené a intaktní. Naproti tomu tyflopeditické a psychologické vymezení klade, mimo informaci o poruše zrakového orgánu, také velký důraz na osobnost postiženého člověka a na to, jaký dopad pro něj oční vada má. Podívejme se nyní na některé definice dostupné v literatuře od českých psychologů, oftalmologů a speciálních pedagogů.

Ludíková vnímá zrakové postižení jako „*absenci nebo nedostatečnost kvality zrakového vnímání.*“ (Renotiérová, Ludíková a kol. 2006, s. 192) Podobně se vyjadřuje i Pipeková (2010, s. 54), podle které se zrakové postižení projevuje omezenou až zcela vyloučenou schopností „*přijímat vizuální informace*“.

Dále uvádí, že vliv zrakového postižení je komplexní, tudíž zasahuje celou osobnost a fyzický i psychický vývoj člověka.

Hamadová, Květoňová, Nováková (2007) přistupují k zrakovému postižení ze tří aspektů. Jde o medicínské, edukační a psychologické hledisko. Z pohledu medicínského hovoříme o zrakovém postižení v tom případě, že i po léčbě či případném lékařském zákroku se nedostaví očekávané zlepšení stavu handicapované osoby a poškození zrakových funkcí nadále přetrvává, přičemž zraková ostrost je horší než 0,3 (o tomto pojmu více v dalším oddíle). Dle psychologického hlediska je zrakově postižený ten jedinec, jehož vizuální percepce je defektním viděním natolik narušena, že negativně ovlivňuje celkový vývoj jeho osobnosti. Edukační hledisko se zaměřuje především na žáka s oční vadou a za postižení považuje stav, kdy i přes veškerou možnou péči a při nejvyšším stupni korekce je školní efektivita zhoršena.

Rozsáhlejší definici zahrnující vliv postižení na handicapovaného člověka uvádí Květoňová: (1994, s. 6) „...*zrakové postižení narušuje a mění především kognitivní funkce, orientaci a motoriku v životním prostředí, včetně emocionálně-sociálního vývoje osobnosti.*“

Květoňová-Švecová hovoří o zrakových vadách, jež definuje jako „*nedostatky zrakové percepce různé etiologie i rozsahu*“ (1998, s. 18). Řadí sem různé oční nemoci, následky úrazů nebo poruchy ve stavbě zrakového orgánů.

Jakým způsobem se porucha zraku projeví je podmíněno dobou vzniku, druhem a mírou vady, strukturou osobnosti postiženého či okolnostmi vývoje

vizuálního vnímání. Dopad je patrný především v oblasti sociální, kognitivní a pohybové (Štrébllová 2002).

V souvislosti se zrakovým postižením je dobré rozlišovat dva pojmy: vada a postižení. Vadou rozumíme narušení struktury nebo funkce oka, které vede k zhoršení či ztrátě vidění. To, že má člověk vadu zraku, ještě neznamená, že je zrakově postižený. O postižení mluvíme až v případě těžké vady, která způsobuje, že dotyčný není schopný žít „běžným“ způsobem. To znamená, že jeho obtíže jsou takové, že klasická korekce pomocí brýlí, či případný lékařský zásah mu nepomohou vrátit zrak do „normálu“. Polopaticky řečeno, ne každý člověk s oční vadou je zrakově postižený (Opatřilová, Zámečnicková 2005).

Z výše uvedeného vyplývá, že existuje více druhů zrakových vad různé závažnosti a že nelze na osoby s poruchou vidění nahlížet jako na nějaký jednotlý celek. Proti generalizaci zrakově postižených stojí zejména speciálně pedagogický přístup kladoucí důraz na to, aby společnost přijímala lidi se zrakovým defektem především jako individuality, jejichž jednou z mnoha charakteristik je i to, že mají postižený zrak.

Různorodost v rámci skupiny osob se zrakovým handicapem bere na zřetel Vágnerová. Uvádí: „*Zrakově postižení lidé tvoří heterogenní skupinu, porucha jejich zrakových funkcí může být různě závažná, kvalitativně odlišná, může vzniknout v různém období a je spojena s rozdílným rizikem vzniku kombinovaného postižení*“ (2004, s. 195). Na dalších stránkách pak autorka připojuje i dodatečné údaje o dopadu postižení na vnímání, socializaci a orientaci v prostoru. Pro zahrnutí všech zásadních aspektů týkajících se zrakového postižení, uvádíme tuto shrnující definici na závěr tohoto oddílu.

1.4 Etiologie zrakových vad

Etiologie zrakových poruch je vskutku bohatá. V literatuře se lze nejčastěji setkat s dělením na vady vrozené a vady získané v průběhu života (srov. Hamadová, Květoňová, Nováková 2007; Pipeková 2010). Na vzniku vrozených vad se podílí především dědičnost. Je příčinou až jedné pětiny všech kongenitálních vad, mezi které lze zařadit např. vrozený šedý zákal, vrozený glaukom, těžkou krátkozrakost

apod. Velmi nebezpečné jsou také exogenní vlivy, tedy působení různých škodlivin, které mají negativní dopad na vývoj zrakového orgánu. Patří sem různé mechanické (úder) a fyzikální vlivy (radioaktivní záření), chemické škodliviny, jež přes matku ovlivní dítě (nadužívání alkoholu, léčiva, drogy) a pak také poruchy fungování metabolismu matky a její onemocnění. Vnější vlivy mohou způsobit zrakové komplikace jak v prenatálním, perinatálním, tak i postnatálním období. Do jaké míry se vada zraku projeví, závisí velkou měrou na době, kdy k patologickému zásahu dojde. „*Zpravidla je porucha tím závažnější, čím dříve je vývoj oka v embryonálním stadiu patologicky zasáhnut.*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007, s. 24) Vady získané v průběhu života mohou být zaviněny úrazem nebo vážnou nemocí. Choroby, které podmiňují vznik očních poruch, jsou především tyto: diabetes, tuberkulóza, revmatické onemocnění, anginy a roztroušená skleróza. Značně negativní vliv na zdraví oka má rovněž stárnutí (srov. Hamadová, Květoňová, Nováková 2007; Nováková in Pipeková 2010).

1.5 Vliv zrakového postižení na jedince

Již bylo řečeno, že společenství osob se zrakovým postižením je velice různorodé a skládá se z velkého množství jedinečných individualit. Je to dáno jednak rozdílnou etiologií a dobou vzniku postižení, přístupem rodiny, okolí a postojem intaktní společnosti vůbec. Dále také vnitřními charakteristikami jedince, které mohou být okolím tlumeny či podporovány v rámci socializace (zde mám na mysli například to, že protektivní výchova a snaha co nejvíce usnadnit postiženému životní úděl, mohou z relativně průbojného a temperamentního dítěte udělat ušlápnutého, nesamostatného a na cizí pomoci závislého dospělého). I přes tuto zřejmou rozmanitost je možné vliv zrakového postižení na osobnost člověka do jisté míry zobecnit a najít určité společné jmenovatele.

Dopad zrakového postižení lze pozorovat především v oblasti motorické, sociální a v oblasti poznávání světa. Vliv na osobnost má také doba vzniku postižení. Vrozená vada sice determinuje celý vývoj člověka a přináší mnohé komplikace, ovšem sám postižený není pod takovým psychickým tlakem, jako jedinec se

získanou vadou. Ten totiž pociťuje zhoršení stavu a tato nová situace na něj působí značně traumaticky.

Ztráta či oslabení zraku znamená velkou komplikaci pro příjem podnětů a informací z okolí. Především u osob s vrozeným zrakovým postižením, či záhy získaným, hrozí senzorická deprivace (Pipeková 2010). Hamadová, Květoňová, Nováková (2007) uvádí, že velmi podstatné, v rámci tvorby představ o světě, ve kterém postižená osoba žije, je to, zda ke ztrátě zraku dojde před 5-7 rokem života, či až později. Lidé, kteří o zrak přijdou do tohoto limitního věku, postupně ztrácejí získané zrakové představy a mají tak mnohem větší problémy s chápáním, orientací a představitivostí, než lidé, kteří oslepnou později. Tato druhá skupina (co přišla o možnost vidět až po 5-7 roku života) může mnohem lépe pracovat s kompenzačními činiteli, které napomáhají oslabení či ztrátu zraku vyrovnat. Někteří autoři (Renotierová, Ludíková a kol. 2006) dělí **kompenzační činitele** na nižší (jde o smysly) a vyšší (především řeč, myšlení, paměť). Jiní je zahrnují pouze do jedné velké skupiny (srov. Vágnerová 2004; Hamadová, Květoňová, Nováková 2007). Tak či onak, zásadním kompenzačním smyslem, který nahrazuje příjem informací zrakem, je **sluch**. Ve společnosti se často udržuje názor, že zrakově postižení mají vrozen dokonalejší sluch než běžní lidé. Tak tomu ovšem není. Lepší sluchové kvality jsou důsledkem tréninku a mnohem většího soustředění pozornosti na zvukové podněty. Díky citlivému vnímání lze lokalizovat osoby a věci v prostředí, zaznamenat nebezpečí a celkově zlepšit prostorovou orientaci. Sluch nahrazuje oči i v případě studia či zábavy. Existuje velké množství audio záznamů (od encyklopedií přes specializované časopisy až po beletrii), které mohou zrakově postižení lidé „číst“.

Dalším výrazným kompenzačním smyslem je **hmat**. Hmatové vnímání umožňuje získat alespoň rámcovou představu o uspořádání okolí a tvaru či podobě předmětů. Konečný obraz vzniká postupným skládáním jednotlivých hmatových vjemů, takže poznávání okolního světa je poněkud zdlouhavé. Zrakové vnímání je také náročné na soustředění a paměť, a tak je mnohem více vysilující než poznávání zrakové. Navíc „zrakové pole“ osob s nejtěžším postižením zraku je smrštěno do prostoru ohraničeného dosahem jeho rukou, tzv. haptickým prostorem (Vágnerová

2004). To je značně omezující a proto nevidomí často preferují slovní popis spíše než pozorování „na vlastní ruce“. Důraz na řeč a využívání jazyka jako informačního prostředku však může vést k tzv. verbalismu nevidomých (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007), což je stav, kdy si zrakově postižený osvojí a začne používat pojmy, jejichž obsah mu není zcela jasný a dostupný (pojmy z přírody, barvy apod.)

S vývojem řeči se pojí i rozvoj myšlení. Rozdíl mezi myšlením intaktních osob a lidí zrakově postižených není příliš výrazný, přesto se, především u vrozeně nevidomých, lze setkat s jistými specifiky. Tito lidé mívají potíže s generalizací a také při identifikaci předmětů s podobnými vlastnostmi či při srovnávání a přirovnávání. Volbou vhodného výchovného působení však je možné i tyto nedostatky minimalizovat. Pro osoby se zrakovým postižením má také značný význam paměť a především sluchová a hmatová paměť je u nich lépe rozvinutá, než u osob vidících, což je opět dáno cvikem (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007).

Pro kvalitní život zrakově postižené osoby má velkou důležitost „*nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007, s. 64) Pokud postižený překoná obavu z pohybu v neznámu (či samostatného pohybu vůbec) významně vzroste jeho samostatnost a sebevědomí. S tím souvisí rozšíření životních příležitostí (dopraví se na vzdělávací kurz, za přáteli apod.). Výcvik je důležitý, protože u osob s vrozeným postižením jsou pohybové aktivity výrazně utlumeny. Dítě nevidí lákavé předměty, které by ho motivovaly k činorodosti a protože pohyb řízený pouze sledováním zvukového podnětu je mnohem náročnější, začíná s ním dítě v pozdějším věku, do té doby je převážně pasivní. Motorický vývoj je tedy zpomalen a objevují se potíže s koordinací těla, s utvářením představ o prostředí, s orientací, či dokonce s vývojem pohybového ústrojí. Ovšem v případě kvalitní péče a správně vedeného výcviku lze i tyto nepříjemnosti kompenzovat. Lidé, kteří ztratí zrak v pozdějším věku, se zase učí jak své plně rozvinuté motorické dovednosti přizpůsobit nově vzniklé situaci (srov. Hamadová, Květoňová, Nováková 2007; Vágnerová 2004)

Vágnerová (2004, s. 205) uvádí, že zrakové postižení je společensky nejméně odmítané. Intaktní jedinci těmto lidem v drtivé většině případů projevují soucit a snaží se je podporovat, přičemž je ale často staví do role pasivních a na péči okolí

závislých příjemců pomoci. Tento, v rámci možností, pozitivní přístup, bývá narušen v případě, kdy má zraková vada nějaký výrazný a jasně viditelný dopad na zjev člověka. Příkladem mohou být různé deformace v obličeji, netradiční tvar nebo velikost očí apod. Je to sice smutné a nespravedlivé, ale tyto zjevné defekty vyvolávají záporné reakce a společenská akceptace probíhá nesnadněji. Avšak i v případě neporušeného tělesného stavu může dojít při styku mezi intaktní částí společnosti s lidmi s poškozeným viděním k určitým problematickým situacím. Vzhledem k tomu, že zrakové postižení omezuje či úplně ruší možnost učení nápodobou, a tak znemožňuje získat některé sociální zkušenosti, může být sociální jednání těchto lidí poněkud odlišné od obvyklých projevů. Jde především o oblast neverbální komunikace. Možnost navázat oční kontakt se zrakově postiženou osobou je velice obtížné až nemožné, navíc tito lidé nepřikládají takový význam mimickým projevům či postoji a držení těla. Jedinec neznalý situace pak může chování zrakově postiženého v komunikační situaci chápat jako značně neadekvátní. V rámci komunikace jsou na druhou stranu zrakově postižení ochuzeni o neverbální stránku sdělení od intaktních osob, a proto jim může pravý smysl sdělovaných informací uniknout. Logicky také dochází k obtížím při běžných sociálních situacích jako např. připojení se k hovoru, hledání partnera v kolektivu, nakupování apod. Existence ve společnosti vyžaduje po zrakově postižených lidech mnohem větší soustředění a úsilí, je tedy pro ně náročnější než pro běžnou populaci. Navíc zhoršená schopnost orientace v prostředí může vyvolávat potřebu asistence intaktních osob a tím snižovat samostatnost zrakově postižených osob.

Značný vliv na překonání těchto možných „příčin sociálního nedorozumění“ má kvalitní sociální prostředí, ve kterém zrakově postižený člověk vyrůstal a ve kterém se momentálně pohybuje. Pokud na něj kvalitně působila rodina, později kolektiv ve škole a v dospělosti přátelé, kolegové či případná nová prokreační rodina (za předpokladu, že se dotyčný nestýká pouze s podobně postiženými lidmi), může dosáhnout takové úrovně, že si okolí jeho postižení takřka neuvědomuje. Na druhou stranu, pokud je takový jedinec izolován od běžné populace (ať už jsou důvody jakékoli) jeho netradiční projevy chování se ještě více prohloubí a možnost pozitivního sociálního přijetí se tím pádem snižuje.

Třebaže zrakové postižení představuje významný handicap pro všestranný rozvoj člověka a život vůbec, nemusí být bráno jako totální překážka. Pokud má zrakově postižený jedinec oporu v rodině, je mu umožněn přístup k adekvátnímu výchovně-vzdělávacímu systému a on sám vynakládá určitou snahu, je zde značná šance, že i přes různé komplikace bude žít kvalitní život a v co největší možné míře se integruje do okolní společnosti

1.6 Diagnostika

Na následujících řádcích se pokusím přiblížit základy diagnostiky očních poruch (jak se zjistí, že je jedinec zrakově postižený) a vysvětlím některé pojmy, s nimiž se operuje při klasifikaci zrakově postižených osob.

Pokud není oční vada zjištěna v rámci preventivní prohlídky, přichází na řadu tzv. „speciálněpedagogická diagnostika“. Jde o soubor zjištěných projevů žáka (případně dospělé osoby), které signalizují problém s viděním. Slovo „pedagogika“ sice navozuje představu školy, ovšem tato diagnostika je aplikovatelná i v jiném prostředí (pracoviště, domácnost apod.) a „diagnostikem“, tedy osobou, která si všimne varovného signálu, nemusí být pouze pedagog. Zjištění obtíží a včasné odeslání jedince s podezřením na vadu zraku k očnímu lékaři, může zabránit případným problémům. Projevy očních vad uvádí Hamadová, Květoňová, Nováková v publikaci Oftalmopedie (2007, s. 32). Pro představu této diagnostiky uvádím alespoň několik bodů z celkového výčtu:

- Permanentní pocit prachu a nečistoty v oku.
- Při čtení jedinec přesunuje hlavu, nepohybuje očima.
- Natáčí hlavu, aby se díval jen jedním okem, preferuje jedno oko.

Mimo to může o zrakové vadě napovědět i vzhled očí vybočující z normálu. Klasickým případem může být třeba dobře viditelné šilhání.

Oftalmolog při podezření na oční vadu zkoumá **zrakové funkce** a z výsledků šetření potom stanovuje konečnou diagnózu. Zrakové funkce jsou tyto: zraková ostrost (viz dále), zorné pole (při pohledu před sebe zaznamenáváme prostor kolem místa, na něž se soustředíme, vyjadřuje rozsah prostoru, který člověk zrakem vnímá), barvocit (rozpoznávání barev), akomodace (schopnost zaostřit na různou vzdálenost,

vidění do dálky a do blízky), jednoduché binokulární vidění (díky němu vidíme hloubku) a citlivost na kontrast (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007).

Mezi základní vyšetření patří zkouška zrakové ostrosti. Mnohé z klasifikací osob se zrakovou vadou vychází právě z výsledků tohoto vyšetření, a proto si jej více přiblížíme. Je to důležité pro pochopení závažnosti postižení.

Zrakovou ostrostí (vizus) rozumíme „*schopnost oka jasně a ostře vidět i detaily předmětů*“ (Vítek 2007, s. 94). Tato úloha oka je determinována funkčností sítnice a je nejdokonalejší v oblasti tzv. žluté skvrny, což je místo s největším počtem čípků v oku (čípky jsou zrakové buňky určené k rozpoznávání barev a vidění za světla, druhou skupinou zrakových buněk jsou tyčinky, jež zajišťují černobílé vidění). Zdravá sítnice je způsobilá rozlišit dva blízko sebe umístěné body jako dva různé objekty. Umožňuje vidět detailně. V opačném případě, při zhoršení zrakové ostrosti, vidí osoba nezřetelně.

Vyšetření u očního lékaře probíhá za pomoci optotypů, což jsou tabulky s různě odstupňovanými a postupně se zmenšujícími znaky. Používá se celá škála optotypů. Klasické Snellenovy optotypy se skládají z písmen nebo číslic. Pro menší děti se využívá úprava s obrázky, případně Pflügerovy háky (jde o různě nasměrovaný obraz písmene E) a Landoltovy kruhy (místo E se používají kroužky ve tvaru C), pokud se pracuje s dítětem, mohou se využít i pomocné kartičky. Vyšetřovaný jedinec nemusí mluvit, vždy ukáže kartu s obrázkem, který na tabulce identifikoval. Na každém řádku tabulky je vyjádřena vzdálenost, ze které by měl jedinec bez zrakového postižení znak správně přečíst. Poslední řádek, jenž zvládne vyšetřovaný bezpečně identifikovat, je vyjádřením jeho zrakové ostrosti a udává se následujícím zlomkem: $V = d/D$

V = zraková ostrost,

d = vzdálenost, ze které čteme,

D = číslo uvedené na poslední přečtené řádce.

Za normální zrakovou ostrost se považuje výsledek 1, tedy Snellenův zlomek např. 5/5, 6/6. Za patologickou zrakovou ostrost se bere výsledek pod 1 např. 4/5, 6/60 apod. Dle hodnoty vizu se pak mnohdy stupňuje úroveň zrakového postižení. Na základě zrakové ostrosti si lze názorně představit rozdíl mezi člověkem bez

zrakových potíží s osobou postiženou. Pokud člověk vidí znak, který by měl rozpoznat ze šedesáti metrů až z blízkosti šesti metrů, je stav jeho očí opravdu vážný a velmi omezující. Představme si, že by takový člověk chtěl pracovat jako řidič. To prostě není možné.

Obdobně se vyšetřuje i zraková ostrost do blízka. Využívá s při tom Jägerových tabulek, což jsou texty s odlišnou velikostí písma (srov. Hamadová, Květoňová, Nováková 2007; Vítek 2007; Štréblová 2002).

1.7 Klasifikace zrakově postižených osob

Podobně jako se do jisté míry liší definice samotného zrakového postižení, tak i v klasifikaci osob s tímto handicapem existuje terminologická nejednotnost. Různé autority, instituce a resorty používají mnohdy odlišná označení pro totožné zrakové obtíže. Kategorizaci osob se zrakovým postižením tedy existuje více. Na následujících stránkách uvedu několik variant klasifikací, se kterými se lze v literatuře v rámci ČR nejčastěji setkat.

V návaznosti na předchozí oddíl uvádím na prvním místě klasifikaci, kterou vytvořila Světová zdravotnická organizace (WHO) především na základě stavu zrakové ostrosti lidí s oční vadou (dále se pracuje s velikostí zorného pole a světlocitem).

<i>Položka</i>	<i>Druh zdravotního postižení</i>
<i>1.</i>	<i>Střední slabozrakost</i> <i>zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 (0,30) - minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10 - 1/10, kategorie zrakového postižení 1</i>
<i>2.</i>	<i>Silná slabozrakost</i> <i>zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/60 (0,10) - minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10 - 10/20, kategorie zrakového postižení 2</i>

3.	<p>Těžce slabý zrak</p> <p><i>a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 3/60 (0,05) - minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20 - 1/50, kategorie zrakového postižení 3</i></p> <p><i>b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů</i></p>
4.	<p>Praktická nevidomost</p> <p><i>zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena, kategorie zrakového postižení 4</i></p>
5.	<p>Úplná nevidomost</p> <p><i>ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí, kategorie zrakového postižení 5</i></p>

Tabulka č. 1: Klasifikace zrakově postižených osob podle WHO

Zdroj: sons.cz

Podle tohoto členění se za osoby se zrakovým postižením považují lidé, kteří potřebují být optotypu minimálně třikrát blíže než lidé se zdravýma očima. V horším případě na symboly vůbec nevidí a rozlišují pouze světlo a tmou, či dokonce ani to ne.

Komplexnější pohled na klasifikaci zrakově postižených osob nabízí Ludíková (Renotíerová, Ludíková a kol. 2006). Člení tuto skupinu lidí dle několika kritérií. Mimo tradiční hledisko, tedy vizus, se zaměřuje i na dobu vzniku, etiologii a délku trvání postižení. Podle doby vzniku lze rozlišit osoby se zrakovým postižením **vrozeným** a **získaným**. Z hlediska příčiny zrakového postižení jsou zrakově postižení děleni na jedince s poruchou **orgánovou** a **funkční**. V případě orgánového defektu je porušena struktura a stav některé z částí zrakového orgánu, což se projeví na sníženém výkonu při vidění. Při funkčním postižení není sice identifikováno poškození oka, přesto je jeho fungování oslabeno. Z pohledu délky trvání zrakového

postížení jde o postížení **krátkodobé** (akutní), **dlouhodobé** (chronické) a **opakující se** (recidivující).

Nejběžnějším dělením zrakově postižených osob však zůstává členění podle stupně postížení. Zásadní kritérium v těchto klasifikacích hraje úroveň vizu, dále stav zrakového pole a mnohdy také úroveň světlosti. Často používaná klasifikace (srov. Renotierová, Ludíková a kol. 2006; Hamadová, Květoňová, Nováková 2007) pak vyděluje tyto skupiny:

- Osoby slabozraké.
- Osoby se zbytky zraku.
- Osoby nevidomé.
- Osoby s poruchami binokulárního vidění.
- Osoby zrakově postížené s kombinovaným postížením.

Slabozraké osoby

Slabozrakost je definována jako „*nevratný pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně nebo je zorné pole zúženo na 20 stupňů bilaterálně bez ohledu na zrakovou ostrost.*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007, s. 36)

Slabozrakost se dělí na lehkou a střední (vizus 6/18 – 6/60) a těžkou (6/60-3/60). Mimo problém se zrakovou ostroší se často přidružuje i porucha zorného pole, častý je skotom, tedy výpadek v zorném poli. Někdy dochází k výraznému zúžení, až po tzv. „trubicové vidění“. U zdravého člověka je úhel zrakového pole 180 stupňů, v případě zmiňovaného „trubicového vidění“ se však výrazně zmenšuje, a tak redukuje postíženému okolní svět.

Je tedy logické a lehce představitelné, že zrakové schopnosti slabozrakých osob jsou výrazně limitovány. Toto omezení se negativně projevuje především při rozvoji vnímání. Důsledkem je znemožnění přesného poznání reality a následné zkreslené či neúplné představy o světě, ve kterém slabozraká osoba žije. Nepříjemné důsledky jsou patrné i v oblasti sociální orientace a pohybu.

Pro společenské a pracovní uplatnění těchto lidí je třeba vynaložit nemalé úsilí na zajištění adekvátních podmínek. Předně je třeba dbát na zrakovou hygienu, aby nedošlo k progresi postížení. Je také možné využívat různé kompenzační

pomůcky, např. lupy nebo PC programy, které zvětšují označená místa na monitoru apod. Do určité míry mohou slabozrací své postižení také vyrovnat zbývajícími smysly. I přesto je jejich integrace do společnosti náročná.

Osoby se zbytky zraku

Skupina osob se zbytky zraku stojí na pomezí mezi těžkou slabozrakostí a slepotou. Dříve se tato kategorie označovala jako „částečně vidící“ osoby (Renotiérová, Ludíková a kol. 2006)

Zraková ostrost je velmi slabá, pohybuje se v rozmezí hodnot $3/60$ – $1/60$. Zrakové pole je zúženo až na 10 stupňů. V rámci této kategorie se vydělují dvě podtřídy. Jde o část lidí, kteří na výraznější používání zbytků zraku rezignovali a kloní se spíše k využívání kompenzačních smyslů a dalších činitelů, podobně jako nevidomí. Druhá část se naopak spoléhá především na pozůstatky vidění a za pomoci různých podpůrných opatření (optické, softwarová) se jej snaží co nejvíce používat. Opět zde platí pravidlo dodržování zásad zrakové hygieny, pokud možno ještě důsledněji než u osob slabozrakých. Podobně jako pro slabozraké, i pro osoby se zbytky zraku platí, že jsou silně narušeny jejich kognitivní funkce, možnost pohybu a také sociální a pracovní začlenění. Teoreticky by se dalo předpokládat, že ve všech těchto oblastech budou mít větší problémy než lidé s nižším stupněm postižení. Nemusí tomu tak být. Je třeba počítat s odlišnými dispozicemi, osobními charakteristikami, dobou vzniku a vývojem vady, respektive postižení. Nelze tedy paušalizovat a podle rozčlenění okamžitě určit, která osoba je na tom v reálném životě „hůře“.

Ve školách se žáci učí mimo práce s černotiskem i Braillovo písmo, díky jehož používání mohou do značné míry kompenzovat nemožnost čtení běžně dostupné literatury.

Osoby nevidomé

Ještě než přikročím k osobám nevidomým, musím se zmínit o terminologickém rozkolu mezi Ludíkovou (Renotiérová, Ludíková a kol. 2006) a Hamadovou, Květoňovou, Novákovou (2007). Základní rozčlenění sice mají totožné, ovšem od předchozí kategorie se začínají drobně odchylovat.

Charakteristiku osob se zbytky zraku sice mají velmi podobnou, ovšem Ludíková neuvádí údaje o vizu a zorném poli, spokojuje se pouze s konstatováním, že jde o skupinu „*dětí, mládeže a dospělých, kteří se nacházejí na hranicích mezi osobami slabozrakými a nevidomými*“ (Renotírová, Ludíková a kol. 2006, s. 200). Výše uvedená data o zrakové ostrosti a zorném poli přiřazuje až osobám prakticky nevidomým. Poslední stupeň postižení se tedy u těchto autorek, co se podrobnějšího členění týká, liší. Ludíková operuje s třemi stádii. Nevidomostí praktickou, skutečnou a plnou slepotou. Hamanová, Květoňová, Nováková (2007) používá pouze dva termíny, nevidomost praktickou s vizem 1/60 až světlocit a úhlem zorného pole pod 5 stupňů (viz skutečná) a totální (viz plná slepota), která se pohybuje v rozmezí zachovaný světlocit – úplná ztráta světlocitu. Z toho plyne, že i slepé osoby většinou „něco vidí“. Nejde sice o předměty a objekty, ale vnímají světlo a tmou, takže třeba při chůzi po ulici poznají, že se blíží k velké překážce (dům) protože zaregistrují jeho stín, tedy menší intenzitu světla.

Nevidomost, ať už ji detailně dělíme jakkoli, může být vrozená či získaná. Častou příčinou vrozené slepoty je dědičnost, infekční choroby či pohlavní onemocnění matky. Získaná nevidomost vzniká nejčastěji jako důsledek úrazu nebo progresu zrakových vad a nemocí (refrakční vady, glaukom, komplikace při diabetu). Nevidomí lidé mají takřka úplně znemožněno získávat informace z okolí zrakem a proto má pro ně velký význam používání kompenzačních činitelů (viz dále).

Slepota znemožňuje práci s černočerným, proto je čtení nahrazováno znalostí Braillova písma, případně audio nahrávkami nebo pomocnými programy na počítačích (speakery). Orientace a pohyb v prostředí jsou sice extrémně ztíženy, ale rozhodně neznemožněny. Mimo pomoc asistentů – průvodců používají nevidomí (ale i slabozrací) lidé bílou hůl, případně vodící psy. Mnozí jsou díky těmto „náhradám“ za funkční oči schopni relativně volného pohybu a dokonce cestování či sportu.

Značný problém vyvstává při hledání vhodné práce. Není příliš mnoho zaměstnání, kde by nebylo zraku třeba a také úprava podmínek pro kompenzaci postižení bývá velmi náročná. Roli hraje také nejistota či nechuť nevidomých zkoušet něco nového. Každopádně i v tomto ohledu je možné dosáhnout integrace.

Osoby s poruchami binokulárního vidění

Velice zjednodušeně by se dal princip binokulárního vidění vysvětlit následovně. Naše oči zaznamenávají na sítnici dva rovnocenné, vlivem umístění orgánů zraku v obličeji však ne zcela totožné, obrazy vnějšího světa. Mozek pak získané informace vyhodnotí, zpracuje a zajistí, že obrazy zachycené levým a pravým okem splynou v jeden. Výsledný vjem, který si plně uvědomujeme, nazýváme stereoskopické vidění. Díky tomuto prostorovému vidění jsme schopni vnímat hloubku, vzdálenosti a trojrozměrnost okolí. Podmínkou binokulárního vidění je bezchybný anatomický vývoj a naprostá funkčnost obou očí a zároveň nepoškozený a správně pracující mozek.

V případě narušení korektního vývoje očí, nebo kvůli určité funkční vadě, dojde k vzniku poruchy binokulárního vidění. V zásadě pak hovoříme o dvou očních vadách. Jde o strabismus a amblyopii (Renotiérová, Ludíková a kol. 2006). Lidé trpící strabismem, tedy šilhavostí, mají narušeno rovnovážné postavení očí, takže obě oči nehledí rovnoběžně. Pomyslné osy pohledu očí se neprotnou ve stejném bodě. Na sítnici tak nemůže dojít k dokonalému překrytí zachycených obrazů, tudíž nevznikne prostorový vjem. Oko, které vybočuje, má navíc často sníženou zrakovou ostrost.

Amblyopie neboli tupozrakost, je funkční vada, jež se projevuje snížením zrakové ostrosti bez nálezu anomálie oka. Pokud se při amblyopii vyskytne i orgánové poškození, pak stupeň snížení vizu není adekvátní úrovni vady.

Poruchy binokulárního vidění patří mezi vrozené vady, případně jsou získány v raném dětství. Mají vliv zejména na pohybovou koordinaci, prostorové vnímání a orientaci. Je třeba zmínit i sociální aspekt. Především u šilhání se může přidružit i pocit nejistoty a méněcennosti, protože netradiční postavení očí je zcela zjevné. Pozitivní však je, že tyto poruchy lze často výrazně korigovat či dokonce zcela odstranit. Důležitý je brzký odborný zásah. K základním nápravným metodám se řadí medikamentózní léčba, chirurgické zákroky, okluze (zakrytí zdravého oka a následný trénink oka s vadou) a pleopticko-ortoptická léčba. V případě pozdního zásahu, kdy vada přetrvává do dospělého věku, je již neodstranitelná a porucha zraku přetrvává po celý život dotčené osoby.

Osoby zrakově postižené s kombinovaným postižením

Skupina těchto lidí je charakterizována tím, že k postižení zraku, které je dominantní, se přidružuje další (minimálně jedna) závažná porucha nějakého orgánu či funkce. Zrakové postižení se tak kombinuje s postižením mentálním, sluchovým, řečovým a pohybovým (Ludíková 2005). Kombinovaná postižení mohou mít mnoho příčin a stejně jako zrakových defektů lze rozlišovat vady vrozené a získané. V případě kombinovaného postižení vyvstávají závažné potíže, neboť je narušena některá z možností kompenzace ztráty či oslabení zraku. Projeví se to především při poškození sluchu nebo u mentální retardace. V případě přidruženého tělesného postižení je zase ztížena už tak dost narušená možnost pohybu a prostorové orientace. Negativní dopad kombinovaného postižení je samozřejmě znát i v dalších oblastech života, ať již jde o začlenění do intaktní společnosti, pracovní uplatnění, možnost studia či šíři volnočasových aktivit.

Podobné členění postižení zraku podle stupně uvádí Pipeková (2010). Hovoří o slabozrakosti, nevidomosti a kombinovaném postižení. **Slabozrakost** dělí na **lehkou a střední**, kde se vizus pohybuje mezi hodnotami 6/18 až 6/60, a **těžkou**, kde je od 6/60 do 3/60. Osoby slabozraké vidí obraz světa deformovaně a nejasně, takže je jejich orientace a pohyb v prostředí je velmi ztížen a omezen. Stále však mohou zbytky svého zraku, za dodržování určitých podmínek (kvalita osvětlení, adekvátní kompenzační pomůcky), využívat a mají tak jistou výhodu oproti nevidomým lidem. **Nevidomost** rozlišuje Pipeková podobně jako Hamadová, Květoňová, Nováková (2007) na **praktickou a totální**. Uvádí o ní i stejné údaje co se vizu a světlocitu týká. Takto postižení lidé prakticky nemohou využívat ve svém životě zrak, proto se u nich klade důraz na rozvoj kompenzačních smyslů, především sluchu (orientace) a hmatu (čtení). **Kombinovanému postižení** se Pipeková věnuje pouze okrajově. Osoby patřící do této skupiny mají defektní minimálně dva smyslové orgány, přičemž dominantní je postižení zraku. Nejvíce se vyskytuje postižení zraku s mentální vadou nebo hluchotou (Květoňová 1994)

O něco málo šířeji pojímá klasifikaci zrakově postižených Květoňová-Švecová (2000). K již zavedeným stupňům (**slabozrakost lehká, střední, těžká**

a nevidomost praktická a totální) přidává navíc další stupeň nevidomosti, a to **nevidomost skutečnou**.

Květoňová (1994) použila následující členění. **Slabozrakost** dělí také na lehkou, střední a těžkou. Ovšem před **nevidomost** (praktická a totální) a **kombinované vady** přidává kategorii **osob se zbytky zraku**. Osoby spadající do této skupiny jsou stále ještě schopni číst velká, případně velmi zvětšená písmena, ovšem jejich samostatný pohyb za pomoci zraku je takřka nemožný.

Alternativu k těmto klasifikacím, založeným především na míře zrakové ostrosti a na světlocitu, nabízí Květoňová-Švecová (2000). Rozlišuje celkem pět skupin zrakového poškození. Toto členění do jisté míry vychází z dělení zrakových funkcí. Jde tedy o **postižení zorného pole**, které se projevuje redukcí viděného prostoru. Osoba s narušenou funkčností zorného pole má značné problémy při pohybu ve svém okolí, může docházet i k nechtěnému kontaktu s předměty, jež díky výpadku vidění nezaregistruje. Při **okulomotorické poruše** je narušen soulad v pohybu očí. Lze sem zařadit známé šilhání (strabismus), případně nystagmus apod. Pokud dojde k defektu zrakového centra v mozku, vznikne problém se **zpracováním zrakových podnětů**. Samotné oko a zrakový nerv sice nejsou poškozeny, ale výsledný obraz není v řídicím centru adekvátně zpracován. Dále jde o **poruchy barvocitu**, kdy má oko problém poznat a odlišit od sebe různé barvy. **Ztrátě zrakové ostrosti** jsem se již věnoval výše, takže tuto vadu uvádím na závěr pouze pro úplnost.

Na podobném principu, tedy poruše zrakových funkcí, staví své dělení zrakových vad Vágnerová (2004). Celkem rozlišuje čtyři skupiny. Jako první uvádí **postižení optického aparátu čočky**. V tomto případě není čočka schopná akomodace dle potřeb vidění. Lze sem zařadit vady typu krátkozrakost a dalekozrakost. Značným plusem je ta skutečnost, že obvykle je možné tyto vady opticky korigovat, nejčastěji pomocí brýlí. Následující skupinu tvoří **postižení dalších částí oka**, např. zánět žlázky či glaukom (zelený zákal způsobený nitroočním tlakem). U těchto poruch dochází často k progresi a optická korekce příliš nepomáhá. Třetí skupinou je **postižení sítnice a zrakového nervu**. V rámci této skupiny hrozí kombinace s organickým poškozením mozku, což může být např.

retinopatie kombinovaná s epilepsií či dětskou mozkovou obrnou. Optická korekce je v tomto případě irelevantní. **Kortikální postižení zrakových funkcí** je v podstatě totožné s problémem se zpracováním zrakových podnětů od Květoňové-Švecové (2000). Je zapříčiněno poškozením zrakového centra v mozku, případně některých zrakových drah. Tyto poruchy se označují jako dysgnozie a nesou s sebou riziko kombinované poruchy (často dětská mozková obrna).

Z uvedeného jasně plyne, že náhledů na klasifikaci zrakového postižení je vskutku mnoho. Většina autorů se přiklání k dělení podle stupně postižení (více či méně detailně) a proto jej v této práci budu používat i já, a to v základním rozlišení na osoby slabozraké, nevidomé a osoby s kombinovaným postižením.

1.8 Zásadní organizace a služby

Sřediska rané péče

Ve vývoji dítěte hraje velkou roli období prvních tří let jeho života. V této době je dítě schopné vstřebávat velké množství podnětů a jeho rozvoj je velmi rychlý. Adekvátní působení na dítě v tomto období má pozitivní dopad na celkový vývoj člověka v pozdějších letech. Naopak v případě minimálního zájmu ze strany rodičů nebo při vyrůstání v nepodnětném prostředí může dojít k tomu, že v budoucnu nebude dítě, respektive dospělý, na odpovídající mentální, vědomostní a citové úrovni.

Pokud se jedná o zrakově postižené dítě, je nutné věnovat mu ještě větší pozornost, než dětem zdravým, a to z toho důvodu, že dítě se zrakovým defektem přichází o nejdůležitější receptor podnětů. Rodiče často nejsou úplně dobře obeznámeni s tím, jak se svým potomkem správně zacházet a jak postižení kompenzovat (mnohdy navíc řeší krizi rodičovské identity a ke kvalitnímu působení na postižené dítě tak nejsou zcela kompetentní).

Mimo jiné i z těchto důvodů vznikla střediska rané péče. V České republice jsou tato střediska zřizována od roku 1997 občanským sdružením Společnost pro ranou péči. Legislativně je tato služba zakotvena v zákoně č. 108/2006 Sb, o sociálních službách. Zákon uvádí následující definici: „*Raná péče je terénní*

služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, služba poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.“ (§ 54 odst. 1).

Cílem středisek rané péče je co nejvíce zmírnit důsledky postižení (v ideálním případě je eliminovat) a pokud možno připravit dítě na integraci do společnosti. Raná péče se ve vztahu ke zrakovému postižení zaměřuje především na dvě činnosti. Jednak na zrakovou stimulaci, jejímž cílem je maximální rozvoj zbylých zrakových funkcí dítěte a dále na rozvoj zbylých smyslů. Kompenzační možnosti mozku jsou v období do tří let na extrémně vysoké úrovni a je důležité jich správně využít. Jinak hrozí již zmíněný deficit ve vývoji (ranapece [online]).

Služby rané péče jsou poskytovány dětem se zrakovým postižením ve věku 0-4 let a dětem s kombinovaným postižením až do věku 7 let. Při přechodu dítěte do školy zajistí středisko rané péče kontakt se speciálně pedagogickým centrem (viz dále).

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých a TyfloCentrum

Nejvýznamnější organizací působící na poli pomoci zrakově postiženým lidem u nás je Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS). Vznikla v roce 1996 sloučením České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v ČR. Vzniklo tak jednotné občanské sdružení s celorepublikovou působností, které se zaměřuje na zrakově postižené klienty od 15 let výše. Cílem je „*sdužovat a hájit zájmy nevidomých a jinak těžce zrakově postižených občanů, ... poskytovat konkrétní služby vedoucí k integraci takto postižených občanů do společnosti*“ (sons [online]).

SONS nabízí svým klientům, jejichž počet se pohybuje mezi 10 000 – 12 000 (sons [online]), celou řadu služeb. Mezi priority sdružení patří depistáž zrakově postižených osob, snaha odstraňovat bariéry jak architektonické, tak informační, terapeutické působení, pomoc při zaměstnávání, ověřování nových postupů a pomůcek pro nevidomé a slabozraké, trénink samostatného pohybu, vydavatelská činnost, výcvik vodících psů, poskytování služeb osobní asistence, informovanost společnosti, rehabilitace apod. (Ludíková 2006)

SONS je členem České rady humanitárních organizací (sdružení nestátních organizací zaměřených na sociální a zdravotní služby) a také dvou mezinárodních organizací: Evropské unie nevidomých a Světové unie nevidomých (European Blind Union, World Blind Union) (sons [online]).

Peněžní prostředky získává SONS především ze státních dotací (ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo kultury, ministerstvo pro místní rozvoj apod.) a pak také ze sponzorských darů. Seznam sponzorů je umístěn na webových stránkách SONS¹.

Postupně se od SONS oddělila některá střediska. Už v roce 1998 se osamostatnilo Středisko rané péče a o něco později, v roce 2000, byly založeny dvě obecně prospěšné společnosti (o.p.s.), které dostali k realizaci část služeb dříve vykonávaných pod patronací SONS. Těmito společnostmi jsou Tyfloservis, o.p.s. a Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina, o.p.s.

V trendu zakládání obecně prospěšných společností SONS pokračovala dále a mezi léty 2000 – 2003 postupně vytvořila samostatné krajské společnosti – TyfloCentra. Tyto jednotky sice fungují na podobném principu a nabízejí obdobné služby, nejsou však vedeny centrálně (což je případ Tyfloservisu, o.p.s., který je jednotně vedenou společností rozdělenou do krajských středisek), každé TyfloCentrum má právní subjektivitu. Proto se také plným názvem zapisují s městem, ve kterém působí (srov. Nováková in Pipeková 2010; tyflocentrum [online]). V Olomouckém kraji tedy máme TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.

V současné době funguje celkem 13 TyfloCenter, a to v následujících městech: Brno, Hradec Králové, Jihlava, Karlovy Vary, Liberec, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Praha (i pro Středočeský kraj), Ústí nad Labem a Tyflokabinet (pouze jiný název, činnost obdobná) České Budějovice, Zlín. V některých krajích jsou navíc vytvořena i regionální pracoviště, čímž se působnost těchto společností ještě rozšiřuje (tyflocentrum [online]).

Jednotlivá TyfloCentra mohou pružně reagovat na situaci a potřeby v kraji (není třeba projednání s ústředním vedením) a také je větší přehled ve financování. Původní řešení, tedy koncentrace velkého množství peněžních prostředků v jediné společnosti (SONS) se ukázalo jako nevyhovující a neefektivní. Předpokládá se, že

¹ Viz <http://www.sons.cz/sponzori.php>

kvůli nedůvěře úřadů nebyly některé projekty SONS v minulosti finančně podpořeny. Nastolená cesta několika samostatných organizací se tedy zatím jeví jako vhodné řešení.

Zaměření TyfloCenter v podstatě odpovídá výše zmíněné činnosti SONS. Pro ilustraci uvádím organizační strukturu TyfloCentra Olomouc, o.p.s. (viz příloha č. 1). Mimo vedení a nezbytnou byrokracii se tato organizace dělí na Středisko informatiky a digitalizace (poradenství při výběru pomůcek, zácvik, kurzy, digitalizace textů apod.), Středisko integračních služeb (odstraňování bariér, nabídka volnočasových aktivit) a Středisko podpory zaměstnávání.

Závěrečné shrnutí

Osoby se zrakovým postižením tvoří v naší populaci velmi různorodou skupinu. Každý člověk se zrakovou vadou má jedinečnou osobnost, která je zrakovým handicapem ovlivněna ve všech zásadních oblastech, tedy po kognitivní, sociální i pohybové stránce. Zrakové postižení může být vrozené nebo získané, přičemž velký význam pro život postiženého jedince má kompenzace zrakového handicapu, respektive míra využití kompenzačních činitelů (především smyslů) a dostupných pomůcek. Pro lepší orientaci mezi zrakově postiženými lidmi se vytváří jejich klasifikace. Bohužel neexistuje jednotný náhled na tuto problematiku, protože různí autoři k dělení zrakově postižených osob přistupují na základě odlišných kritérií. V zásadě však lze říci, že základní klasifikace je následovná: osoby slabozraké, nevidomé, osoby s poruchami binokulárního vidění a osoby s kombinovanými vadami.

2 MOŽNOSTI VZDĚLÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH DĚTÍ A MLÁDEŽE

Vzdělání hraje v lidském životě velmi významnou roli. Mělo by člověka vybavit adekvátními kompetencemi, které od svých členů společnost očekává. Kvalita edukace ovlivňuje to, jak se člověk dokáže orientovat, uplatnit a prosadit ve světě, který ho obklopuje. Dosažený stupeň vzdělání zase do značné míry ovlivní možnosti pracovního uplatnění a má také dopad na společenskou prestiž.

Profesní orientace postižených osob je velmi náročná a jejich příprava na povolání se prolíná celou dobou jejich školní docházky (Opatřilová, Zámečnicková 2005). Zrakově postižené děti a mládež mají možnost absolvovat všechny stupně vzdělání, stejně jako jejich intaktní vrstevníci. Přece však má jejich edukace jistá specifika. Následující řádky budu věnovat bližšímu pohledu na jejich možnosti vzdělávání.

2.1 Historie vzdělávání zrakově postižených osob

V úvodu této kapitoly si dovolím malý exkurz do historie. V průběhu staletí se postupně měnil pohled na postižené členy společnosti. Prvotní přístup, tedy odmítání, separace či dokonce likvidace „nezdravých“ jedinců se postupně, především pod vlivem křesťanství, přeorientoval na postoj spíše ochranný a pečující. Rozvoj věd, filozofie a nástup renesančních a humanistických myšlenek vedl k tomu, že se začaly objevovat snahy postižené osoby vzdělávat a nějakým způsobem začlenit či využít ve společnosti. V celosvětovém měřítku byl jedním z prvních, kdo se v tomto ohledu snažil něco pro zrakově postižené lidi udělat, Francesco Lucas, který už v roce 1560 navrhoval učit nevidomé číst a psát, a to za pomoci abecedy vyřezané do dřeva (Renotírová, Ludíková a kol. 2006). Mezi další osobnosti počátků edukace zrakově postižených osob lze zařadit Valentina Hauye, který v roce 1784 založil v Paříži první výchovně-vzdělávací ústav na světě a také třeba Louise Braille, díky němuž existuje plnohodnotná hmatová abeceda pro osoby

se zrakovým defektem (Renotiérová, Ludíková a kol. 2006). V českých zemích je počátek podpory odborné výchovy a edukace slabozrakých a nevidomých spojen především s rodinou Klárů. V roce 1807 spoluzaložil Alois Klár Soukromý ústav pro výchovu a léčení slepců v Čechách v Praze na Hradčanech. Později jej sám vedl a po jeho smrti se do čela ústavu dostává jeho syn. Ve 30. letech nechává Alois Klár založit nový institut, který po jeho smrti (v roce 1833) dokončují a vedou jeho syn a později vnuk (spsaklara [online]). Také na Moravě se v 1. polovině 19. století rozvíjí péče o zrakově postižené osoby. Impulsem k založení ústavu v Brně byla finanční dotace, kterou ve své závěti pro tyto účely vymezil textilník Franz Ess (encyklopedie.brna [online]). Soukromý ústav pro nevidomé nakonec založil Jan Rafael Beitzl roku 1835 a v následujících letech jej také sám vedl (Renotiérová, Ludíková a kol. 2006). Podobných ústavů a institucí na našem území postupně přibývalo, mezi ty zásadní, které přetrvaly dodnes, patří určitě Deylův ústav (1910) a také Knihovna pro nevidomé K. E. Macana, která se na edukaci podílela nepřímo, tedy vydáváním časopisů a knih. V padesátých letech vznikají školy pro slabozraké v Litovli a Opavě. Koncem 70. let je umožněno zrakově postiženým absolvovat maturitní zkoušku na střední ekonomické škole pro nevidomé v Praze. V polovině 80. let byla založena škola pro slabozraké v Plzni. Krátce po revoluci rozšiřují školy v Litovli a Opavě svou působnost i na nevidomé žáky (tyflonet [online]).

Mimo to samozřejmě vznikaly a rozvíjely se i jiné instituce. Chtěl jsem však vývoj v této oblasti pojmut pouze rámcově, proto věnuji prostor jen části všech škol a organizací, které se edukaci zrakově postižených v minulosti zabývaly. Je však myslím zřejmé, že speciální vzdělávání zrakově postižených osob na našem území má dlouhou tradici. A jak uvádí Květoňová-Švecová (2000, s. 57) vždy také bylo na vysoké úrovni, což dokládají hodnocení zahraničních odborníků.

Po revoluci v roce 1989 došlo v naší společnosti k mnoha změnám a ty se dotkly i školství. Zatímco dříve bylo vzdělávání zrakově postižených osob pouze pod patronací speciálních ústavů, vytvořených konkrétně pro tyto účely, začalo se v 90. letech s integrací postižených žáků do klasických škol, které do té doby navštěvovali pouze zdraví, intaktní žáci (Nováková in Vítková 2004). Tímto se dostávám k současné situaci, o které hodlám pojednat v následujícím oddílu poněkud detailněji.

2.2 Současná situace ve vzdělávání zrakově postižených osob

Záležitosti týkající se výchovy a vzdělávání zrakově postižených osob upravují především tyto legislativní dokumenty: Listina základních práv a svobod, zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon), vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (dále jen vyhláška MŠMT) a vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách (vyhláška o speciálních školách). K tématu se vyjadřuje také vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (vyhláška o poradenských službách).

Listina základních práv a svobod se k tomuto tématu nevyjadřuje příliš obšírně, pouze konstatuje, že právo na vzdělání má každý, tedy i postižený člověk. Bližší informace poskytuje školský zákon a především vyhláška MŠMT. Podle těchto dokumentů mají žáci se zrakovým postižením v podstatě dvě možnosti, jak se vzdělávat. Pokud jim to jejich zdravotní stav a další okolnosti umožňují, mohou navštěvovat v rámci individuální či skupinové integrace běžně základní a střední školy. Druhou variantou je zápis na speciální školu. Vyhláška MŠMT zmiňuje ještě jednu možnost, a to studium, v němž se kombinují předchozí varianty. V případě vysokoškolského studia je variabilita nižší, protože speciální vysoké školy v České republice zatím neexistují.

Prioritní je snaha začlenit žáka do běžné školy formou individuální integrace, tedy do třídy s intaktními spolužáky, případně formou skupinové integrace, kdy žák navštěvuje třídu zřízenou pro postižené studenty v rámci běžné školy (Röderová in Pipeková 2010). Předpokladem ovšem je, že toto zařazení (ať již individuální nebo skupinové) odpovídá jeho zdravotním a mentálním možnostem a škola je schopná zajistit požadované podmínky pro kvalitní výuku. V opačném případě je zrakově postižený žák odkázán do speciální školy. O zařazení postiženého dítěte do procesu speciálního vzdělávání rozhoduje ředitel příslušné školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a se souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců žáka (vyhláška MŠMT). Vyhláška o speciálních školách uvádí následující typy

vzdělávacích ústavů pro zrakově postižené žáky: speciální mateřská škola, speciální základní škola pro zrakově postižené, střední odborné učiliště pro zrakově postiženou mládež, gymnázium pro zrakově postiženou mládež, střední odborná škola pro zrakově postiženou mládež, včetně konzervatoře pro zrakově postiženou mládež.

Na následujících řádcích se blíže zaměřím na jednotlivé etapy studia zrakově postižených žáků.

2.3 Předškolní vzdělávání

Ne všechny zrakově postižené děti projdou tímto stupněm výchovy a vzdělávání. Někteří rodiče raději nechávají svého potomka doma a institucím ho svěřují až v době povinné školní docházky. Toto rozhodnutí nemusí být právě nejšťastnější, protože období předškolního věku se jeví jako velmi příhodné pro integraci dítěte do kolektivu. Samotný jedinec se zrakovým postižením, který se od dětství pohybuje ve společnosti intaktních vrstevníků, bude mít s nejvyšší pravděpodobností menší problémy při budoucím studiu a pracovním uplatnění v dospělosti, kdy se bude muset s nepostiženou částí populace ve větší míře setkávat (Keblová 1998). Na druhou stranu malé nepostižené děti, které budou mezi sebou mít jedince s defektem, k němu budou přistupovat takřka bez předsudků a lze předpokládat, že v budoucnu se toto soužití projeví na jejich zvýšené tolerantnosti a akceptaci postižených osob.

I v případě vzdělávání v mateřských školách platí, že žádost o přijetí přichází od rodičů či zákonných zástupců, schvaluje ji ředitel MŠ a celá záležitost je zaštitěna návrhem některého z poradenských orgánů (speciálně pedagogické centrum, středisko rané péče apod.). V rámci předškolního vzdělávání by se mělo dítě se zrakovým postižením věnovat přípravě na přechod k vyššímu vzdělávacímu stupni, plnit klasické edukační cíle se svými vrstevníky a navíc nacvičovat určité specifické dovednosti (Nováková in Vítková 2004). Jde především o rozvoj kompenzačních smyslů a nácvik sebeobsluhy, pohybu či estetického vnímání (Röderová in Pipeková 2010). Vzhledem k tomu, že běžné mateřské školy většinou nedisponují potřebným materiálním vybavením a žel ani odborně vyškolenými pedagogy, bývá třeba zajistit

spolupráci se speciálně pedagogickým centrem, které kýžené pomůcky či speciálně vyškolené odborníky může poskytnout (Nováková in Vítková 2004). Dítě může mimo klasické školky navštěvovat i speciální MŠ. Zde sice do značné míry přichází o možnost integrace, na druhou stranu lze očekávat, že specializovaný ústav mu poskytne přiměřenější péči. Je tedy na zvážení, kam dítě umístit. Rodiče by měli při rozhodování brát v úvahu doporučení specialistů. Stejně jako u navazujících stupňů vzdělávání, i zde platí, že děti s lehčím postižením by měly být zařazeny spíše do běžných mateřských škol. Speciální školky jsou určeny především těžce postiženým dětem.

2.4 Základní škola

Začátek školní docházky je výrazným životním mezníkem a bývá pro zrakově postiženého žáka velmi zatěžující (Vágnerová 1995). Důležité je vybrat co nejvhodnější školské zařízení, zvolit mezi integrací a speciální školou a také určit optimální dobu pro nástup do školy. Röderová (in Pipeková 2010, s. 277) uvádí nejdůležitější hlediska, která musejí brát rodiče v potaz, než se rozhodnou, kam definitivně své dítě umístit. Jsou to:

- „*Složky školní zralosti (rozumová, tělesná, sociální a citová),*
- *Osobnostní vyzrálost dítěte s postižením (flexibilita, závislost na rodičích, schopnost komunikace, navazování vztahů apod.),*
- *Vybavení vybrané školy (materiální vybavení a odborná připravenost personálu),*
- *Umístění školy,*
- *Druh a stupeň zrakového postižení,*
- *Akceptace zrakové vady, úroveň sebeobsluhy a specifických kompetencí (samostatný pohyb, používání pomůcek apod.)“*

Obecně platí, že dítě, které prošlo běžným předškolním vzděláváním, většinou pokračuje na běžné základní škole a naopak. Samozřejmě toto pravidlo neplatí výlučně. Rodiče mohou být při výběru školy také ovlivněni tím, že zařazení dítěte do speciální školy v podstatě potvrdí jeho odlišnost, kdežto integrace v běžné

škole budí dojem normalnosti. Především rodiče, kteří se zcela nevyrovnali s narozením defektního potomka, mohou být tímto náhledem na věc vedeni k volbě integrace, a to i přes zjevnou nedostatečnost dítěte. Takové rozhodnutí pak samozřejmě vede k tomu, že je dítě vystaveno nepřiměřenému tlaku a jeho školní prospěch je kvůli tomu horší, než by mohl být. To pak na sebe nabaluje další negativní dopady jako např. snížené sebehodnocení, slabší sebevědomí a z toho vyplývající nejistota a zhoršené navazování sociálních vztahů apod. Je tedy důležité, aby rodiče brali v potaz doporučení speciálně pedagogických center a dalších specialistů a aby jejich konečné rozhodnutí bylo pro dítě co nejvhodnější.

Pokud má dítě kombinované postižení, je třeba jeho stav a připravenost na školní docházku zkoumat ještě citlivěji, protože přidružená vada s sebou nese další komplikace. I v tomto případě ale platí, že i tyto děti mohou, většinou v případě lehčích stupňů postižení, navštěvovat běžnou školu. V opačném případě pak bývají zařazovány do speciálních škol podle toho, která vada je závažnější (Hamadová, Květoňová, Nováková 2007).

2.5 Vzdělávání v běžné škole

V případě přijetí dítěte se zrakovým postižením do běžné školy se její vedení řídí vyhláškou MŠMT a pro žáka je vytvořen individuální vzdělávací plán (IVP). Aby byla integrace úspěšná, je třeba dodržovat určité zásady a doporučení. Pedagogický sbor musí být dostatečně seznámen se stavem žáka a měl by znát a chápat problematiku zrakového postižení a také různých specifíků, které z něj vyplývají (snížená možnost samostatného pohybu, světloplachost apod.). S tímto může pomoci speciálně pedagogické centrum. Informován by měli být i budoucí spolužáci. Dále třeba zajistit optimální podmínky a pomůcky pro studium postiženého žáka (kvalitní osvětlení, optické pomůcky apod.). Také je nutná spolupráce s rodiči a dalšími specializovanými odborníky. Pokud je to potřebné a možné, je určitě dobré využít asistenta pedagoga. Velmi důležitá je také komunikace se samotným postiženým žákem, který by měl být schopen popsat jaké postižení má, do jaké míry vidí, co mu pomáhá a co potřebuje.

Při samotné výuce pak je potřeba dodržovat zásady zrakové hygieny, respektovat potřeby žáka (např. větší písmo na tabuli nebo delší prostor pro zápis poznámek) co nejvíce využívat názornost, verbalizovat vše podstatné a především žáka nějakým způsobem nevyčleňovat z kolektivu. Snahou je co nejvíce rozvíjet schopnosti, vědomosti, kompetence a sebevědomí žáka, a tak zvětšovat motivaci pro další studium a následné pracovní uplatnění (srov. Hamadová, Květoňová, Nováková 2007; Röderová in Pipeková 2010; Nováková in Vítková 2004).

Individuální vzdělávací plán

IVP vychází ze školského vzdělávacího programu a na jeho tvorbě se podílí celá skupina kompetentních osob - třídní učitel, případně další pedagogové, pracovník poradenského zařízení, případně lékař, dále zákonní zástupci žáka a v případě jeho zletilosti také žák samotný. Za vypracování IVP odpovídá ředitel školy. Podle potřeby může být v průběhu školního roku IVP doplňován a přepracováván. Zda se při výuce a jednání s postiženým žákem postupuje v souladu se stanovami IVP je na posouzení školského poradenského centra. To dvakrát do roka vyhodnotí dodržování postupů a ustanovení uvedených v IVP. Obsahu IVP se věnuje §6 odst. 4 vyhlášky MŠMT. Mimo jiné obsahuje např. tyto informace: údaje o cíli vzdělávání, časové a obsahové rozvržení učiva, způsob hodnocení, vyjádření potřeby dalšího pedagogického pracovníka, seznam pomůcek, návrh na snížení počtu žáků ve třídě, předpokládané navýšení finančních požadavků nad běžný rámeček, závěry speciálních vyšetření atd.

Podstatné je, aby IVP byl srozumitelný, jasný a prakticky orientovaný, tedy uplatnitelný v reálném prostředí školy (srov. inkluze [online], vyhláška MŠMT).

2.7 Vzdělávání na základní škole pro zrakově postižené

Pokud není dítě integrováno do běžné školy (ať už z důvodů zdravotních či jiných) začíná povinnou školní docházku na základní škole pro zrakově postižené. Výhodou těchto škol je především jejich vybavenost pro výuku, dále bezbariérové prostředí a způsobilost pedagogů a dalších zaměstnanců pro práci se zrakově postiženými dětmi. V rámci těchto zařízení bývá umístěno speciálně pedagogické

centrum a někdy také oftalmolog. Často je součástí školy internát (srov. Hamadová, Květoňová, Nováková 2007; Röderová in Pipeková 2010).

Učební plán těchto škol nabízí navíc některé **speciální předměty** nad rámec běžného vyučování. Patří mezi ně **předměty speciální péče**, kde se žáci učí pracovat s kompenzačními pomůckami, samostatnosti pohybovým dovednostem apod. Dalším „bonusovým“ předmětem je **výuka práce s počítačem**, která se nejprve orientuje na základní úkony s touto technikou a také třeba na paní všemi deseti a později také na využití počítače jako komunikační a informační pomůcky. Žáci mají možnost výběru volitelných a nad rámec vyučovací doby i nepovinných předmětů (hra na hudební nástroj, sborový zpěv).

Je sice pravda, že myšlenka přípravy na povolání se táhne celou dobu školní docházky zrakově postiženého. Ovšem na základní škole jde spíše o předprofesní přípravu a získání obecně použitelných schopností a kompetencí. Dítě je navíc ve věku, kdy ještě nemá jasnou představu o tom, co chce dělat. Konkrétnější profesní přípravu poskytuje až středoškolské vzdělávání.

2.8 Studium na střední škole

Po skončení základní školy může žák respektive jeho rodiče, podobně jako doposud, volit mezi běžnou střední školou a střední školou určenou pro zrakově postižené (výčet škol viz vyhláška o speciálních školách). Výběr střední školy se odvíjí podle již dříve zmíněných zásad (zdravotní stav, vybavenost školy apod.), ovšem k nim se nyní přidává i zohlednění možností budoucího pracovního uplatnění žáka, které škola nabízí. Většina studentů se při volbě střední školy řídí svými zájmy, vlohy, prospěchem, možnostmi uplatnění či perspektivností oboru. Zrakově postižený jedinec je v tomto ohledu poněkud omezen, protože některá povolání jsou pro něj v důsledku jeho zdravotního stavu zcela vyloučena (Ludíková 2006).

Při integraci na běžnou střední školu je nutné zajistit potřebné studijní podmínky. V podstatě jde o stejná hlediska jako při docházce na běžnou základní školu. Opět zde hraje významnou roli podpora speciálně pedagogického centra. Mezi hlavní důvody, proč bývá pro žáka zvolena běžná střední škola, řadí Nováková (in

Vítková, 2004) horší dostupnost speciálních škol a také větší šanci pro následné přijetí na vysokou školu. Stále také přetrvávají důvody zmíněné již dříve, jako podpora začlenění do intaktní společnosti nebo potvrzení normality dítěte.

Výraznější zohlednění zrakové vady a optimálnější technické i personální vybavení zase vedou studenty k přihlášení se na některou ze speciálních středních škol.

Nabídka středních škol pro zrakově postiženou mládež obsahuje následující školy:

- Gymnázium pro zrakově postižené v Praze,
- Obchodní akademie a Střední obchodní škola pro zrakově postižené v Praze,
- Praktická škola pro zrakově postižené při Škole Jaroslava Ježka v Praze,
- Střední škola Aloise Klára,
- Obchodní akademie a obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež v Opavě,
- Konzervatoř a ladičská škola Jana Deyla v Praze,
- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola pro zrakově postižené v Brně (Hamdová, Květoňová, Nováková 2007).

Středoškolské vzdělání má žáky připravit jednak na výkon budoucího povolání, ale také na co nejlépe zařazení do společnosti. V průběhu studia by si žáci měli osvojit sociální, personální, odborné a občanské dovednosti. Cílem je vyslat do světa absolventa, který bude rozumět svému postižení, bude ho umět vhodnými prostředky kompenzovat, případně vědět, kam se obrátit o pomoc. Takový mladý člověk bude samostatný a kompetentní k začlenění se do všech zásadních složek lidského života (Röderová in Pipeková 2010).

2.9 Speciálně pedagogické centrum

V textu jsem se několikrát zmiňoval o přínosu speciálně pedagogických center pro život školáka se zrakovým postižením. Rád bych o těchto centrech nyní pojednal podrobněji.

Činnost speciálně pedagogických center (dále jen centrum) je ošetřena vyhláškou č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (vyhláška o poradenských službách). Centrum podporuje celou rodinu, tedy jak dítě, tak i rodiče, v průběhu školní docházky zrakově postiženého žáka. Mimoto se jejich pomoc zaměřuje i na vzdělávací ústavy, kde se postižení žáci vzdělávají (běžné i speciální školy). V rámci centra zpravidla fungují dva speciální pedagogové, psycholog a sociální pracovník. Pokud to okolnosti vyžadují, mohou být řady pracovníků rozšířeny i o rehabilitačního pracovníka, očního lékaře, či instruktora prostorové orientace. Centra pak také spolupracují s organizacemi zaměřenými na stejnou problematiku (Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých apod.), s nadacemi a případně dalšími odborníky a specialisty.

Práce center spočívá konkrétně v tom, že provádějí diagnostiku zrakově postižených dětí a napomáhají vybrat vhodnou variantu vzdělávání, případně najít odpovídající a dosažitelnou školu. Pomáhá při vypracování individuálního vzdělávacího plánu. Nabízí možnost zrakové terapie, kterou dítěti naordinoval oftalmolog. Centra také realizují instruktáže pro učitele, do jejichž třídy bude žák se zrakovou vadou umístěn. Školy také asistenty pedagogů a samotné rodiče. Metodickou pomoc pedagogům i rodičům centrum poskytuje po celou dobu školní docházky dítěte. Školám, které nejsou dostatečně vybaveny na integraci postiženého žáka, mohou centra poradit s výběrem učebnic, pomůcek a potřebné výbavy vůbec, případně tento materiál zapůjčit. Centra se také starají o osvětu mezi studenty a širší veřejností. Také poskytují poradenské služby při rozhodování žáka o volbě budoucího povolání (srov. vyhláška o poradenských službách; Nováková in Pipeková 2010; skolajj [online]). Ačkoli tento výčet není absolutně všeobíhající, je z něj určitě vidět, že práce speciálně pedagogických center je pro vzdělávání zrakově postižených žáků velmi přínosná a značně tuto náročnou činnost usnadňuje.

2.10 Vysokoškolské studiu zrakově postižených osob

Pokud student ukončí středoškolské vzdělání a úspěšně projde přijímacím řízením, může pokračovat ve studiu na vysoké škole. Toto studium se mírně odlišuje oproti předchozím stupňům vzdělání. V České republice totiž doposud neexistuje žádná speciální vysoká škola (Ludíková 2006).

Studium na vysoké škole se v mnoha ohledech liší od předchozích typů vzdělávání a přináší zrakově postiženým studentům různá úskalí. Jednou z odlišností je minimální kontakt s učitelem. Zatímco na základní a střední škole se žák setkával s pedagogem několikrát týdně, na vysoké škole ho často potká pouze jednou v týdnu ve výuce. Navíc vztah mezi učiteli a studenty je mnohem méně osobní. Velká část učitelů se po semestru změní, takže student si na ně nemůže pořádně zvyknout. Také poznávání spolužáků a kontakt s nimi je náročnější. Většinou neexistuje něco jako trvalá třída, studenti jsou promícháni podle rozvrhů a neustále se studijní skupiny alespoň částečně mění. A ve velkém počtu spolužáku na přednáškách se z počátku špatně orientují i vidící studenti. Dalším problémem je orientace ve školním prostředí. Vysoká škola bývá rozčleněna do více budov a také se často mění učebny. Zrakový deficit se negativně odráží i na okolnostech blíže souvisejících se samotným studiem. Mnohé informace, často zásadního charakteru (konzultace, termín zkoušek), bývají vyvěšovány na nástěnkách a těžce zrakově postižený jedinec k nim bez cizí pomoci nemá přístup. Obtížné je také získávání studijních materiálů. Zápisy z přednášek je samozřejmě možné pořizovat do počítače (dělá to tak i mnoho intaktních studentů), ale problém je s knížkami a skripty. Jen málo z nich je převedeno do Braillova písma či alespoň do elektronické podoby nebo audionahrávky.

Koncepce některých prezentací a vůbec způsob vedení výuky může být pro zrakově postiženého studenta rovněž překážkou. Pokud se učitel odvolává na vizuální informace (obrázek, graf, schéma) nemá nevidomý student bez asistence možnost reagovat (Květoňová, 2007).

Vysokoškolské studium je tedy pro jedince se zrakovým postižením značně náročné. Je proto užitečné při výběru studijního oboru zohlednit jeho dostupnost

a náročnost na absolvování. Ovšem i přes obtížnost studia počet vysokoškoláků se zrakovým postižením v poslední době stále roste (Ludíková 2006).

V rámci některých univerzit jsou vytvořena podpůrná centra, jejichž činnost napomáhá k vytvoření co nejpříhodnějších podmínek pro zrakově postižené studenty na vysoké škole. Jedná se např. o tyto:

- Carolina při Matematicko-fyzikální fakultě UK,
- Tereza při ČVUT,
- Středisko Teresiás v Brně,
- Tereza při ČVUT,
- Centrum pomoci handicapovaným při UP v Olomouci,
- Univerzitní středisko podpory Augustin v Hradci Králové aj. (srov. Hamadová, Květoňová, Nováková 2007; Röderová in Pipeková 2010).

Podpůrná centra se zaměřují na odborné poradenství studentům i jejich učitelům, na zpřístupnění studijních dokumentů (převádění textů do elektronické podoby nebo přepis do Braillova písma), dále na pomoc při tvorbě rozvrhů a plnění zkoušek (studentům je umožněno absolvovat některé testy v prostorách podpůrného střediska, kde mohou využít kompenzační pomůcky, např. počítač s hlasovým výstupem). Tato centra také napomáhají s odstraňováním bariér ve školních a ubytovacích prostorách, pomáhají studentům s orientací a organizují pro ně různé podpůrné kurzy (srov. Ludíková 2006; Röderová in Pipeková 2010).

Závěrečné shrnutí

Systematické a organizované vzdělávání zrakově postižených osob má v našich zemích více jak 200letou tradici. Už na počátku 19. Století u nás totiž začali vznikat speciální ústavy zaměřené na výchovu a vzdělání osob se zrakovou vadou. V současné době má zrakově postižená mládež možnost navštěvovat jak speciální školy pro slabozraké a nevidomé, tak školy klasické, pokud jim to jejich fyzický a psychický stav dovolí. Při studiu na klasické škole, ať už základní či střední, bývá pro zrakově postiženého žáka sestaven individuální plán. Ve speciálních školách jsou k běžným předmětům přidány i tzv. speciální předměty, v jejichž rámci se pracuje na co největší kompenzaci zrakového postižení.

V České republice doposud neexistuje speciální vysoká škola pro zrakově postižené, je však možné studovat na běžných univerzitách. Vzhledem k specifickým podmínkám vysokoškolského studia bývá tato etapa vzdělávání pro nevidomé a slabozraké značně náročná a proto se jim snaží být nápomocna tzv. podpůrná centra, která bývají zřízena v rámci konkrétních univerzit.

Studium by tedy zrakově postiženého žáka mělo nejen připravit na budoucí povolání, ale také mu přiblížit okolní svět a pomoci mu s kompenzací postižení.

3 ZAMĚSTNÁVÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH OSOB

V této kapitole se budu věnovat zásadním legislativním dokumentům, které souvisí s integrací zrakově postižených osob na trh práce, dále se zaměřím na možnosti uplatnění v rámci volného a chráněného pracovního trhu a také poukážu na konkrétní možnosti při výběru zaměstnání, tady jaké profese si mohou zrakově postižené osoby zvolit.

Na základě zjištěných statistických údajů nastíním aktuální situaci v Olomouckém kraji a také přiblížím činnost TyfloCentra Olomouc, o.p.s. a místních úřadů práce v této oblasti.

3.1 Práce

Pod pojmem práce si lze v zásadě představit tělesnou nebo duševní aktivitu zaměřenou na výdělek a uspokojování potřeb. Taková činnost vede k naplnění určitého cíle, jenž má význam pro společnost či pro samotného jedince (Opatřilová, Zámečnicková 2005). Mimo svůj základní přínos, tedy odměnu (nejčastěji peněžní) zajišťující obživu a další nezbytné věci pro život, může mít práce vliv i na další aspekty a okolnosti lidského života. Pokud člověk získá práci dle svých představ a daří se mu v ní, přináší mu to uspokojení a často rozsáhlé možnosti seberealizace. Úspěch v zaměstnání zvyšuje sebevědomí a sebehodnocení. Mladý člověk, který získá práci a tedy i vlastní peníze, se může vymanit ze závislosti na rodičích a získat samostatnost. Pracovním postupem a budováním kariéry je také možné dosáhnout vyššího společenského statusu a z toho plynoucích výhod (vážnost, úcta apod.).

Člověk je na své pracovní zařazení průběžně připravován již od mládí. Malé děti si hrají na určitá povolání (na doktory, vojáky, kosmonauty, opraváře apod.) a používají zjednodušené modely pracovních nástrojů (např. plastové nářadí). Už na základní škole žáci vyplňují testy, které předběžně určují, na co se dotyční „hodí“. Následuje středoškolská, případně vysokoškolská příprava a po ní, většinou, už samotné povolání. Je tedy vidět, že práce hraje v životě člověka zásadní roli. U postižených osob její význam ještě více podtrhuje integrační hledisko. Zařazením

se do pracovního procesu získává zrakově postižený (platí samozřejmě i o jiných druzích postižení) občan vyšší status, už není ten, o kterého se společnost stará, je samostatný a v podstatě „normální“ (srov. Procházková, 2009; Procházková in Pipeková 2010).

Výběr povolání je běžně ovlivněn především zájmy a předpoklady (intelektuální, manuální) jedince pro určitý druh práce, dále možnostmi vzdělání (kvalifikace) a případně nabídkou trhu práce. Jesenský (1995) shrnuje tyto vlastnosti pod pojem **pracovní potenciál člověka** a přisuzuje mu zásadní vliv na výkon budoucí profese. Mimo to mají určité význam i názory rodičů a přátel, média, společenský pohled na určité typy povolání a mnoho dalších. Zrakově postižení jedinci mají situaci poněkud složitější, protože jim v cestě při výběru povolání stojí dosti závažná omezení a limity. I přes veškerou pomoc od okolí a smyslovou či materiální kompenzaci oční vady prostě některá povolání vykonávat nemohou.

Na pomoc postiženým lidem v otázce zaměstnání přichází jednak stát, především legislativním uchopením této problematiky a pak také politikou zaměstnanosti. Dále různé neziskové organizace, které se zaměřují především na praktickou podporu zrakově postižených osob tím, že zprostředkovávají např. různé kurzy, rekvalifikace apod.

3.2 Legislativa České republiky ve vztahu k zaměstnávání zrakově postižených osob

Listina základních práv a svobod uvádí ve čtvrté hlavě a článku č. 26, že právo na svobodnou volbu povolání a na přípravu na něj, má každý člověk, tedy i osoba s postižením. Zrakově postižený člověk samozřejmě nemůže vykonávat jakékoli povolání, ale neměl by mít jen kvůli své vadě problém se získáním pracovního místa, pro něž je dostatečně kvalifikovaný. Bohužel, jak ukazují závěry některých autorů (např. Procházková 2009), mnohdy bývají zrakově postižení lidé diskriminováni ze strany zaměstnavatelů jen kvůli špatné informovanosti nebo předsudkům („Nevídí, nemůže kvalitně odvést práci... budou s ním potíže.“).

Změnu k lepšímu by mohl v této oblasti přinést relativně nový antidiskriminační zákon (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů). V § 1 tento zákon vymezuje oblasti, ve kterých mají lidé právo na rovné zacházení a hned na prvním místě ve výčtu stojí *„Zákaz diskriminace ve věcech práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, přístupu k povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, pracovních, služebních poměrů a jiné závislé činnosti, včetně odměňování.“*

Za přímou diskriminaci pak zákon považuje (pro účely této práce) jednání, kdy *„se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo... s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu...zdravotního postižení...“* (§ 2 antidiskriminačního zákona). Dále zákon vymezuje i osoby se zdravotním postižením, kdy zřetelně postižené osoby lze najít v § 4 pod obecným označením *„ztráta nebo omezení tělesných, smyslových...funkcí“* (antidiskriminační zákon). Nějaké bližší údaje, které by přiblížily uplatňování tohoto zákona v praxi, bohužel nemám, ale minimálně je dobré, že takový dokument existuje a že může být právní oporou v případě výše zmíněné neopodstatněné diskriminace ze strany zaměstnavatelů.

Mezi další dokumenty, které se věnují osobám se zdravotním postižením ve vztahu k zaměstnání, jsou zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů a také do jisté míry i zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Nyní se budu každému dokumentu věnovat blíže.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce (dále jen zákoník práce) je základním legislativním dokumentem pojednávajícím o pracovním vztahu, právech a povinnostech zaměstnavatelů a zaměstnanců a jako takový se zdravotně postiženým věnuje jen okrajově (mám na mysli nějaká konkrétní ustanovení, jinak se samozřejmě drtivá většina zákoníku vztahuje na zdravotně postižené zaměstnance i bez zvláštního vymezení). Kupříkladu k zaměstnávání těchto lidí říká pouze, že *„povinnosti zaměstnavatelů k zaměstnávání fyzických osob se zdravotním postižením*

a k vytváření potřebných pracovních podmínek pro ně stanoví zvláštní právní předpisy (§ 67 až 84 zákona o zaměstnanosti, dle uvedené poznámky pod čarou“ (§ 237). Dále ukládá povinnost zaměstnavatelům, aby na své náklady zajistili kvalitní pracovní podmínky a zázemí pro zdravotně postižené zaměstnance a také aby zajišťovali jejich zaškolení či případné zvýšení kvalifikace (§ 103). Zákon se také zabývá problematikou propouštění zdravotně postižených osob (povinnost nahlásit tento krok příslušnému úřadu práce) a také spolupráci s odborovými organizacemi (projednání zamýšlených opatření pro zdravotně postižené).

Ovšem zásadním dokumentem, který se věnuje podmínkám zaměstnávání zdravotně postižených osob, je zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (dále jen zákon o zaměstnanosti). Konkrétně se tomuto tématu věnuje jeho třetí část (§ 67-84). Za osobu zdravotně postiženou se pro účely tohoto zákona rozumí fyzická osoba, jež byla orgánem sociálního zabezpečení uznána invalidní, a to v jednom ze tří existujících stupňů invalidity (první stupeň invalidity je nejlehčí) a také osoba, kterou úřad práce uznal za zdravotně znevýhodněnou (§ 67 odst. 2). Za osobu zdravotně znevýhodněnou je považována osoba, „*kteřá má zachovánu schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její schopnosti být nebo zůstat pracovní začleněna ... jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu,*“ (§ 67 odst. 3) přičemž tento nepříznivý stav je lékařsky uznán, trvá déle než jeden rok a má negativní dopad na psychické, fyzické či smyslové (tedy např. zrak) schopnosti a tedy i na možnosti vykonávat povolání.

Dříve používané označení „občan se změněnou pracovní schopností“ je nově (od roku 2004) nahrazeno pojmem „osoby se zdravotním postižením“. V některé literatuře staršího data (např. Jesenský 1995) se stále se zastaralým termínem pracuje. Pokud budu s takovými zdroji pracovat, automaticky tuto nepřesnost opravím, neboť oba pojmy vyjadřují prakticky totéž.

Dále zákon předepisuje úřadům práce vést evidenci zdravotně postižených osob a poskytovat těmto lidem pomocné služby při snaze začlenit se na trh práce, případně se na něm udržet. Pro plnění této povinnosti organizují krajské pobočky Úřadů práce pracovní rehabilitace, které zahrnují především poradenskou činnost zaměřenou na pomoc při volbě zaměstnání, dále teoretickou i praktickou přípravu na

zvolené povolání či výdělečnou činnost a pak také zprostředkování práce a podporu při jejím výkonu (týká se třeba pomoci při úpravě podmínek na pracovišti apod.) (§ 69). Více o pracovní rehabilitaci v následujícím oddílu.

Zákon se také věnuje právům a povinnostem zaměstnavatelů. Ti mohou po úřadech práce požadovat informace a rady v otázkách zaměstnávání zdravotně postižených osob. Úřady práce jim také musí pomáhat s vytvářením či zlepšováním pracovních míst nebo podmínek pro zaměstnání osob se zdravotním postižením (§ 79). Pokud zaměstnavatel z celkového počtu svých zaměstnanců zaměstná více než 50% zdravotně postižených osob, náleží mu příspěvek na podporu zaměstnávání těchto osob (§ 78). Výše příspěvku může být max. 8 000 Kč na zaměstnance (postiženého) a je odvozena z vynaložených nákladů na mzdu, úhradu zdravotního a sociálního pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Mezi povinnosti zaměstnavatelů pak patří vedení evidence zaměstnaných zdravotně postižených osob a také evidence pracovních míst pro ně vyhrazených. Dále je jejich povinností dle svých možností zvyšovat šanci na zaměstnání těchto osob, a to tím, že pro ně přizpůsobí pracovní místa a pracovní podmínky a pak také spolupracují s úřady práce při realizaci pracovních rehabilitací (§ 80).

Zaměstnavatelům s více než 25 zaměstnanci zákon ukládá povinnost zaměstnávat určité množství zdravotně postižených osob, podle zákonem stanoveného povinného podílu. Povinný podíl osob se zdravotním postižením na celkovém počtu zaměstnanců činí 4%. Tuto povinnost může zaměstnavatel plnit i jinými způsoby. Lze odebírat výrobky nebo služby od zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají z celkového počtu více než 50% zaměstnanců se zdravotním postižením, případně těmto subjektům zadávat zakázky nebo podobným způsobem spolupracovat přímo se zdravotně postiženým, který je osobou samostatně výdělečně činnou. Další možností je odvod do státního rozpočtu, který činí 2,5 násobek průměrného platu (dle údajů Českého statistického úřadu) za první až třetí čtvrtletí kalendářního roku, ve kterém mu povinnost platit povinný podíl vznikla (§ 81, § 82).

Zákon dále stanovuje pravidla pro zřizování chráněných pracovních míst a chráněných pracovních dílen. O těchto opatřeních budu podrobněji psát dále.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve čtvrté části definuje invalidního jedince. Tímto se stává osoba, jejíž pracovní schopnost poklesla z důvodu špatného zdravotního stavu minimálně o 35%. „*Pracovní schopností se rozumí schopnost pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem, s přihlédnutím k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem a předchozím výdělečným činnostem.*“ (§ 39 odst. 3) Pro určení poklesu pracovní schopnosti jsou zásadní lékařské závěry a funkční vyšetření, které dokládají zdravotní stav posuzovaného jedince. Dále se bere v potaz progresse stavu, trvalost postižení, do jaké míry se jedinec svému omezení přizpůsobil a jaké schopnosti mu zůstaly zachovány.

Invalidita je rozlišována do tří stupňů:

- Invalidita prvního stupně: pokles pracovní schopnosti od 35% do 49%
- Invalidita druhého stupně: pokles pracovní schopnosti od 50% do 69%
- Invalidita třetího stupně: pokles pracovní schopnosti od 70% výše

Zákon dále stanovuje výši invalidního důchodu s přihlédnutím k stupni invalidity a případně dalším mimořádným okolnostem.

Pro zaměstnavatele je také důležitý zákon č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů, který v § 35 umožňuje uplatnit za zaměstnance se zdravotním postižením slevu na dani, a to ve výši 18 000 Kč za každého zaměstnance s invaliditou prvního či druhého stupně a 60 000 Kč v případě zaměstnání osoby s invaliditou třetího stupně. Pokud zaměstnavatel – právnická osoba s více než 25 zaměstnanci, doloží, že více než polovina z celkového počtu zaměstnanců je zdravotně postižená, snižuje se jí daň o polovinu (Procházková 2009).

Z uvedeného lze vidět, že právní rámec pro zaměstnávání zdravotně postižených osob je vcelku široký a že tedy existuje pevný základ, na němž mohou jak uchazeči o práci, tak i zaměstnavatelé stavět.

3.3 Politika zaměstnanosti ve vztahu k osobám zdravotně postiženým

Stát se snaží zvyšovat zaměstnanost a zaměřuje se při tom jednak na samotné potencionální zaměstnance, kterým pomáhá přes úřady práce pracovními rehabilitacemi a možnostmi rekvalifikace a zároveň také motivuje případné zaměstnavatele různými výhodami, příspěvky (na dopravu, na zapracování apod.) a daňovými úlevami. Mimo to samozřejmě o určitých věcech přímo rozhoduje a zaměstnavatelům je přikazuje, ovšem i zde ponechává možnost volby při plnění (viz povinný podíl osob s postižením při celkovém počtu zaměstnanců nad 25).

3.3.1 Pracovní rehabilitace a rekvalifikace

Zrakově postižená osoba mnohdy není skrze svá tělesná a/nebo duševními omezení schopna podávat srovnatelné výkony jako lidé intaktní. I z tohoto důvodu byl vytvořen program pracovní rehabilitace, který má postiženým lidem umožnit přípravu na vstup do zaměstnání nebo alespoň do odpovídajícího rekvalifikačního kurzu.

Dle § 69 zákona o zaměstnanosti je pracovní rehabilitace *„souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením.“* Lze také říci, že jde o *„proces obnovy pracovního potenciálu a proces přípravy na produktivní práci.“* (Jesenský, 1995 s. 117). Z logiky věci plyne, že se toto rehabilitační působení vztahuje především na osoby se zdravotním postižením, které jsou v produktivním věku.

Žádost o zařazení do pracovní rehabilitace podává sám postižený, její výkon pak zabezpečí místně příslušný úřad práce ve spolupráci s pracovními rehabilitačními středisky či jinými vhodnými právníckými a fyzickými osobami (§ 69 odst. 1 zákona o zaměstnanosti). Úřad práce také hradí náklady na výkon rehabilitace (§ 69 odst. 2 zákona o zaměstnanosti).

Jesenský (1995) uvádí, že pracovní rehabilitace je součástí tzv. komplexivní (komplexní) rehabilitace a navazuje na předcházející stupně, tedy na

zdravotní a sociální rehabilitaci (působení zdravotnických a školských zařízení, občanských sdružení a organizací podporujících zdravotně postižené).

Pracovní rehabilitace má určité prostředky, kterými dosahuje svého hlavního cíle, tedy získání či obnovení průceschopnosti zdravotně postižené osoby (s tím se pojí i dílčí cíle, jako např. posílení asertivity, získání ekonomické nezávislosti, vyšší společenská prestiž, integrace apod. - v podstatě se jedná o pozitivní dopad zaměstnanosti). Jde o **pracovní poradenství** a **pracovní rekomandaci** (vytipování vhodné profese s ohledem na postižení, pomoc s úpravou stávajících podmínek atd.) dále **pracovní přípravu** (teorie i praxe, motivační kurzy), **zprostředkování práce** a **pracovní umístování** (srov. Jesenský 1995; Skřehot 2009; § 69 zákona o zaměstnanosti).

Pracovní rehabilitace by tedy člověka s postižením měla připravit na produktivní práci a na zařazení na pracovní trh. Ne vždy se však podaří postiženého jedince přímo umístit na pracoviště. V tomto případě navazuje na pracovní rehabilitaci rekvalifikace, kterou jedinec získá novou kvalifikaci nebo pozmění, obnoví či rozšíří svou původní a díky tomu se stane více konkurence schopný a zvýší svou šanci na zaměstnání (§ 108 odst. 1 zákona o zaměstnanosti). Rekvalifikace patří mezi nástroje politiky zaměstnanosti státu a je legislativně vymezena v zákonu o zaměstnanosti v § 108 - § 110. Rekvalifikace zrakově postižených má význam pouze za předpokladu, že po jejím ukončení nalezne klient zaměstnání. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých proto postupuje následovně – zjistí předpoklady dotyčného jedince, na jejichž základě pro něj hledá pracovní uplatnění a následně pro něj vytvoří individuální rekvalifikační program (Ludíková 2006).

Náklady na rekvalifikaci hradí v drtivé většině případů úřad práce, případně zaměstnavatel zrakově postižené osoby.

Rekvalifikace může probíhat pouze ve vzdělávacím nebo zdravotnickém zařízení s akreditovaným vzdělávacím programem. V rámci České republiky existuje několik zařízení, která se zaměřují na rekvalifikaci zrakově postižených osob.

Jedná se o Rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina v Praze, Ústav sociální péče pro zrakově postižené v Brně – Chrlících a TyfloCentrum Brno, o.p.s. (tyflonet [online]).

Středisko Dědina poskytuje následující kurzy: masér, keramická výroba, košíkářská výroba, obsluha PC, tkalcovská výroba, pracovník v kartonážní výrobě (dedina [online]).

Ústav sociální péče a TyfloCentrum v Brně nabízejí kurzy obsluhy počítače.

3.3.2 Podporované zaměstnávání

Podporované zaměstnávání je časově omezená služba určená lidem, kteří hledají placené zaměstnání v běžném pracovním prostředí (volný trh práce). Jejich schopnosti získat a zachovat si zaměstnání jsou přitom z různých důvodů omezeny (zrakové postižení) do té míry, že potřebují individuální dlouhodobou a průběžně poskytovanou podporu poskytovanou před i po nástupu do práce (unie-pz [online]). Podporované zaměstnávání má postiženým lidem pomoci vyrovnat jejich omezení, které je za běžné situace limituje při vstupu na otevřený trh práce. Díky této službě by měli být schopni najít si a udržet zaměstnání, kde budou v kontaktu s lidmi z intaktní části populace. Takto získaná práce má stabilní charakter, její druh odpovídá možnostem uživatele (schopnosti, zájmy dovednosti apod.) a zároveň zohledňuje specifické potřeby postiženého. Pracovní úvazek je nastaven dle potřeb klienta, jinak jsou však pracovní podmínky stejné jako u běžných zaměstnanců. Lze tedy hovořit nejen o pracovním uplatnění, ale i o sociálním rozvoji (postižený jedinec je začleněn mezi „zdravé“ kolegy a je s ním obdobně nakládáno, tím se potírá jeho odlišnost a naopak potvrzuje normalita).

Jistou zvláštností této služby je obrácení klasického postupu „trénink (kvalifikace/rekvalifikace) – umístění na pracoviště“. Nejdříve se, na základě stávajících možností uchazeče o práci, najde volné místo. K zaškolení a tréninku dojde až po nástupu do práce, a to přímo na pracovišti. S tím pomáhají pracovní konzultanti a asistenti z agentur podporovaného zaměstnávání. Součástí podporovaného zaměstnávání je také pomoc určená zaměstnavatelům postižených či znevýhodněných pracovníků, a to hlavně při zajišťování vhodných pracovních podmínek, dále při řešení pracovních-právních otázek apod (srov. Procházková 2009; unie-pz [online]; rytmus [online]).

V České republice jsou tyto služby poskytovány od roku 1995 (rytmus [online]).

Od roku 2000 funguje **Česká unie pro podporované zaměstnávání**, což je nestátní nezisková organizace „...*jejímž posláním je formulovat, šířit a podporovat myšlenku podporovaného zaměstnávání v České republice.*“ (unie-pz [online]).

Na svých internetových stránkách zveřejňuje seznam poskytovatelů podporovaného zaměstnávání, kterých je momentálně v rámci naší republiky přesně 50. V Olomouckém kraji jsou taková střediska dvě. Jednak jde o **APZ INTEGRA** se sídlem v Šumperku, jež poskytuje pomoc osobám ohroženým sociálním vyloučením nebo přímo osobám sociálně vyloučeným na území bývalého šumperského okresu. Přímo v Olomouci pak funguje organizace **Spolu Olomouc**, která se zaměřuje na postižené osoby, ovšem primárně na mentálně postižené. Přímo na zrakově postižené osoby se tedy v Olomouckém kraji žádné středisko podporovaného zaměstnávání nezaměřuje (unie-pz [online]).

3.3.3 Chráněný trh práce

Pokud se zrakově postiženému člověku z nějakého důvodu nepodaří uplatnit se na volném trhu, má možnost začlenění na tzv. chráněný trh práce. V praxi se jedná o možnost zaměstnání v rámci chráněného pracovního místa nebo chráněné pracovní dílny.

V obou případech jde o pracoviště zřízené zaměstnavatelem na dobu minimálně 2 let. Vzniká na základě písemné dohody s úřadem práce, který na jeho vytvoření poskytuje finanční příspěvek. Jeho výše pro postižené osoby je maximálně osminásobek průměrné mzdy v národním hospodářství za první až třetí čtvrtletí v předchozím kalendářním roku. Pro osoby s těžším zdravotním postižením (tedy III. stupeň invalidity) může být až dvanáctinásobkem průměrné mzdy. Pokud je v rámci jedné smlouvy domluveno 10 a více míst pro postižené zaměstnance, mohou se příspěvky navýšit až o dva stupně (desetinásobek a čtrnáctinásobek průměrné mzdy). Rozdíl mezi těmito typy pracovišť je v tom, že chráněná pracovní dílna je pracovištěm, kde je zaměstnáno nejméně 60% zdravotně postižených osob z celkového počtu zaměstnanců, kdežto při zřízení chráněného pracovního místa

není zaměstnavatel zákonem nijak limitován, co se minimálního počtu dalších postižených zaměstnanců týká (srov. Zámečnicková in Vítková 2004; § 75 a §76 zákona o zaměstnanosti).

V rámci Olomouckého kraje funguje celkem sedm provozovatelů, kteří nabízejí postiženým lidem možnost uplatnit se v chráněné pracovní dílně. Dvě organizace na svých internetových stránkách přímo uvádějí, že se specializují na skupinu mentálně postižených osob, zbytek charakterizuje své klienty jako osoby se zdravotním a tělesným postižením, proto lze předpokládat, že i osoby zrakově handicapované by zde mohli najít práci. Patří sem následující subjekty: **RAUDO - výrobní družstvo invalidů** (Šumperk), **SENZA družstvo** (Prostějov), **Charita Zábřeh, Dana Čmakalová – Dantex** (Šumperk), **Chráněná dílna - VEŘEJNÉ TOALETY** (Šumperk). Ve výčtu jsem vynechal provozovatele, kteří se zrakově postiženým přímo nevěnují (praceprozp [online]).

3.4 Vhodná zaměstnání zrakově postižených osob

V předcházejících oddílech jsem psal o zaměstnání zrakově postižených obecně a spíše jsem se věnoval tomu, jaké mají v České republice podmínky k tomu, aby mohli pracovat. Nyní se zaměřím na konkrétní povolání, která jsou pro tuto skupinu občanů vhodná nebo alespoň možná.

Výběr zaměstnání u zrakově postižených osob je ovlivněn několika faktory. Především jde o stupeň postižení, kdy varianta lehké slabozrakosti či poruchy binokulárního vidění umožňuje širší výběr povolání a snazší uplatnění. Dále záleží na typu školy a stupni vzdělání. Absolvent speciálního ústavu bude pravděpodobně připraven k nástupu do určitého typu zaměstnání (většinou prakticky zaměřeného), na které byl několik let systematicky cvičen. Příkladem může být příprava na povolání čalouníka, v rámci Střední školy Aloise Klára jde o tříletý obor, jehož absolvent po ukončení získá výuční list. Studenti, kteří studují na běžných školách a případně získají vysokoškolské vzdělání, pak většinou hledají pozice na místech, kde se očekává duševní nebo intelektuální činnost (Skřehot 2009). Určitou roli hrají

také individuální předpoklady a osobnost zrakově postiženého člověka (tedy co ho baví, na co si troufne, s jakým vzděláním se spokojí, zda vůbec touží po práci apod.) a konečně i příležitost a ochota podstoupit rekvalifikaci v případě malého uplatnění v původní profesi.

Nyní už k příkladům pracovního uplatnění.

Mezi zcela tradiční povolání s dlouhou historií patří masérství a práce v oblasti hudby. Už ve 3. století př. n. l. existoval v Číně soubor nevidomých hudebníků a od roku 754 n. l. byli nevidomí lidé v Japonsku školeni pro masérské služby (Renotierová, Ludíková a kol. 2006).

Tato povolání jsou aktuální i v dnešní době. Jen místo hudebníků profesionálů se uplatňují spíše ladiči nástrojů (především klavíru) a učitelé hudby.

V poslední době je spíše na ústupu další klasické zaměstnání osob nevidomých a slabozrakých – telefonista. Ústředny, které dříve tyto lidi zaměstnávaly, se automatizují. V jiných případech se k tomuto povolání přidává i další činnost, kterou zrakově postižený nemůže vlivem svého handicapu vykonávat, případně mu velmi ztíží podmínky (recepční). Objevuje se však nové, do jisté míry podobné povolání, a totiž pracovník v telemarketingu.

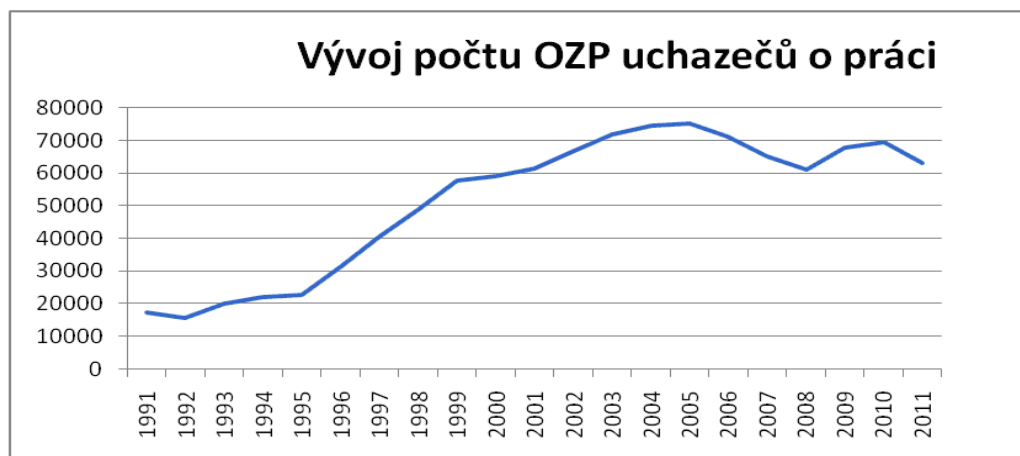
Mezi spíše manuální zaměstnání vhodná pro zrakově postižené osoby patří především ta, na která je možné se připravit na speciálních středních školách, případně v rámci nabízených rekvalifikačních kurzů. Do této skupiny náleží již zmiňovaná profese čalouník, dále kartáčník, keramik, knihař, tkalec, košíkář apod. Jedinci s vyšším, většinou humanitním vzděláním, se mohou uplatnit jako právníci, tlumočníci a překladatelé, učitelé, sociální pracovníci nebo psychologové (srov. Česká oční optika 2007; Skřehot 2009).

Mimo tato nejčastější povolání uváděná v literatuře si však zrakově postižení mohou najít i další, mnohdy i docela kuriózní zaměstnání. Uvedu jeden příklad na ukázkou. Pan Jaroslav se nechal zaměstnat jako smuteční řečník na pohřbech. Mimo jiné také vedl kroužek pletení z pedigu v olomouckém TyfloCentru.

3.5 Předpokládaná situace v Olomouckém kraji

I přes vcelku široký legislativní rámec a snahu státu motivovat zaměstnavatele k přijímání zdravotně postižených osob do zaměstnání, není jejich situace na trhu práce příliš příznivá. Po pádu totality a změně hospodářského systému postupně rostla průměrná míra registrované nezaměstnanosti (portal.mpsv [online]), a to až do roku 2004, kdy přesáhla hranici 10 %. Od této doby kolísá kolem hodnot 8-9 % (až na výjimku mezi lety 2007 a 2008, kdy výrazněji poklesla).

Tento celospolečenský vývoj se samozřejmě dotkl i skupiny osob se zdravotním postižením. V souvislosti se sociálně-hospodářskými změnami došlo k vcelku paradoxní situaci. Výrazně se snížila izolace a vyčlenění postižených lidí ze společnosti, podnikly se mnohé kroky pro jejich integraci (např. možnost navštěvovat běžnou školu) a teoreticky se tak otevřely dveře pro uplatnění této části populace na nově vznikajícím pracovním trhu. Žel, jak se ukazuje, zaměření na co nejvyšší výkonnost a flexibilitu, velká konkurence, technický vývoj rušící některá klasická zaměstnání (viz telefonista) a další podobné změny vedly k tomu, že množství nezaměstnaných zdravotně postižených osob začalo rychle růst. Tak tomu bylo především v průběhu 90. let. Stoupající tendence se však v několika posledních letech zastavila a momentálně se pohybuje v rozmezí 60 000 až 70 000 registrovaných uchazečů o zaměstnání. Dokládá to následující graf vytvořený za pomoci údajů z ministerstva práce a sociálních věcí.

Graf č. 1: Vývoj počtu OZP uchazečů o práci

zdroj: portal.mpsv [online] a mpsv [online])

Bohužel, statistiky se věnují osobám se zdravotním postižením jako celku, takže nelze přesně určit, jaké procento z celkově uváděného počtu zaujímají lidé zrakově postižení. Navíc, ne všichni nezaměstnaní zrakově postižení se snaží práci najít (mám na mysli osoby ekonomicky aktivní), a pokud ano, nemusí vždy využívat služby úřadů práce či jiných organizací, které by je registrovaly.

Osobně jsem předpokládal, že přesné údaje o počtu zrakově postižených občanů v České republice budou dostupné, respektive, že budou existovat, případně že alespoň ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MVSP) povede podrobnější statistiky a jednotlivé druhy postižení podrobněji vymezí a vyčíslí. Bohužel opak je pravdou. Pokud jsem už něco našel, většinou šlo pouze o hrubé odhady, či konstatování o neexistenci přesných statistik. Mé marné pátrání ve statistických ročenkách, zprávách a grafech potvrzují komentáře autorů, věnujících se podobné problematice. Některé z nich si dovolím citovat:

„Podle britských pramenů je v Evropě asi 11 milionů slabozrakých a asi 1 milion nevidomých. Jiné zdroje uvádějí, že lidé se zrakovým postižením tvoří přibližně 1 - 1,5% z populace. Přesné statistiky neexistují ani v rámci jednotlivých zemí.“ (sons [online]).

„Obecně se uvádí, že zdravotně postižených je asi 10 % populace. V ČR je tedy zhruba 1 000 000 občanů s určitým zdravotním postižením.“ (Hrubý 1992, s. 3)
„Převědme vládní odhady celkového počtu na procentuální čísla: 0,6 % zrakově postižených (vztaženo na populaci ČR).“ (teiresias.muni [online]).

„Neexistují přesné statistiky, z nichž by vyplývalo, kolik je mezi nevidomými v České republice nezaměstnaných.“ (nevidomimezinami [online]).

Světlou výjimkou je výzkum Českého statistického úřadu z roku 2007, kdy proběhlo Výběrové šetření zdravotně postižených (VŠPO 07). V rámci této akce bylo osloveno 2330 lékařů, aby za pomoci svých údajů pomohli vytvořit statistický přehled dokumentující skupinu zdravotně postižených občanů České republiky. Z tohoto počtu však pozitivně reagovala pouze necelá čtvrtina lékařů. Postup při

provádění šetření budu přímo citovat do poznámky pod čarou, protože není až tak podstatný². Ovšem vyplývá z něj, že ani takto získaná čísla nejsou zcela stoprocentní.

Nyní už ke konkrétní statistice. Podle údajů ČSU tvořila v roce 2007 skupina zdravotně postižených osob 9,87 % z celkové populace, přičemž 407 695 osob náleželo do věkové skupiny 15 – 59 let (produktivní věk). Pro účely této práce je však podstatnější, že počet zrakově postižených lidí byl v tomtéž roce 87 439, z čehož do skupiny 15 – 59 let náleželo celkem 26 693 osob, což je necelá třetina (30,5 %).

Pokud vezmu v úvahu počet obyvatel z roku 2007 (10 381 130) a informace z výše uvedených citací, kdy se počet zrakově postižených osob odhaduje na 0,6 – 1,5 % z celkové populace, pak by mělo být v daném roce na našem území něco mezi 62 287 až 155 716 zrakově postiženými lidmi. ČSU uvádí číslo 87 439, takže lze konstatovat, že procentuální vymezení je v podstatě správné, ovšem pohybuje se spíše v okolí nižších hodnot, tedy mírně pod 1 %.

Výběrové šetření zdravotně postižených 07 je pouze 4 roky staré, takže nelze předpokládat, že by se jím získaná data příliš měnila. V České republice je tedy momentálně asi 90 000 zrakově postižených osob, z nichž je necelých 30 000 v produktivním věku. A pokud platí odborné odhady tvrdící, že v naší zemi dosahuje nezaměstnanost zrakově handicapovaných lidí až k hranici 70 % (srov. Česká oční optika 2007; nevidomimezinami [online]), je možné, že pracovní uplatnění si najde jen méně než 10 000 z nich.

Tímto jsem se dostal k relativně přesnému početnímu stavu v rámci celé republiky. Zjistit situaci v Olomouckém kraji je však poněkud složitější. Nemohu totiž vycházet z tolika oficiálních údajů. VŠPO 07 se nevztahovalo na jednotlivé kraje, takže pro získání alespoň velmi orientačních údajů musím počty zrakově postižených osob dopočítat.

K 30. 09. 2011 žilo na území Olomouckého kraje 641 558 osob (czso [online]). Z výsledků VŠPO 07 mi vyšlo, že zrakově postižení lidé v ČR tvoří necelé procento populace, tedy asi 6 400 osob. V produktivním věku by mělo být asi 30,5 %

² „Vzhledem k tomu, že celé šetření bylo provedeno na základě náhodného (pravděpodobnostního) výběru praktických a dětských lékařů a sociálních ústavů, bylo nutné provést pro přepočtení výsledků na celou populaci ČR tj. převážení sebraných dat. K výpočtu příslušných vah byly použity údaje z databáze ÚZIS o počtu registrovaných pacientů u jednotlivých lékařů a počtu lůžek v jednotlivých sociálních ústavech a také informace získané přímo od lékařů – účastníků tohoto šetření.“ (VŠPO 07)

z 6 400, což je 1952 osob. A jestliže platí nezaměstnanost 70 %, pak by v Olomouckém kraji mělo být pravděpodobně 1 366 nezaměstnaných zrakově postižených osob v produktivním věku a jen 586 pracujících z téže skupiny, přičemž platí, že čím těžší postižení zraku, tím nižší procento zaměstnaných, takže většinu z oněch 586 pravděpodobně zaměstnaných osob budou tvořit lidé s lehčím stupněm zrakového postižení (např. lehká a střední slabozrakost).

Přesnost těchto čísel není bohužel nijak závratná, už jen proto, že ani výchozí údaje (myšleno VŠPO 07) nejsou stoprocentní. Alespoň ale přinášejí hrubou představu o situaci.

Na webových stránkách projektu Tyfloemploy (projekt snažící se zvýšit zaměstnanost zrakově postižených občanů, byl ukončen v květnu 2008) jsou uvedena zjištění týkající se pomoci při hledání (získávání) práce zrakově postižených osob. Čtvrtina lidí se obrací na své přátele a známé, 24 % se svěřilo do péče organizace SONS, 21 % si dokázalo poradit samo a pouze 11 % nevidomých a slabozrakých hledalo pomoc úřadu práce. Zbytek volil jiná, neuvedená, řešení (tyfloemploy [online]).

3.6 Činnost Úřadu práce Olomouc

Co se týká činnosti úřadu práce, dopracoval jsem se k podobným výsledkům. Úřad práce Olomouc sice nikde neuveřejňuje počty registrovaných zrakově postižených uchazečů o zaměstnání, ale díky telefonické a následné emailové komunikaci s jeho zaměstnanci, se mi podařilo získat alespoň určité údaje. Zástupce referátu trhu práce, do jehož resortu patří statistiky a monitoring, mi sdělil následující (poté co sám kontaktoval jednotlivá pracoviště UP Olomouc): „...*dle telefonické domluvy Vám posílám počty uchazečů o zaměstnání se zrakovým postižením v jednotlivých okresech:*

JESENÍK – 8, OLOMOUC – 50, PŘEROV – 15, PROSTĚJOV – 20, ŠUMPERK – 25

Celkem Olomoucký kraj: 118

Jenom dodávám, že se jedná o odhady z jednotlivých pracovišť ÚP, takže neberte výše uvedené číslo jako přesné... Asi správnější by bylo napsat, že počet registrovaných nezaměstnaných se zrakovým postižením v Olomouckém kraji se pohybuje okolo sta osob.“(Bc. Jaroslav Mikšaník)

Z předpokládaných 1 366 nezaměstnaných nevidomých a slabozrakých osob tvoří 11% skupina 150 osob. Na úřad práce se tedy obrátilo o něco méně (asi 118 lidí) než předpokládaných 11 %, ale rámcově si hodnoty odpovídají.

Celkově se úřad práce v dané věci, tedy pomoci zrakově postiženým osobám při hledání práce, věnuje mnohem méně, než bych čekal a než také vyplývá z teoretického popisu jeho práce, který bývá uváděn v odborných publikacích. Opatřilová, Zámečnicková (2005) uvádí, že úřad práce vede evidenci osob se zdravotním postižením. To sice platí, ale myslím si, že pouhá obecná rovina „zdravotně postižení“ nestačí. Při konkrétnější tvorbě statistik by mohli případní zaměstnavatelé nebo organizace pomáhající zrakově postiženým lépe reagovat a pak by také vzrostla důvěra zrakově postižených nezaměstnaných k úřadu práce. Podobné statistiky by určitě byly nápomocny i státním orgánům. Oblasti s vyšší nezaměstnaností zrakově postižených osob by mohly být v zájmu zlepšení této situace např. finančně podporovány, případně by se v těchto územích mohlo více apelovat na zaměstnavatele, aby spíše než peněžnímu plnění dali přednost přímému zaměstnání zdravotně (konkrétně zrakově) postiženého apod. Dále by měl úřad práce zajišťovat pracovní rehabilitaci. Při komunikaci se zástupci ÚP Olomouc mi bylo řečeno, že se tak děje na základě přání klienta, ale že tato služba není příliš hojně využívána. Poslední akce v tomto ohledu proběhla se zrakově postiženou osobou před dvěma lety.

Ačkoli uznávám, že zrakově postižení (postižení lidé vůbec) tvoří pouze zlomek z celkového počtu klientů úřadu práce, určitě bych doporučoval větší úsilí ve spolupráci s nimi. Podrobnější evidence postižených uchazečů o zaměstnání by příslušné pracovníky úřadu příliš nezatížila. Rozpoznat druh vady není náročné (navíc by klient na potvrzení svého postižení mohl mít vyjádření ošetřujícího lékaře) a pak by už bylo třeba jen vytvořit několik kategorií dle druhů postižení. Například podle vzoru VŠPO 07, kde jsou uváděny tyto typy: tělesné, zrakové, sluchové,

mentální, duševní, vnitřní postižení. Předpokládám, že vynaložená námaha by nebyla zbytečná, ba spíše naopak, vyplatila by se.

3.7 Činnost TyfloCentra Olomouc, o.p.s.

V rámci Olomouckého kraje hraje důležitou roli v oblasti začleňování zrakově postižených osob na trh práce **TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.** konkrétně tyto služby zajišťuje středisko podpory zaměstnávání (SPZ). Nejdříve popíšu činnost SPZ v obecné rovině a pak uvedu několik konkrétních údajů, jež dokumentují výsledky střediska v praxi.

Cílem střediska je pomoci co největšímu počtu klientů najít odpovídající zaměstnání. Snaží se proto, aby uživatelé nabízených služeb posílili, případně získali schopnosti a dovednosti potřebné k orientaci a uplatnění na otevřeném trhu práce. Nejde tedy pouze o teoretickou pomoc (ve stylu pouhého doporučení možného zaměstnání) nebo suplování rekvalifikačních kurzů. Uživatel nabízených programů, přednášek a kurzů by měl být po jejich absolvování komplexně vybaven a posílen nejen v oblasti samotné pracovní schopnosti, ale i v rámci sociálních dovedností, všeobecného přehledu, samostatnosti, právního povědomí, asertivity a dalších „vlastností“ nezbytných pro uplatnění se na dnešním pracovním trhu.

SPZ se zaměřuje na vyhledávání zrakově postižených klientů (mnohdy tedy vychází prvotní aktivita od pracovníků TyfloCentra, ne od samotných nezaměstnaných) a do jisté míry v tom spolupracuje s úřady práce. Snaží se, aby pracovníci úřadů byli dostatečně informováni o službách, které SPZ zprostředkovává (osobní kontakt, informační materiály), kontaktují klienty ÚP a dále pro své vlastní klienty organizují přednášky zástupců úřadu práce (např. o legislativních změnách, novinkách v zákoníku práce apod.). Dále pracovníci SPZ vedou se zájemci o zaměstnání individuální pohovory, aby pro ně mohli naplánovat co nejlepší služby. SPZ také kontaktuje potencionální zaměstnavatele, vyjednává u nich praxe pro zrakově postižené klienty a snaží se zvýšit informovanost o této problematice mezi širší veřejností. V rámci podpory svého poslání se SPZ (respektive TyfloCentrum Olomouc o.p.s.) zapojuje do projektů, jejichž cílem je zvýšení zaměstnanosti a v jejichž rámci je organizována a financována většina nabízených služeb. Jde

především o jazykové kurzy, dále kurzy základů písemného projevu, manuální zručnosti a ovládnání kompenzačních pomůcek, dále kurzy výpočetní techniky a kurzy vzdělávání v tzv. „soft skills“ (rozvoj osobnostních a charakterových vlastností, tedy neodborné dovednosti jako např. sebereflexe, asertivita, komunikační a sociální dovednosti, sebeprezentace, osobní a firemní kultura apod.). Dále se poskytují zážitkové semináře, exkurze u zaměstnavatelů, odborné konzultace zaměstnavatelům (především v ohledu nutných změn na pracovišti a současné legislativy), přímé pracovní asistence, možnost vyzkoušet si tréninkové zaměstnání na pozici pracovníka administrativy přímo v TyfloCentru Olomouc. SPZ také organizuje job club (tyflocentrum-ol [online]).

Tento nástin poskytovaných služeb se upravuje podle možností TyfloCentra (především finančních), podle potřeb klientů a samozřejmě i dle možností probíhajícího projektu. Využívání služeb SPZ je také velmi individuální, ne každý uchazeč o práci absolvuje vše, co je mu nabízeno, také délka spolupráce s pracovníky TyfloCentra je velmi variabilní. Vedoucí SPZ Mgr. Věra Bartošová k tomu říká následující: *„Za rok se ve středisku SPZ prostřídá 100 - 120 uživatelů (fyzických osob). Ne všichni však využívají celou nabídku služeb. V průměru 50 - 60 klientů měsíčně dochází do střediska pravidelně (např. 1x týdně) a aktivně se připravují na zaměstnání společně se svou klíčovou pracovnící. Někteří klienti k nám chodí měsíc a práci si najdou, někteří k nám chodí třeba i čtyři roky a práci stále hledají. Klienti se mohou vracet nebo být našimi klienty, i když jsou zaměstnaní - a to v případě, že hledají jinou práci. Úspěšnost v zaměstnávání klientů je velmi závislá na celkové míře nezaměstnanosti v regionu a zejména taky na legislativních podmínkách zaměstnávání ZP“*

V současné době jsou pro TyfloCentrum Olomouc a jeho klienty aktuální následující projekty: **Komplexní program podpory zaměstnávání osob se zrakovým postižením v Olomouckém kraji a Zajištění dostupnosti vybraných sociálních služeb v Olomouckém kraji.** Přičemž konkrétně na osoby se zrakovým postižením je zaměřen pouze prvně jmenovaný. Projekt je financován z Evropského sociálního fondu a ze státního rozpočtu ČR (výše dotace ESF: 3.533.998,08 Kč a výše dotace ze státního rozpočtu: 623.646,72 Kč). Zahájen byl 1. 2. 2010 a jeho ukončení bylo stanoveno na 31. 1. 2012. Protože v době psaní této práce nebyl ještě

projekt ukončen (de facto ukončený je, ale souhrnné informace o něm nejsou dostupné), mohu přinést pouze částečné údaje o jeho úspěšnosti. Zaměřím se proto i na předcházející projekt realizovaný mezi léty 2006 – 2008 (název: Podpora zaměstnatelnosti zrakově postižených Střední Moravy). Využiji proto údaje z výročních zpráv TyfloCentra Olomouc předchozích let.

Přelom let 2005 a 2006 se nesl v duchu příprav na výše zmiňovaný projekt. Na konci roku 2005 vzniklo regionální pracoviště v Přerově a v následujícím období přibýly další regionální centra v Jeseníku, Prostějově a v Šumperku. Mimo zajištění podpory v získávání zaměstnání mají tyto pobočky pomáhat i v oblasti sociálních služeb pro zrakově postižené. V roce 2006 pak byly podniknuty určité kroky pro větší informovanost zrakově postižených uchazečů o zaměstnání a případných zaměstnavatelů. O počtech klientů nebo nějaké konkrétnější práci v tomto ohledu se zpráva nezmiňuje (tyflocentrum-ol [online]).

Rok 2007 již přináší zajímavější údaje. Mimo realizaci kurzů a služeb, jež v podstatě odpovídaly výše popsanému, byl natočen i propagační film s názvem Hledám práci: „Značka nevidomý“. Snímek byl distribuován zainteresovaným osobám a organizacím (úřad práce, firmy a zaměstnavatelé, uchazeči o práci atd.). Celkový počet klientů, jež využili služeb projektu, byl 60, přičemž 20 z nich bylo nalezeno zaměstnání a 12 si mohlo vyzkoušet praxi v určitých organizacích. Následující rok vzrostl počet oslovených klientů na 90, na praxi bylo umístěno 7 osob. Žel o zaměstnání některého z uchazečů zpráva mlčí, takže v tomto ohledu nebyl tento rok až tak úspěšný. V roce 2009 bylo osloveno 106 klientů a z nich bylo celkem 18 umístěno na praxi nebo si našlo zaměstnání (blíže nespecifikováno). Z těchto údajů lze vidět, že úspěšný rok 2007, kdy bylo zaměstnáno 20 osob, na určitý čas využil většinu dostupných pracovních míst. Rok 2010 přinesl opět jisté oživení. Celkový počet klientů byl 120 a z nich 20 našlo, či změnilo zaměstnání. Dalších 6 osob si vyzkoušelo tréninkové zaměstnání v TyfloCentru. Pro zajímavost uvádím, v jakých profesích byli dotyční v tomto roce zaměstnáni: práce doma, operátor PC, masér, obchodní zástupce, pomocný dělník, uklízeč, administrativní pracovník, prodavač tisku, kamelot, stavební práce, prodejce dekorativních předmětů, dělník ve výrobě dekorativních předmětů, vytváření databáze kontaktů, prodej produktů (Věra Bartošová).

Přesné údaje z roku 2011 nemám, pouze se mohu odvolat na citovaná slova Věry Bartošové, která říká, že SPZ navštěvuje něco mezi 100 – 120 klienty. Za posledních 6 let se tedy počet zrakově postižených osob, které vyhledávají pomoc TyfloCentra postupně zvyšuje (někteří klienti samozřejmě tyto služby využívají více let po sobě) a také roste úspěšnost při zaměstnávání, nebo alespoň umístování na praxe či do tréninkové práce (když tedy nepočítám mimořádně úspěšný rok 2007, který lze vysvětlit tím, že v předchozí době zde podobně výrazná aktivita směřující k podpoře zaměstnanosti nevidomých a slabozrakých občanů nebyla). Přesné údaje z loňska by měly být dostupné v průběhu letošního roku (tyflocentrum-ol [online]).

Úřad práce Olomouc, včetně svých lokálních poboček, eviduje přibližně 120 zrakově postižených nezaměstnaných osob. Prakticky stejný počet klientů uvádí SPZ. Vzhledem ke zmiňované spolupráci těchto orgánů lze předpokládat, že část klientů bude společná. Ovšem i kdyby zde bylo okolo 200 evidovaných uchazečů o zaměstnání (ať již ve státní či neziskové organizaci), stále by se v Olomouckém kraji (pokud přihlédnu ke svým odhadům) žilo více jak 1 000 nezaměstnaných nevidomých a slabozrakých v produktivním věku o kterých se oficiálně „neví“ a třeba hledají práci svépomocí, nebo kteří nemají zájem pracovat (ať už je důvod jakýkoli) a vystačí si s důchodem a případnými sociálními dávkami.

Závěrečné shrnutí

Možnosti pracovního uplatnění zrakově postižených osob jsou skrze jejich handicap výrazně omezeny. V poměru k intaktní společnosti jsou tito lidé znevýhodněni, a proto vstupuje „do hry“ stát a pomocí legislativy se snaží tuto situaci řešit. Zrakově postiženým osobám jsou při vstupu na trh práce poskytovány různé výhody. Stát se také snaží motivovat zaměstnavatele, aby postižené uchazeče o práci zaměstnávali. V rovině teorie se tedy situace nevidomých a slabozrakých při integraci na trh práce (ať již otevřený či chráněný) jeví dobře. Bohužel praxe ukazuje, že v reálných podmínkách nic nefunguje, tak jak bylo zamýšleno. Proto nezaměstnanost zrakově postižených dosahuje velmi vysokých hodnot. Pokud vezmu v potaz odborné odhady a své výpočty, pak by v rámci Olomouckého kraje mohlo být (zaokrouhleně) 1950 zrakově postižených osob v produktivním věku, z nichž 1370 nemá pracovní uplatnění. Tuto krizovou situaci se snaží řešit především organizace

TyfloCentrum Olomouc, o.p.s. a její regionální pracoviště. V posledních letech TyfloCentrum získává pro tuto oblast výrazné finanční prostředky z fondů EU a snaží se zvýšit konkurenceschopnost zrakově postižených klientů. Ve spolupráci s úřady práce také pomáhá najít zájemcům o zaměstnání vhodné pracovní pozice.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Vzhledem k neuspokojivým podmínkám v oblasti statistických informací o postavení zrakově postižených osob na trhu práce jsem se rozhodl provést kvalitativní šetření s cílem zachytit osobní zkušenost několika těžce zrakově postižených jedinců z Olomouckého kraje s integrací na trh práce.

V rámci kvalitativního výzkumu jsem vedl polostrukturovaný rozhovor s celkem pěti osobami s těžkým postižením zraku. Spolupráce s vybranými respondenty byla naprosto bezproblémová. Všichni dotazovaní byli velice ochotní a laskaví, při domlouvání schůzek se mi snažili vyjít vstříc a celkově se s nimi jednalo velmi příjemně.

Respondenti byli v produktivním věku, ale pracovali pouze dva z nich. Vzhledem k údajům z dokumentu VŠPO 07, dle kterých ve skupině zrakově postižených osob převažují ženy nad muži a počet osob ve věku mezi 45 – 59 rokem je takřka srovnatelný s počtem zbylých ekonomicky aktivních zrakově postižených osob, jsem zvolil následující strukturu dotazovaných: dva muži ve věku 50 a 29 let, tři ženy ve věku 49, 53 a 57 let.

Rozhovory jsem s povolením respondentů nahrával na diktafon a následně je přepsal, přičemž jsem se držel doslovného znění výpovědí (přepis viz přílohy č. 2-6). To znamená, že jsem ponechal beze změny i hovorové nebo přímo nespisovné výrazy, případné chybné slovosledy, slovní parazity a podobné prohřešky proti ryze kultivovanému projevu.

V další práci s textovým záznamem rozhovorů jsem se nechal inspirovat principem zakotvené teorie, kterou přibližuje ve své publikaci o kvalitativním výzkumu Hendl (2005).

Uvádím zde kategorie, které jsem při rozboru rozhovorů vytvořil a každou z kategorií dokládám úryvkem odpovídající výpovědí respondentů a shrnuji svým komentářem.

4.1 Kategorie

VLIV VZDĚLÁNÍ NA PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ

Podle názorů a často i zkušeností respondentů má dosažené vzdělání velký vliv na možnost získání zaměstnání. Také případná rekvalifikace v této oblasti velmi pomáhá. Stagnace u původního, dnes už neuplatnitelného oboru má za logický následek nezaměstnanost, případně uplatnění při jednoduchých manuálních činnostech, kde však není ideální finanční ohodnocení.

Lenka: „(střední škola) *V Praze, konzervatoř. Obor „akordeon, flétna“ se zaměřením na učitelství...po ukončení školy jsem nastoupila jako učitelka základní...tehdy lidové školy umění (před i po revoluci)... jsem si udělala masérský kurz... A nakonec to vyšlo tak, že bych mohla pracovat na živnostní list.*“ Pracovala ve vystudovaném oboru, dokonce byla přijata 2x. Později se „rekvalifikovala“ na masérku a opět pracuje v (novém) oboru.

Dagmar: „*dvouletá ekonomická škola, teda bez maturity, ale byla tam 3 letá docházka, protože tam byl ještě kurz pro telefonisty... takových 90% lidí, co dělalo tu školu, pak skončilo u telefonu...(pracovala jsem) jako telefonní manipulát, prostě na ústředně.*“

Antonín: „*Základní školu jsem vychodil v Lipníku a pak jsem měl gymnázium v Hranicích a pak Vysoká škola Báňská...ale jen jeden semestr...jsem dělal v technických službách v Hranicích, jako technicko-hospodářský pracovník, v kanceláři...jsem mohl vykonávat úplně všechno, psal jsem zprávy, četl...bez problémů...až po té operaci toho nádoru, ten zrak se mi opravdu zhoršil a pak jsem byl na nemocenské a pak mě navrhli na ten invalidní důchod a do zaměstnání jsem se už nevrátil.*“ V době, kdy pracoval v kanceláři, ještě solidně viděl. Pro absolventa gymnázia byla administrativní práce v podstatě odpovídající. Momentálně je nezaměstnaný.

Lukáš: „*Já jsem chodil na všechny školy standardního typu, školka, základní a střední škola (veřejná správa), to byly všechny klasického typu, jo teď studuju, dodělávám vejšku (speciální pedagogika – andragogika)...tak jsem v čase, kdy jsem byl na úřadu práce, dělal pro TyfloCentrum dobrovolníka a vlastně přes to*

dobrovolnictví jsem se dostal na tu pozici, kterou teď vykonávám, učím s počítačem.

Vystudovaná speciální pedagogika – andragogika (plus ještě si vzdělání navyšuje) a pracuje s postiženými klienty. Dá se tedy říci, že má práci relativně odpovídající vzdělání.

Marija: „...*v Praze, ekonomku...jo, byl tam ten kurz (pro telefonisty)... byla (jsem) telefonistka. Pak jsem se vdala a šla jsem sem, do Olomouce. A tady jsem nastoupila práci zase, tenkrát ještě byla práce pro nevidomé...ty telefonní ústředny byly upřednostňované pro nevidomé (opět telefonistka)... sdružení SPOLU...tak ti mně našli (pracovní uplatnění) v prádelně, on potřeboval ten pán balit rukavice do takových balíčků... mně baví dělat něco manuálně. Původní pracovní zařazení se odvíjelo od vystudovaného oboru, pozdější práce byla natolik jednoduchá, že stačil zácvik. Ovšem dotyčnou manuální práce baví, má pro ni určité vlohy.*

ZAMĚSTNÁVÁNÍ PŘED REVOLUCÍ

Ze zkušenosti respondentů, kteří pracovali již před revolucí, vyplývá, že i pro postižené osoby platila „nutnost“ mít zaměstnání a ve většině případů byli dotyční umístěni na odpovídající pozice dle vystudovaných oborů bez větších problémů.

Lenka: „...*po ukončení školy (konzervatoř) jsem nastoupila jako učitelka základní...tehdy lidové školy umění. Nebyla tam prodleva. Okamžitě jsem nastoupila, tehdy to vlastně nebyl problém...bylo samozřejmé, že když dostuduji, že prostě budu učit.*“

Dagmar: „...*dvouletá ekonomická škola, teda bez maturity, ale byla tam 3 letá docházka, protože tam byl ještě kurz pro telefonisty...nějaká velká prodleva po škole tam...nebyla...asi dva měsíce, jsem nastupovala v říjnu...jako telefonní manipulant, prostě na ústředně...ve zdravotnictví.*“

Antonín: „*Základní školu jsem vychodil v Lipníku a pak jsem měl gymnázium v Hranicích a pak Vysoká škola Báňská...ale jen jeden semestr...(po vojně) jsem dělal v technických službách v Hranicích, jako technicko-hospodářský pracovník, v kanceláři.*

Marija: „*To jsem byla v Praze, ekonomku (s kurzem pro telefonisty, stejně jako Dagmar)...ředitel mi tam to místo nechal, já jsem tak měla místo jasné... To byla*

telefonistka. Pak jsem se vdala a šla jsem sem, do Olomouce. A tady jsem nastoupila práci zase...ty telefonní ústředny byly upřednostňované pro nevidomé. Prostě jsem se v červnu vdala a v červenci nastoupila...Za nás to bylo dáno, vende tolik a tolik postižených“ Poukazuje na vliv státu při zaměstnávání.

MOTIVACE K PRÁCI

Jak plyne z výpovědí k minulé kategorii, pracovní zařazení bylo v minulém režimu automatické, takže o motivaci pro hledání práce nelze v právním slova smyslu hovořit. Vycházím tedy spíše ze zkušeností po revoluci.

Lenka: *„Masérství jsem si vybrala proto, že...bavilo mě to...chtěla jsem si udělat kurz...abych té činnosti rozuměla... když jsem viděla, že bych mohla masírovat na ten živnost'ák, tak to že budu nějakým, byť třeba drobným, způsobem přispívat do rozpočtu mě těšilo, no a další to mělo příznivý efekt, že prostě z toho koloběhu v týdnu jsem na den či dva vystoupila... profesní hledisko bylo až druhotné, mě to zajímalo. Beru to jako určité zpestření.“* Zaměstnání bere jako aktivitu, oživení. Finanční stránka je příjemný dopad, ale nikoli rozhodující činitel. S nadsázkou lze říci, že pracuje několikrát do týdne „pro radost“. Ve své podstatě ale pracovat nemusí. Finančně nestrádá.

Dagmar: *„Mně by spíš vyhovovalo jen pár dní v týdnu, takový hodně zkrácený úvazek...na otázku, zda by šlo o finanční stránku věci, pokračuje: To ne, spíš si zpestřit život.“* Dotyčná je nezaměstnaná, finanční stránka případného nového zaměstnání pro ni není až tak podstatná, spíše by šlo o nové zážitky, akci. Únik ze stereotypu.

Antonín: *„Tak jsem to zvažoval jestli se do toho přihlásit, ale zas jako...mám nemocný rodiče tady a ty peníze co mi nabízeli nebyly nijak extra velký, takže to co bych tam projezdil, projedl, tak moc by mi z toho nezbylo a měl jsem obavu abych pak třeba nepřišel o důchod, kdybych třeba začal pracovat...a tady máme zvířata, máme kozy, slepice, včely...a tak se o to starám a myslím si, že je to pro mě užitečnější jak nějaký navštěvování té práce...protože co se o ty zvířata starám, tak z toho vyprodukuje třeba mléko, tvaroh a vím, že z toho mám potraviny, pro sebe. A třeba i pro rodinu, pro bráchy, pro sestru...přijde mi to užitečnější než někde vydělávat peníze...mám zase angličtinu a showdown (co se týká aktivit)*

...spíše mi chybí volný čas, než že bych řekl, že bych se nudil a potřeboval někam vypadnout...určitě nehledám práci, abych se dostal mezi lidi... Asi když bych tu práci si chtěl vzít, bylo by to z důvodu financí, abych si vylepšil ten příjem.

V tomto případě je respondent natolik vytížen, že mu v podstatě na zaměstnání nezbyvá čas. Společenských (i jiných) aktivit má dost a finanční stránka ho také netrápí, takže práci nehledá. Ovšem, pokud by teoreticky o zaměstnání uvažoval, pak by to bylo pro vylepšení finanční situace (ale jak už jsem poznamenal, nic ho zatím do hledání práce nenutí).

Lukáš: *„...samozřejmě to finanční hledisko je motivující, protože peníze dnes, to člověk potřebuje, ale já jsem byl vždycky zvyklej něco tak dělat, takže mně to přišlo jako samozřejmost najít si práci.“*

Aktivita i finance. Navíc mladý člověk, který prošel vzdělávací soustavou je pro hledání uplatnění motivován systémem, proto přece studoval, aby pracoval. *„...tím, že jsem si ji (práci) našel relativně rychle po té škole, že jsem třeba neměl čas sedět doma 10 let na zadku, tak...pro mě to nebylo, že bych se nějak přemáhal.*

Marija: *„...já měla tu rodinu... Já osobně práci nehledala. (motivace) Finanční nebyla a společenská taky ne, protože já byla pořád někde. Já doted' pořád někde cárám...ani ne kvůli financím, spíš jsem chtěla jako ruční práci...mě baví dělat něco manuálně...pomáhám dceři, ona šla do práce, takže já su po ruce, aspoň jsem jako tak užitečná, mít pocit, že žiješ z důchodu a teď jen sedíš a zase ten důchod, to ne...já hlídám na plný úvazek...já jsem ráda, že jsem užitečná... stačilo třeba tři čtyři tisíce vydělat, o to mně nejde, ale dělat něco co mě baví, chápete to?*

Podobně jako v případě Antonína, mnoho aktivit, pocit užitečnosti a finanční zajištění, tudíž minimální potřeba práce. Finance opět nehrají roli, když už by hledala zaměstnání, tak podobně jako Lenka, tedy jako „koníček“. Momentálně ale ani na práci-hobby nemá skrze jiné vytížení čas.

OKOLNOSTI NEZAMĚSTNANOSTI

Nezaměstnaní jsou tři z pěti respondentů. Vytvořily se v podstatě dva důvody. Jednak nezávislost na zaměstnání (zrakově postižený finančně nestrádá a má dostatek společenských kontaktů a aktivit) a za druhé nechuť ke změně, spojená

s obavou. Jelikož výpovědi Antonína a Marije z předchozí kategorie lze použít i pro tuto, připojím k nim pouze svůj komentář.

Antonín: Pracuje doma (rodinný dům na vsi). Stará se o zvířata, pomáhá příbuzným. Cítí se užitečný. Má dostatek zábavy a společenských kontaktů. Finančně nestrádá. Zaměstnání nepotřebuje.

Marija: Podobný stav jako Antonín. Pomoc příbuzným, dostatek aktivit a finanční spokojenost. Opět práci nepotřebuje.

Dagmar: *„nebylo uplatnění...a pak už jsem to tak, po pár letech na pracáku...nechala. Třeba k počítačům mám averzi teda, no a hudba...to nemám talent a masážina...na kurz jsem si netroufla. A ono těch možností fakt jako není...méně jsem si věřila, že bych něco zvládla, tak jsem asi ani žádný kurz nedělala... teď už mě to ani tak neláká.*

Z rozhovoru plyne, že se dotyčná práci vyloženě nebrání (viz úryvek o motivaci, hovoří o zpestření života), ale z obavy z nového, z určitého sebepřekonání apod. pramení pasivita a tudíž i nezaměstnanost.

ZKUŠENOST S DISKRIMINACÍ

S přímou diskriminací se nikdo z dotazovaných sám osobně nesetkal. V některých případech sice nebylo jednání ze strany zaměstnavatelů zcela korektní, ale nelze prokázat, že tomu tak bylo kvůli postižení zaměstnanců.

Lenka: *„Tak všichni kolegové byli vidomí...a nepamatuji si, že by tam byla nějaká diskriminace, spíš možná z mé strany trochu nejistota, že jsem byla míň průbojná... s kolegy jsem ale vycházel normálně, dobře.“*

Dagmar: *„Jo...vím, že tam na mě udělali takovej podfuk, protože...hmm...dali mi, měli mi dát oni výpověď, ne že bych si ji dala já sama a s tím teda, že jsem neměla dostat odstupné a vím teda, že jsem se tehdy obrátila na Tyfloservis a oni přijeli a pak se to řešilo no a zjistilo se, že vedoucí toho zubního měl otce právníka, takže věděl asi jaké klíčky tam napsat, abych já neměla to odstupné... Tam končilo to místo, takže nárok na odstupné byl a oni mi dali cosi podepsat...to jsem odmítla...až zjistím, o co jde.“* Šlo o situaci při rozvázání pracovního styku, takže v průběhu práce bylo vše v pořádku. Nelze vyloučit, že nefér jednání si

zaměstnavatel dovolil jen proto, že dotyčná měla skrze zrakovou vadu komplikovanější přístup k textu dokumentů, které měla podepsat.

Antonín: „*já jsem se nikdy nesetkal, že by se lidi chovali špatně, to ti můžu říct, snaží se ti pomoci, jsou vstřícní...já se nikdy nesetkal s tím, že by se někdo choval k těm slepcom špatně. Je většinou takovej trend, že se snaží pomoci.*“ Spíše obecná informace. Zkušenost z práce nemá.

Lukáš: „... *těžko říct, jako takovej pocit jsem neměl* (zda zažil diskriminaci kvůli své vadě při hledání práce).“ Nyní pracuje v TyfloCentru Olomouc, o. p. s.

Marija: „*Jenže pak holka onemocněla, já šla za vedoucím, at' mi dá volno, ten na mě byl sprostý...já povídám, tohle nemám zapotřebí a odešla jsem*“ V tomto případě asi nelze „hulvátství“ vedoucího vztahovat ke zrakové vadě, pravděpodobně by byl nepříjemný na každého zaměstnance žádajícího volno. Na druhou stranu je možné, že si k paní Marije více dovolil. „...*mého manžela přidělil okres do podniku a ten ředitel ho nechtěl, ted' dělejte v takovém prostředí...*“ Zprostředkovaná zkušenost s diskriminací.

POMOC PŘI HLEDÁNÍ ZAMĚSTNÁNÍ

Značná důvěra je projevoována TyfloCentru, případně jiným nestátním organizacím a také vlastní aktivitě, případně pomoci od přátel. Úřad práce (viz následující kategorie) v této oblasti příliš neobstál.

Lenka: „*Tam (masérský kurz) jsem se dostala přes kamarádku, jedna nevidomá kamarádka ho taky absolvovala, nebyl to kurz speciálně pro zrakově postižené, ale byli ochotní vyjít vstříc. Jako první mě napadá organizace TyfloCentrum* (kam by se obrátila při hledání práce). *To by mě snad ani nenapadlo...že by mohli zaměstnat zrakově postižené* (o úřadu práce).“

Dagmar: „*Jako co se týká hledání práce? Tak asi na to TyfloCentrum. Tak ten ne* (o úřadu práce)...*sice by mohl zařídit nějaký rekvalifikační kurz...ale to by asi byly ty počítače, to už jsem říkala, že ne... a Tyflák* (TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.) *to stejně taky zařizuje.*“

Antonín: „*Asi bych se obrátil na...o pomoc právě na TyfloCentrum...je tam už určitá tradice, takže určitě bych se obrátil na ně. Ne, já bych se neobracel na úřad práce. Až teda třeba druhotně...když by mi to oni doporučili.*“

Lukáš: „*Tak já bych šel určitě na pracák, snad by něco nabídli a pak bych hledal práci přes internet, přes známé...asi tak.*

Marija: „*Na pracák bych asi nešla, tam jsem byla, ale to vůbec nemá smysl...bud' se ptát po podnikách, ale to taky...no jak se říká, prodávat ty svoje (schopnosti)... asi bych šla zase do toho SPOLU, tam se mi to líbilo, já byla první nevidomá klientka...já to nikdy nezkoušela (o TyfloCentru), takže s tím nemám zkušenosti...jen s tím SPOLU, ale tak nešla...šla bych tam. Proč ne?“*

SPOLUPRÁCE S ÚŘADEM PRÁCE PŘI HLEDÁNÍ ZAMĚSTNÁNÍ

Co se týká hledání zaměstnání, je zkušenost respondentů většinou negativní. Úřad byl buď pasivní, nebo se jeho pomoc minula účinkem. Na druhou stranu, úřad práce velmi podporoval (finančně a také informacemi) osobní aktivitu při zajišťování práce samotným nevidomým.

Lenka: „*Úřad mi zaplatil jednak celý ten kurz, jednak mi umožnili dotaci na stoly, mohla jsem si je pořídit rovnou čtyři, no...a ještě tam šlo nějak, po tu dobu kurzu jsem pobírala nějaké peníze...že jsem byla jako nezaměstnaná, podporu nebo něco takového, přesně už nevím, co to bylo... jsem se tam šla informovat a oni mi pak sami nabídli, co vše se dalo.*“ Po prvotní aktivitě ze strany klienta byla spolupráce skvělá.

Dagmar: „*Byla jsem vedená na pracovním úřadě. Ne, to vůbec (zda přišla nějaká nabídka). Nic. Ona práce nebyla, to chápu...co by mi asi tak dali, jako nevidomému. A ty rekvalifikace, to taky ne.* Je sice pravda, že vhodná zaměstnání, vzhledem k vystudovanému oboru telefonistky, nebyla, ale nepřišla ani žádná jiná nabídka na rekvalifikaci či nějaký další posun z „patové situace“.

Antonín: Nemá zkušenost, nikdy nebyl evidován.

Lukáš: „*v tom roce 2002 jsem byl na pracáku, tam jsem chvíli pobýval, no ale práci mi nebyli schopni najít žádnou. Kurzy mně nenabízeli, nabízeli mi nějaký práce, takže jsem dostal za úkol to obejít...ale nepodařilo se teda nic...já tam přišel, zeptal se, jestli to teda platí a většinou to už bylo obsazené...“*

Jistá pomoc od úřadu práce tu byla, ale kladly se velké nároky na samostatné jednání. Případné možné zaměstnavatele obcházel sám.

Marija: „...*tam* (o evidenci na pracovním úřadě) *jsem byla, ale to vůbec nemá smysl.*“

KONKURENCESCHOPNOST ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH OSOB - MOŽNOST UPLATNĚNÍ

Z výpovědí respondentů vyplývá, že v zásadě se zrakově postižená osoba, i těžce (nevidomý), může v konkurenčním „boji“ tržního systému prosadit (má slušné vyhlídky na nalezení práce), a to i přes to, že obecně jsou možnosti nevidomých a slabozrakých horší, než možnosti intaktní populace (ať již jde o velmi omezené množství možných pracovních pozic či sníženou efektivitu a rychlost práce, kterou může zrakově postižený člověk nabídnout apod.). Ovšem musí být splněny určité podmínky, především jde o vhodné vzdělání, schopnost „prodat se“ a také o vlastní aktivitu a zájem na uplatnění.

Lenka: „...*ta možnost uplatnění je velmi nízká. Já si tedy práci vždy našla, když jsem chtěla. Sice před revolucí to bylo trochu jiné a teď to nemám jako hlavní příjem, ale jde to...jsem si udělala masérský kurz...nakonec to vyšlo tak, že bych mohla pracovat na živnostní list.*“ Chtěla, práci si našla – aktivita, vůle.

Dagmar: „...*ono to je velké omezení, člověk toho tolik nezvládne. Ona práce nebyla, to chápu...co by mi asi tak dali, jako nevidomému. A ty rekvalifikace, to taky ne. Víš co, já jsem byla takový trémista, méně jsem si věřila, že bych něco zvládla, tak jsem asi ani žádný kurz nedělala... Po telefonu pracovat nelze... a člověk ani nic jiného... No, je to fakt blbý. Obecně i zaměstnanost je malá... Já bych třeba brala tu maséřinu, to by se mi líbilo, ale mě z toho bolejí ruce, jak mám revma...ona už ta zdravotní stránka do toho taky hodně zasahuje.*“ Odevzdání, pasivita a z toho plynoucí nezaměstnanost.

Antonín: „...*myslím si, že i ten handicapovaný člověk může být velmi užitečný. Můj osobní názor je takovej, že ty příležitosti pro získání práce, že ty podmínky tu jsou. A jsou dobré, akorát je potřeba aby ti lidi, zrakově postižení, měli zájem, já z mého pohledu to vidím tak, že ti nevidomí a vůbec zrakově postižení, když chtějí pracovat, tak se o tu práci hlásí a zbytek...prostě nemá zájem a je to v nich, že nemají zaměstnání, protože nechtějí být zaměstnání...ti co mají (zájem pracovat), tu práci opravdu dostanou.* Opět zdůrazněna vůle, touha něčeho dosáhnout, vlastní aktivita.

Lukáš: „...spousta těch zrakově postižených nemá vzdělání v praxi použitelný, když dneska máte toho ladiče nebo košíkáře, takové ty klasické obory, tak dneska tohle ...nedá se to dobře uplatnit, ty lidi, že jako nic jiného neumí, tak nemaj se kde upíchnout...a dílem mi to přijde jako malá schopnost těch lidí se přizpůsobovat, třeba někam dojíždět, to je častej problém, že mají strach...To je ten problém přizpůsobení se novým věcem, jako ten, kdo o tu práci vážně stojí, ten to teda překousne a párkrát tu trasu s ním někdo projde a on se naučí... Třeba ti co projdou vysokým školstvím, ti mají ty podmínky mnohem lepší, už ty znalosti mají...samozřejmě je ideální v dnešní době vysoká škola...nějaká jazykovka nebo eventuálně práva...je to i o výběru té školy. Pokud ten člověk má dobrý vzdělání, dejme tomu, že má vystudovaný jazyk, tam myslím si, že naopak má mnohem lepší podmínky, než třeba jeho spolužák, protože může konkurovat cenou své práce, na tyhle ty pozice, pokud ho někdo zaměstná, tak dostává příspěvek na mzdu toho člověka od úřadu práce, takže on výjde tomu zaměstnavateli finančně lépe, než kdyby zaměstnal zdravého se stejným vzděláním, třeba jako učitele té angličtiny. A pokud je to člověk, kterej je opravdu šikovnej, tam je velká pravděpodobnost, že se někde uchytí...musí ty schopnosti, znalosti uplatnit, tak velmi solidní možnosti má...“ Vyzdvižená role uplatnitelného vzdělání. Pro osoby, které vystudovaly klasické obory, je určitě možnost rekvalifikačních kurzů, které reagují na potřebu trhu, opět stačí „jen chtít“. Také vyzdvižen podíl vlastní snahy a případné sebepropagace.

Marija: „když někdo nechce, tak nepomůže ani svččená voda, ale pokud chtějí...tak samozřejmě...každý jsme nějaký, ale třeba s tím počítačem, tam myslím, že se vyrovnat můžou, ba možná je ještě svým způsobem lepší, protože je hloubavější, když ho nerozptyluje co kde lítá za oknem. To oni třeba říkají, že by si zaměstnavatelé měli uvědomit, že ten nevidomý je jakoby spolehlivější, že si té práce jakoby víc váží, ne teda všichni, ale je takový...pocitivější.“ Opět poukázáno na důležitost ovládnutí uplatnitelné práce – počítače.

AKTIVITA STÁTU

Větší podpora ze strany státu by jistě nebyla na škodu. Na druhou stranu je otázka, zda by zvýšená angažovanost státu v této oblasti, za dodržení pravidel tržní ekonomiky, vůbec byla možná. „Násilím“ přidělovat postižené občany do soukromých firem nelze. Řeší se to tedy za pomoci legislativy (viz kapitola o zaměstnávání nevidomých a slabozrakých osob), která má případné zaměstnavatele k přijímání postižených osob motivovat. Bohužel zkušenosti ukazují, že tento model není dostačující. Myslím si, že by se tedy síly měly soustředit spíše do zdokonalení činnosti úřadů práce (jakožto zástupců státního sektoru), s nimiž nemají zrakově postižení ideální zkušenosti a kterým příliš nedůvěřují. Vzhledem k tomu, že se naopak velké důvěře těší neziskové organizace, měl by stát zvýšit objem finančních příspěvků tímto směrem, protože zde budou opravdu adekvátně využity.

Lenka: *„...sama za sebe nějakou podporu nepotřebuji. Těm co to mají jinak, by určitě nějaké...nějaká pomoc nebo větší podpora pomohla...s tím státním sektorem, já mám pocit, že snad úřady práce i s TyfloCentrem spolupracují, že si ty zájemce přehrávají... Takže nevím. Spíš bych viděla tu hlavní aktivitu u TyfloCentra.*

Antonín: *„...stát už přispívá na ty pracovní místa, myslím, že je to dost velká částka a že na každého handicapovaného přispívá. Bohužel co jsem slyšel, tak hodně se to zneužívá. Ale tak určitě stát přispívá, určitě je to dobře a nevím, jestli něco víc takhle v tom podnikat...já myslím, že ta aktivita tu je, že ty podmínky tu jsou pro ty lidi...kdyby se vytvářely nějaký lepší podmínky, tak by to bylo stejné...ledaže by to bylo opravdu finančně výhodnější...ale jinak si myslím, že podmínky jsou dobré...spíše ti lidi zájem nemají...ti co mají, tu práci opravdu dostanou. Je to můj osobní názor.“*

Marija: *„...zase můžu mluvit za sebe...tak za nás to bylo, jako já nevím, co teď dělá dobře stát ve vztahu k postiženým, já to moc nesleduju, ale jak ti mladí dneska...já bych to třeba brala, být mladá, to určitě (myšleno větší podporu ze strany státu, tvorbu adekvátních pozic pro postižené). Jako bylo by to dobré, kdyby to stát dělal, ale lidi jsou často divní, tak jak by to dopadlo... A myslím si, že o čem se teď bavíme, u státu to je spíš taková...utopie... Když mluvíme o státních věcech, já to vidím černě... Já vím, že stát nemá peníze, ale co někdy prováděj...“*

4.2 Shrnutí výzkumu

Pokud se zaměřím na současný stav integrace zrakově postižených osob na trh práce v rámci Olomouckého kraje, vyplývá z analýzy rozhovorů několik zajímavých poznatků. Osoby s těžkým zrakovým postižením jsou **ze strany státu** natolik **dobře finančně zabezpečeny**, ať již jde o příjem z důchodu či o výhody plynoucí z držení průkazu ZTP (ZTP/P) apod., že pro ně není profesně-finanční hledisko zaměstnání podstatné. Tito lidé **nepotřebují pracovat** proto, aby si zajistili prostředky k životu. Samozřejmě nelze konstatovat, že by byli nad materiální složku života zcela povzneseni, jen mají, alespoň podle informací z tohoto výzkumu, jinak seřazený hodnotový žebříček. Ekonomické hodnoty jsou nahrazeny spíše preferencí sociálních (tzv. „lidských“) kvalit. Tento poznatek vyplývá i z jejich chování a celkového přístupu, který jsem mohl při spolupráci s nimi pozorovat.

Velmi důležité je pro zrakově postižené osoby **nebýt v izolaci**. Tito lidé potřebují zakotvení ve vztazích s blízkými (rodina, přátelé), kteří je pozitivně podporují.

Za opravdu **zásadní** potřebu jejich života je možné označit **užitečnost**, pocit vlastní užitečnosti, pro rodinu, přátele, či společnost a své okolí vůbec. Část zrakově postižených osob tuto potřebu naplňuje právě v rámci zaměstnání, ale většina ji vidí a nachází spíše jinde – v péči o domácnost, v pomoci rodině a přátelům či v jiné individuální aktivitě.

Možnost získat zaměstnání výrazně ovlivňuje **druh a stupeň vzdělání** a také **vlastnosti osobnosti** daného jedince (temperament, průbojnost, aktivita apod.). Tyto vlivy jsou společné i populaci osob intaktních s tím, že zrakově postižení lidé mají poněkud užší okruh možností uplatnění a tedy celkově horší výchozí pozici. Tuto nevýhodu se snaží do jisté míry kompenzovat stát (zakotveno v legislativě, viz výše). Zmíněné potřebné „vlastnosti k zaměstnatelnosti“ jsou však (i přes svou nezpochybnitelnou důležitost) v konkrétní situaci „zrakově postižená osoba X zaměstnání“ podružné. Pokud má dotyčná osoba kvalitní vztahové zázemí, dostatek aktivit a především se ve svém prostředí (v tom co dělá) cítí užitečná, pak je nadmíru pravděpodobné, že pracovat nepůjde, i kdyby k tomu měla příležitost.

Z výzkumu vyplývá i několik poznatků o fungování státu a organizací ve vztahu k zrakově postiženým osobám.

Velké důvěře se těší TyfloCentrum Olomouc, o.p.s. Je to určitě skvělá vizitka jeho dlouhodobé pečlivé práce v oblasti zlepšování života zrakově postižených osob (nejen po stránce pracovního začlenění). Pohled na činnost státu není úplně jednotný, ale lze konstatovat, že s pomocí státu jsou nevidomí lidé relativně spokojeni. Tím myslím státu jako celku, tedy zaštitovatele různých služeb, dotací, legislativních úprav apod. S konkrétním orgánem státu, úřadem práce, však již spokojenost není zdaleka taková. V rámci své stěžejní činnosti, tedy při pomoci s vyhledáním zaměstnání pro zrakově postiženou osobu, neobstál vůbec. Úřad práce sice v této oblasti spolupracuje s TyfloCentrem, takže zprostředkovaně určitou pomoc nabízí, ale v rámci konkrétních služeb vyloženě nedostačuje (to se týká i nabídky rekvalifikací). Lepší zkušenosti jsou v případě žádostí o finanční podporu a poskytování informací.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zabýval integrací zrakově postižených osob na trhu práce. Mým cílem bylo určit, jaká je současná situace těchto lidí v rámci pracovního uplatnění v Olomouckém kraji, konkrétně, jaká je nezaměstnanost respektive zaměstnanost této části populace v našem regionu. Toto zjištění jsem hodlal vyjádřit kvantitativně, statisticky. Předpokládal jsem, že využiji informací od Českého statistického úřadu, Úřadu práce Olomouc a případně od neziskových organizací, především TyfloCentra Olomouc, o.p.s.

Dále jsem chtěl zjistit, jak samotní zrakově postižení lidé vnímají své postavení na trhu práce, tedy určit souvislosti, které stojí za obecně známou vysokou nezaměstnaností této skupiny obyvatel.

Práci jsem rozdělil na část teoretickou a praktickou. První tři kapitoly jsou věnovány teoretickému vymezení zásadních pojmů, jež se vážou k tématu celé bakalářské práce. Věnuji se zrakovému postižení, klasifikaci takto postižených jedinců a vlivu, který má toto závažné postižení na osobnost člověka. V další kapitole shrnuji možnosti vzdělání zrakově postižených osob. Poukazuji na důležitost profesní přípravy a její specifika v rámci odlišných systémů – ve sféře speciálního školství a klasického školství, kde mohou být zrakově postižení žáci za určitých podmínek integrováni. Následně přecházím k oblasti práce, kterou definuji a poukazuji na její důležitost v životě postiženého člověka. Kromě toho vymezuji legislativní rámec zaměstnávání zrakově postižených osob, přibližuji vhodná povolání pro dotyčné a také se věnuji konkrétním možnostem jejich uplatnění na otevřeném i chráněném trhu práce. Také se zaměřuji na činnost Úřadu práce Olomouc a TyfloCentra Olomouc, o.p.s.

V závěru třetí kapitoly, který tvoří předěl k ryze praktické, výzkumné části, se snažím o kvantitativní vyjádření současného postavení zrakově postižených na pracovním trhu v Olomouckém kraji. V této souvislosti musím přiznat, že se mi nepodařilo zcela naplnit původní záměr avizovaný v cílech práce. Dopátrat se konkrétních číselných údajů, které by popisovaly zaměstnanost (nezaměstnanost)

zrakově postižených osob v Olomouckém kraji, je zcela nemožné. Dokonce neexistují ani přesná čísla, která by určila počet zrakově postižených v regionu. Žádné státní ani jiné orgány, či organizace (ČSÚ, ÚP Olomouc, TyfloCentrum) těmito údaji nedisponují. Toto zjištění bylo pro mě velkým zklamáním. Nechtěl jsem však svůj původní záměr zcela zavrhnout, a proto jsem zvolil následující taktiku. Nejpresnějším statistickým dokumentem, který uvádí relativně přesná čísla ve vztahu k zrakově postiženým osobám, je Výběrové šetření zdravotně postižených 07. Z něj se dají zjistit celorepublikové údaje o počtu nevidomých a slabozrakých osob. Dokonce poskytuje i další informace (např. dělení podle věku, pohlaví, závažnosti vady apod.). Shromáždil jsem dostupná data a případné používané odhady autorit v dané oblasti a jejich vzájemným porovnáním a propočítáním jsem došel k následujícím výsledkům: v Olomouckém kraji by mělo být pravděpodobně 1 366 nezaměstnaných zrakově postižených osob v produktivním věku a jen 586 pracujících z téže skupiny. Přiznávám, že tato data nejsou nijak závratně spolehlivá, ale pro určitou orientaci snad posloužit mohou.

Následuje čtvrtá kapitola bakalářské práce, ve které se pomocí kvalitativního výzkumu snažím dopátrat pozadí integrace zrakově postižených na trh práce a zjistit, jaký je vlastní přístup těchto lidí k začleňování do zaměstnání.

Výzkumné šetření jsem realizoval pomocí polostandardizovaných rozhovorů (byla určena zásadní témata, ale ne konkrétní otázky a jejich pořadí), jež jsem následně analyzoval. Při rozboru jsem byl inspirován metodou zakotvené teorie, takže jsem neověřoval předem danou hypotézu, naopak, po rozboru získaných rozhovorů jsem dospěl k novému poznání.

Šetření do jisté míry potvrdilo obecně přijímané názory (které jsou blíže rozvedeny v textu práce), tedy že velký vliv na pracovní uplatnění zrakově postiženého má jeho vzdělání a osobnostní vlastnosti a charakteristiky.

Dále jsem zjistil, že finanční stránka zaměstnání nemá u zrakově postižených osob zdaleka takový význam jako u populace intaktních uchazečů o zaměstnání.

Podstatným zjištěním byla identifikace základní potřeby zrakově postižených osob, kterou je potřeba užitečnosti. Nevidomý člověk, jež nestrádá po fyzické a sociální stránce (je alespoň minimálně hmotně zabezpečen a má dobré zázemí

v rodině či přátelích) považuje za zcela zásadní, až nezbytné, pro svůj spokojený život, být prospěšný a užitečný. Pokud tuto užitečnost spatřuje v činnosti mimo pracovní poměr (např. pomoc rodině), nemá pro něj zaměstnání většího významu.

Většina zrakově postižených osob v produktivním věku se nachází nad hranicí 40 let (VŠPO 07), v tomto věku již bývá člověk zakotven v určitých vztazích, má vybudovanou rodinu, případně se alespoň vyprofiloval okruh jeho dobrých přátel. Pokud vyjdu ze zjištění výše popsaného šetření, je pravděpodobné, že valná část zrakově postižených osob v produktivním věku bude podobně jako lidé z mého výzkumu, nacházet své uplatnění jinde, než na trhu práce. Připočtu-li k tomu, že ti, co se budou snažit na trh práce začlenit, musí překonávat všeobecně vysokou nezaměstnanost, menší uplatnitelnost způsobenou postižením, vlastní osobní „bloky“ apod., pak je vysoká nezaměstnanost těchto lidí (sahající až k 70 %) snáze pochopitelná.

Naplnit cíle bakalářské práce se mi z větší části podařilo. Vyhodnocením dotazníkového šetření jsem dospěl k určitému konkrétnímu zjištění, které může vnést více světla do problematiky vysoké nezaměstnanosti těžce zrakově postižených osob. Svým způsobem se mi také povedlo vyjádřit v číselných údajích situaci v oblasti pracovní integrace zrakově postižených osob v Olomouckém kraji. Uznávám, že v rámci tohoto kvantitativního zkoumání mám jisté mezery, jedná se totiž spíše o přibližný odhad než o přesné měření, žel není v mých silách, abych provedl rozsáhlý statistický výzkum, který kvůli obtížím, jež se k němu pojí, nevykonávají ani instituce k tomu uzpůsobené (ČSÚ).

Pokud bych měl já, či kdokoli jiný, na tuto bakalářskou práci navázat, určité bych považoval za přínosné a zajímavé zaměřit pozornost na skupinu nejmladších ekonomicky aktivních zrakově postižených jedinců a zjistit, jaký postoj k zaměstnání a vůbec k pracovnímu uplatnění zaujímají oni. Rámcově by se mohlo jednat o věkové rozmezí 18 – 26 let, tedy věk, kdy většinou studenti ukončují školu. Bakalářská práce, respektive její kvalitativní výzkumná část, se vzhledem k popsaným okolnostem (převážná většina ekonomicky aktivních zrakově postižených lidí v České republice je ve věku nad 30 let) této mladé skupině

nevěnovala. Je možné předpokládat, že vztah k zaměstnání by v rámci této části zrakově postižených byl od mnou zjištěných výsledků odlišný.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

BUBENÍČKOVÁ, Hana. O zrakovém postižení a zrakově postižených: Pracovní uplatnění zrakově postižených. *Česká oční optika*. 2007, roč. 48, č. 1, s. 80-82. ISSN 1211-233X. Dostupné z: <http://www.4oci.cz/dokumenty/pdf/4oci_2007_01.pdf>.

FLENEROVÁ-WAGNEROVÁ, Helena. *Kapitoly z tyflogedie. Díl 1, Základy tyflogedie*. Vyd. 2. (1. v SPN). Praha, 1985. 72 s.

HAMADOVÁ, Petra, KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea a NOVÁKOVÁ, Zita. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. 125 s. ISBN 978-80-7315-159-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

KEBLOVÁ, Alena. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 2. uprav. vyd. Praha: Septima, 1998. 92 s. ISBN 80-7216-051-6.

JESENSKÝ, Ján. *Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 159 s. ISBN 80-7066-941-1.

KVĚTOŇOVÁ, Lea, ed. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálněpedagogických potřeb*. Brno: Paido, 2007. 94 s. ISBN 978-80-7315-141-6.

KVĚTOŇOVÁ, Lea. *Základy oftalmopedie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 22 s. ISBN 80-210-0667-6.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 1998. 66 s. ISBN 80-859-3158-8.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2., dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. 70 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-84-2.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea, ed. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálněpedagogických potřeb*. Brno: Paido, 2007. 94 s. ISBN 978-80-7315-141-6.

LUDÍKOVÁ, Libuše a kol. *Kombinované vady*. 1. vyd. V Olomouci: Univerzita Palackého, 2005. 140 s. ISBN 80-244-1154-7.

LUDÍKOVÁ, Libuše. *Integrace žáků se zrakovým postižením*. In VALENTA, M. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. s. 179 – 206. ISBN 80-2440-698-5.

LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopedie - Andragogika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 47 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1191-1.

NOVÁKOVÁ, Zita. *Oftalmopedie*. In PIPEKOVÁ, Jarmila et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.

NOVÁKOVÁ, Zita. *Systém edukace zrakově postižených*. In VÍTKOVÁ, Marie, ed. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.

OPATŘILOVÁ, Dagmar a ZÁMEČNÍKOVÁ, Dana. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 132 s. ISBN 80-210-3718-0.

PIPEKOVÁ, Jarmila et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.

PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. 170 s. ISBN 978-80-7392-094-4.

PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora žáků s postižením na přechodu mezi školou a zaměstnáním*. In PIPEKOVÁ, Jarmila et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.

RENOTIÉROVÁ, Marie, LUDÍKOVÁ, Libuše a kol. *Speciální pedagogika*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 313 s. Učebnice. ISBN 80-244-1475-9.

RÖDEROVÁ, Petra. *Edukace a profesní příprava osob se zrakovým postižením*. In PIPEKOVÁ, Jarmila et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.

SKŘEHOT, Petr et al. *Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením*. Vyd. 1. [Praha]: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2009. 181 s. ISBN 978-80-86973-91-3.

ŠTRÉBLOVÁ, Miroslava. *Poznáváme svět se zrakovým postižením: úvod do tyflopédie*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2002. 67 s. ISBN 80-7044-448-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Oftalmopsychologie dětského věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 182 s. ISBN 80-7184-053-x.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

VÍTEK, Jiří. *Medicínská propedeutika pro speciální pedagogy: úvod do neurologie: úvod do oftalmologie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007. 126 s. ISBN 978-80-7315-154-6.

Internetové zdroje

ADIP [online]. [cit. 2012-01-10]. Dostupné z: <<http://www.praceprozp.cz/>>.

Česká unie pro podporované zaměstnávání [online]. [cit. 2011-12-18].
Dostupné z: <<http://www.unie-pz.cz/>>.

Český statistický úřad [online]. © 2012 [cit. 2012-01-18].
Dostupné z: <<http://www.czso.cz/>>.

Český statistický úřad. Výběrové šetření zdravotně postižených VŠPO 07.
[online] [cit. 2012-01-25] Dostupné z:
<[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4100269DD7/\\$File/330908j3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4100269DD7/$File/330908j3.pdf)>.

Encyklopedie dějin města Brna [online]. [cit. 2011-12-12].
Dostupné z: <<http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>>.

HRUBÝ, Jaroslav. Č. j. VVZP 202/91 : *Zpráva o situaci zdravotně postižených a nejnáléhavějších úkolech, které je třeba vyřešit*. [online]. Praha, 1992, 20 s.
Dostupné z: [www:<http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/zp1992.pdf>](http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/zp1992.pdf).

Inkluze.cz [online]. © 2010 [cit. 2011-12-13]. Dostupné z: <<http://www.inkluze.cz/>>.

Integrovaný portál MPSV [online]. © 2002 - 2009 [cit. 2012-01-16].
Dostupné z: <<http://portal.mpsv.cz/>>.

MPSV.CZ: Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2012-01-18].

Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/>>.

Nevidomí mezi námi [online]. © 2011 [cit. 2011-12-18].

Dostupné z: <<http://www.nevidomimezinami.cz/>>.

Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s.

[online]. © 2010 [cit. 2011-12-18]. Dostupné z: <<http://www.dedina.cz/>>.

Rytmus o.s.: Podporované zaměstnávání [online]. © 2009 [cit. 2011-12-18].

Dostupné z: <http://www.rytmus.org/podporovane_zamestnavani>.

SONS ČR [online]. © 2002 - 2012 [cit. 2011-10-07].

Dostupné z: <<http://www.sons.cz/>>.

Společnost pro ranou péči [online]. © 2009 [cit. 2011-11-29].

Dostupné z: <<http://www.ranapece.cz/>>.

Středisko Teiresias [online]. 7. 3. 2012 [cit. 2011-10-18].

Dostupné z: <<http://teiresias.muni.cz/>>.

Střední škola Aloyse Klara [online]. © 2009 [cit. 2011-12-12].

Dostupné z: <<http://www.spsaklara.cz/>>.

Škola Jaroslava Ježka: školy pro zrakově postižené [online]. [cit. 2011-12-13].

Dostupné z: <<http://www.skolajj.cz/>>.

Tyfloemploy: projekt na zvýšení zaměstnatelnosti zrakově postižených [online].

© 2005-7 [cit. 2012-01-19]. Dostupné z: <<http://www.tyfloemploy.org/>>.

TyfloCentrum.cz [online]. © 2002-11 [cit. 2011-10-07].

Dostupné z: <http://www.tyflocentrum.cz/>>.

TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.: Služby sociální a tyfлотechnické pomoci nevidomým a slabozrakým [online]. © 2006 [cit. 2012-01-19].

Dostupné z: <<http://www.tyflocentrum-ol.cz/app/>>.

Tyflonet.cz: informační portál pro zrakově postižené [online]. © 2010 [cit. 2011-12-12]. Dostupné z: <<http://www.tyflonet.cz/>>.

Legislativní dokumenty

Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Organizační struktura TyfloCentra Olomouc, o.p.s.

Příloha č. 2: Přepis rozhovoru, paní Lenka

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru, paní Dagmar

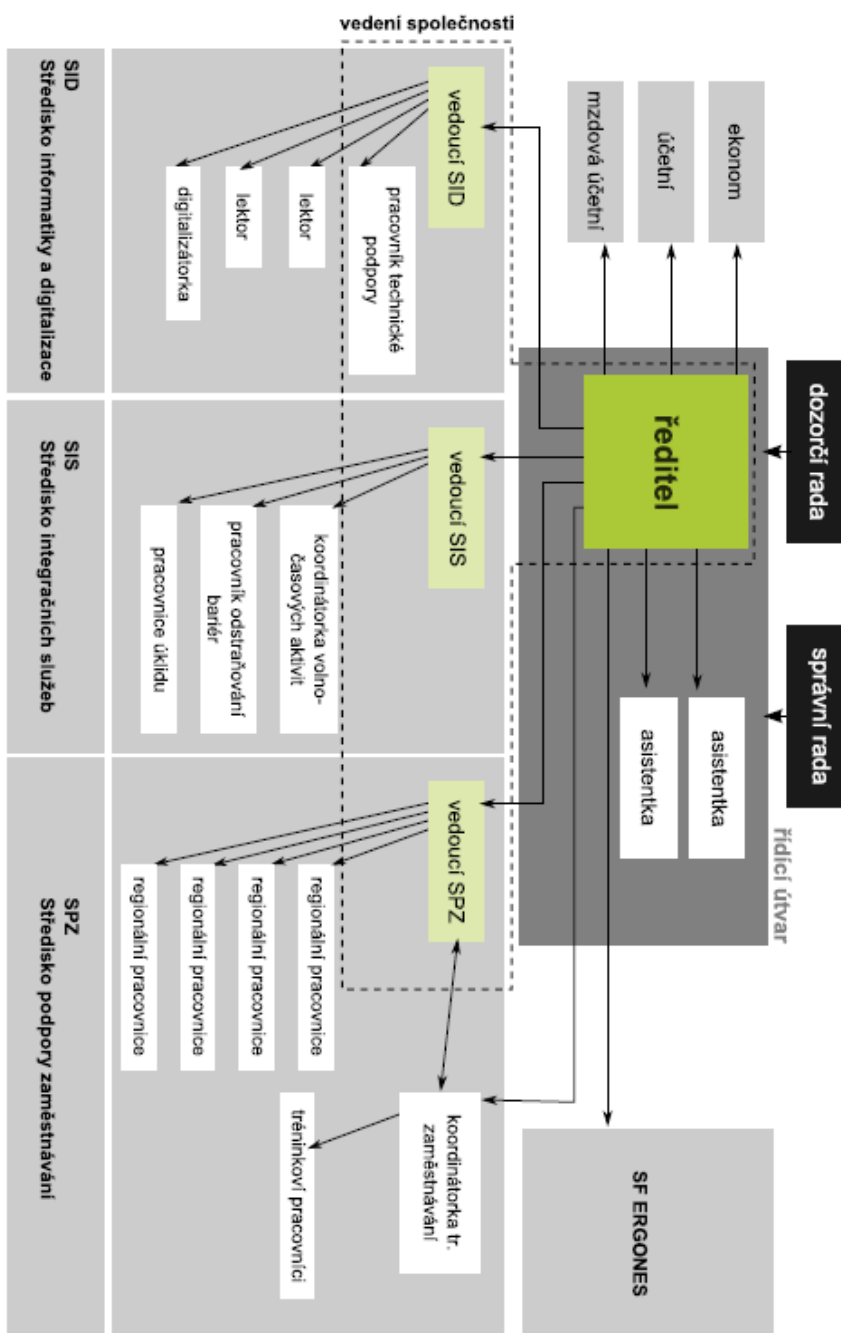
Příloha č. 4: Přepis rozhovoru, pan Antonín

Příloha č. 5: Přepis rozhovoru, pan Lukáš

Příloha č. 6: Přepis rozhovoru, paní Marija

Příloha č. 1:

Organizační struktura TyfloCentra Olomouc, o.p.s.

Zdroj: tyflocentrum-ol [online]

Příloha č. 2:

Přepis rozhovoru, paní Lenka

Věk: 49 let

Rodinný stav: vdaná, manžel intaktní. Z prvního manželství má syna, taktéž bez zrakové vady. První muž zemřel.

Takže první otázka, mohla byste mi popsat nebo přiblížit typ vašeho postižení, jestli je vrozené, získané, v kolika letech se to případně zjistilo, jak k tomu došlo a tak dále?

Takže moje vada je vrozená, dědičná a začala se projevovat asi kolem 9 roku, kdy se...začalo se to projevovat tak, že jsem začala špatně vidět ve škole na tabuli a zrak slábnul, takže jsem ve 4. třídě přešla do speciální školy pro postižené děti v Litvli, tam jsem vychodila až do 9. třídy a pak jsem přešla na konzervatoř, do Prahy, taky na tu speciální. No a ta vada postupovala...se zhoršovala, je to tedy pigmentová degenerace sítnice...a nevím teď' přesně...v kolika letech, mezi 20 a 30 rokem jsem byla nucena chodit se slepeckou holí a nyní je ten stav takový, že jsem prakticky nevidomá.

V počátku to tedy bylo ve formě slabozrakosti, třeba...zbytky toho zraku byly zachovány, ale postupně to ustupovalo?

Ano.

Takže po tom 20 roce nastoupila praktická nevidomost?

To ještě ne. To bylo, až spíš kolem toho 30. Postupně se to sunulo dolů.

Aha, postupné zhoršování.

To by k zdravotnímu stavu stačilo. Otázku vzdělání už jste částečně načila, takže základní školu jste začala v klasické škole...

Ano, do třetí třídy, pak od čtvrté do deváté na speciální v Litvli.

A střední školu potom...

V Praze, konzervatoř.

A jaký obor?

Obor „akordeon, flétna“ se zaměřením na učitelství.

Jste tedy vystudovaná učitelka hudby?

Přesně tak.

Tak. Teď už tedy jedna z prvních otázek k samotnému zaměstnání nebo k práci. Chtěl bych se zeptat, zda jste potom nastoupila, po absolvování školy, do zaměstnání a jestli to byla práce, která odpovídala Vašemu vzdělání, tedy jestli jste pak vyučovala hudbu nebo hře na nástroj?

Ano, po ukončení školy jsem nastoupila jako učitelka základní... tehdy lidové školy umění.

To bylo ještě před revolucí?

To bylo ještě před revolucí, ano.

A bylo to v místě vašeho bydliště?

Ano, bylo to v Olomouci.

A tam jste nastoupila prakticky hned po dostudování, nebo tam byla nějaká časová prodleva?

Nebyla tam prodleva. Okamžitě jsem nastoupila, tehdy to vlastně nebyl problém.

To jsem se chtěl právě zeptat, jak jste své zaměstnání získala, kdo vám to pomáhal zařizovat?

To už si teď ani nepamatuju (váhavě)... ale myslím prostě, že jsem zašla na... mám za to, že to nebyl problém, bylo samozřejmé, že když dostuduji, že prostě budu učit.

Můžu to tedy chápat tak, že příslušné orgány Vám zajistily místo, aniž byste se o to musela nějak výrazněji starat?

Ano.

V kterém roce jste nastoupila a jak dlouho jste na tomto místě pracovala?

No, tak to bylo v roce... mám za to, že 1984 a pracovala jsem do roku 1988, kdy se narodil syn. To jsem odešla na mateřskou a pak jsem se ještě nakrátko vrátila na zkrácený úvazek, když byly synovi 3 roky.

To bylo tedy už po revoluci?

Bylo to už po revoluci...v roce 1991.

A byl nějaký problém získat to místo zpět?

Tak bylo to na těžší škole a žádný problém nebyl, ale ... to byl opravdu velmi zkrácený úvazek a pak protože syn byl velmi často nemocný a já s ním byla v té době sama, takže jsem práce byla nucena zanechat

Bylo to tedy spíše z rodinných důvodů, než...

Určitě.

Teď možná trochu osobnější otázky, co se týká toho zaměstnání: určitě jste přišla do kontaktu s intaktními, zrakově nepostiženými kolegy, tak jaká byla spolupráce, zajímalo by mě, zda vyvstaly třeba nějaké problémy nebo dokonce diskriminace?

Tak všichni kolegové byli vidomí...a nepamatuji si, že by tam byla nějaká diskriminace, spíš možná z mé strany trochu nejistota, že jsem byla míň průbojná... s kolegy jsem ale vycházel normálně, dobře.

A jak Vás vnímali vaši žáci?

Tam jsem si vůbec neuvědomila, že by byl nějaký problém, asi to přijali...velmi, velmi dobře.

Byla nutná nějaká úprav podmínek pracovního prostředí?

Hmm...tak to teď přemýšlím...v té době jsem byla silně slabozraká, takže třeba pohyb po budově...tam nebyl až takový problém. Spíš přemýšlím, jak to bylo třeba s vypisováním třídních knih a podobně. Asi jen s administrativou mi někdo pomáhal.

Jak se to později vyvíjelo, myslím po té, co jste přestala učit, s vaším zaměstnáním?

Pak jsem nepracovala velmi dlouho, mám invalidní důchod třetího stupně...no a v podstatě po určité době, po více jak 15 letech, co jsem byla doma, jsem si udělala masérský kurz s tím, že bych prostě jen chtěla umět masírovat. A nakonec to vyšlo tak, že bych mohla pracovat na živnostní list a ... ono to vyšlo.

Co Vás vedlo k tomu, že jste začala opět pracovat?

Tak když jsem viděla, že bych mohla masírovat na ten živnost'ák, tak to že budu nějakým, byť třeba drobným, způsobem přispívat do rozpočtu mě těšilo, no a další to mělo příznivý efekt, že prostě z toho koloběhu v týdnu jsem na den či dva vystoupila.

Proč zrovna tento obor – masérství?

Masérství jsem si vybrala proto, že jsem jako laik masírovala své známé, bavilo mě to, těšilo mě to, že jim to působí příjemně a chtěla jsem si udělat kurz, abych těm lidem případně neublížila...abych té činnosti rozuměla.

Takže to nebyla vyloženě profesní motivace?

Ne, profesní hledisko bylo až druhotné, mě to zajímalo.

Můžete mi posat jste se dostala na ten dřívě zmiňovaný masérský kurz? Kdo Vás na něj nasměroval?

Tam jsem se dostala přes kamarádku, jedna nevidomá kamarádka ho taky absolvovala, nebyl to kurz speciálně pro zrakově postižené, ale byli ochotní vyjít vstříc a mohli si ten kurz udělat i nevidomí.

Náhodou si nepamatujete jaká firma to zaštiťovala?

Myslím, že firma Salix (nenašel jsem)

Jak tuto svou masérskou činnost provozujete?

Tak vzhledem k tomu, že ty podmínky, abych mohla masírovat doma, jsou pro mě neschůdné, navíc bydlím na vesnici, takže předpokládám, že by bylo ochotno dojíždět málo lidí, tak to řeším tak, že za lidma dojíždím já. Ani nemám masérnu někde ve městě, protože to bych zas musela pracovat každý den, abych vydělala na nájem. A mně vyhovuje, že pracuju tak 2 dny v týdnu. Výhodou je, že mám v podstatě stálé klienty, kde mohu zanechat masážní stůl a pravidelně tam dojíždím.

Není to pro vás hodně náročné?

Tak je, jak časově, tak fyzicky, ale vzhledem k tomu, že je to 1 až 2 dny v týdnu, tak mi to vyhovuje...více než kdybych měla masírovat každý den...někde poblíž domova. Beru to jako určité zpestření.

Co se týká pracovního prostředí nebo kolegů, to tedy nemá cenu se ptát, ale spíš mě zajímá, jaký byl přístup úředníků, když jste si zařizovala živnost a vše kolem toho?

Ten byl úplně skvělý, vyšli mi opravdu hodně vstříc. Hmm, jak co se týká finanční podpory, tak i vstřícnosti po té úřední...i lidské stránky. Úřad mi zaplatil jednak celý ten kurz, jednak mi umožnili dotaci na stoly, mohla jsem si je pořídít rovnou čtyři, no...a ještě tam šlo nějak, po tu dobu kurzu jsem pobírala nějaké peníze...že jsem byla jako nezaměstnaná, podporu nebo něco takového, přesně už nevím, co to bylo.

Jak jste se vůbec dozvěděla o službách úřadu práce, o možnostech těch příspěvků atd.?

Já mám za to, že jsem se tam šla informovat, že si chci udělat masérský kurz a jestli lze žádat o nějaký příspěvek... na ten kurz. Takže to byla forma dotazu a oni mi pak sami nabídli, co vše se dalo.

Takže to v podstatě vzešlo od Vás, bez nějaké pomocné síly.

No, dá se to tak říct. Pak samozřejmě třeba při vyplňování nějakých papírů a dokumentů mi pomohla rodina.

Jakým způsobem získáváte klienty?

V podstatě tak, že ti, které masíruji, to řeknou známým a ti svým známým, nemám nějaké inzeráty, že vykonávám takové služby.

A nějaký konkurenční „boj“ vnímáte?

Z těch lidí co masíruji tak někteří po čase třeba přestali chodit, ale ne snad že by začali chodit k jiným masérům, snad možná až na jeden případ...ale tam si nejsem jistá, ale spíš je to proto, že už jim to stačí anebo z finančních důvodů. Nějaké přetahování klientů nebo něco podobného...nevím. Funguje to spíš na přátelských vztazích a s jinými maséry přijdu do styku jen jako zákazník.

Jak vnímáte svoje momentální postavení na trhu práce? Klientelu jste si našla, práce je to stabilní, byť na zkrácený úvazek...

Tak vzhledem k tomu, že v uvozovkách mi stačí jen přivýdělek, tak se cítím v pohodě a vyhovuje mi to. Ale pokud bych se tím...pouze tím měla živit, bylo by to možná náročnější. Řádově si vydělám do 4 000 Kč měsíčně, spíš míň. Asi tak, jako přivýdělek je to příjemné, ale pokud bych neměla důchod, bylo by to zcela nedostačující. Je to v podstatě přilepšení k důchodu a manželovu platu.

Tedy několik otázek obecnějšího rázu: Pokud byste se snažila hledat nové zaměstnání, kam byste se obrátila, jak byste postupovala?

Jako první mě napadá organizace TyfloCentrum, pravděpodobně bych musela hledat nějaké zaměstnání přes počítače, což by znamenalo udělat si kurz a teď je otázka, zda bych to zvládla. Jiný směr, jako jak jinak mě momentálně nenapadá.

Primárně byste se tedy zaměřila na služby TyfloCentra... Co třeba úřad práce?

To by mě snad ani nenapadlo... že by mohli zaměstnat zrakově postižené.

Jaké jsou podle vašeho názoru možnosti na uplatnění zrakově postižených v současném tržním systému?

Já o tom moc nepřemýšlela, ale obecně si myslím, že možnosti jsou nic moc. Že to množství výběru těch profesí se zúžil jen na několik...ti učitelé hudby, práce s počítačem zcela výjimečně jsou nevidomí právníci...pak samozřejmě masérství, to určitě. No... ta možnost uplatnění je velmi nízká.

Já si tedy práci vždy našla, když jsem chtěla. Sice před revolucí to bylo trochu jiné a teď to nemám jako hlavní příjem, ale jde to.

Ano, z toho tedy plyne, že nějakou zkušenost s pomocí při hledání práce s TyfloCentrem ani s úřadem práce nemáte, tedy až na pomoc s financováním masérského kurzu.

Ne, při hledání zaměstnání ne.

Pak tedy mám ještě nějaké otázky ohledně motivace, ale to už jsme v podstatě probrali, co Vám to přináší, proč jste se nechala zaměstnat...

Tak spíš, zda byste uvítala nějaký větší zájem ze strany organizací, jak státních tak nestátních/neziskových. Třeba nějakou větší kampaň na zaměstnávání nevidomých, vytváření speciálních pracovních pozic kam by se dali takový lidé umisťovat apod.?

Osobně jsem zatím spokojená s tím, jak to mám zařízené, takže sama za sebe nějakou podporu nepotřebuji. Těm co to mají jinak, by určitě nějaké...nějaká pomoc nebo větší podpora pomohla. Ale třeba já vím, že TyfloCentrum rozjíždí nějakou akci, kdy prostě... nebo se spíš formuje nějaká organizace, která by se měla zabývat možností zaměstnat nevidomé, jmenuje se Ergones (jde o sociální firmu, čerstvě vzniklou, která se zatím věnuje zpřístupňování technických pomůcek nevidomým a slabozrakým, pomoc s pracovním uplatněním je zatím spíše cílem). A s tím státním sektorem, já mám pocit, že snad úřady práce i s TyfloCentrem spolupracují, že si ty zájemce přehrávají... Takže nevím. Spíš bych viděla tu hlavní aktivitu u TyfloCentra.

Příloha č. 3:

Přepis rozhovoru, paní Dagmar

Věk: 53 let

Rodinný stav: svobodná

Mohla byste mi přiblížit typ Vašeho postižení?

Tak je to vrozená vada, nazvali to vrozená degenerace sítnice, tak co vím je to odumírání buněk na sítnici, mě na to přišli asi v 5 letech... Jako dítě jsem viděla docela slušně, hlavně teda na orientaci, na čtení to už bylo horší a pak se to postupně zhoršovalo, až od roku 1989, to chodím s tou holí.

Je to v podstatě slepota...jako nevidomost.

Takže to postupně šlo přes slabozrakost až k úplné nevidomosti.

No asi tak, jestli před tím byla ještě praktická nevidomost...nebo jak se to teď dělí.

Ale to je jedno.

A školu jste začala navštěvovat klasicky, nebo rovnou speciální?

Rok do normální...klasické teda a pak v pololetí druhé třídy jsem teda šla do Litovle, pro slabozraké.

A střední škola potom?

To bylo v Praze, hmm...totiž to bylo...to byla dvouletá ekonomická škola, teda bez maturity, ale byla tam 3letá docházka, protože tam byl ještě kurz pro telefonisty připojen.

To bylo speciálně pro zrakově postižené?

Jo, bylo to speciální. Bylo to ukončeno, jak se tomu říká... hmm, učňovským listem.

S čím se nakonec počítalo, že budete dělat?

Tak ono stejně takových 90% lidí, co dělalo tu školu, pak skončilo u telefonu.

Nastoupila jste po ukončení školy do nějaké práce, případně do jaké?

No tak to bylo jako telefonní manipulant, prostě na ústředně...ve zdravotnictví. V roce 1978 a... takže v podstatě byla jsem pod hlavičkou nemocnice a byla jsem na dvou místech. Napřed to bylo zdravotní středisko a potom to bylo zubní.

Čili to bylo klasické zaměstnání telefonisty, přepojování hovorů atd.

Ano.

K té práci jste se dostala jak? Pomáhal Vám někdo?

Tak k této práci, jako manipulantky telefonní, to už ani přesně nevím ten prvopočátek. Ale vím, že před tím jsem zkoušela, jako těsně po té škole bylo místo v Přerově, že bych mohla být soudní zapisovatelka, tam jsem jela s tátou. No a s tím, že oni mi pak daj vědět, jestli mě vezmou nebo nevezmou...pak teda přišlo, že ne. Jako nebylo tam nějaké odůvodnění, nebo to už si tak nepamatuju, ale myslím si, že to mohlo být, protože člověk vlastně nevidí a no tak...přece jenom.

Říkáte, že tam s Vámi jel otec, takže určitou podporu rodiny při hledání práce jste měla?

No, on byl spíš jako doprovod...pro lepší orientaci, ale jo, pomáhal mi.

Říkala jste, že co se týká místa té telefonistky, si už záležitosti kolem nevybavujete, ale aspoň jestli trvalo dlouho, než jste si to místo sehnala?

Ani ne, asi dva měsíce, jsem nastupovala v říjnu. Říjen nebo listopad, nějaká velká prodleva po škole tam ale nebyla.

V roli telefonistky...přišla jste tam do kontaktu s nějakými intaktními kolegy?

Na té ústředně, je pravda, že jsem tam byla sama, ale zase občas tam chodili lidi, když...že jo, když si potřebovali soukromě zavolat, aby to nikdo neslyšel v té ordinaci, tak přišli za mnou...

Ale nějaká vyloženě profesní spolupráce?

Ne to ne.

Nějaké kontakty s kolegy tedy až tak moc nebyly...přesto, jak jste vnímala přístup dalších zaměstnanců k Vám, zažila jste třeba nějaké negativní reakce?

Tak to snad ani ne...no ted' si vybavuju takovou situaci...a to bylo spíše, když už teda, když se to zubní mělo privatizovat...

To už bylo po revoluci...

Jo...vím, že tam na mě udělali takovej podfuk, protože...hmm...dali mi, měli mi dát oni výpověď, ne že bych si ji dala já sama a s tím teda, že jsem neměla dostat odstupné a vím teda, že jsem se tehda obrátila na Tyfloservis a oni přijeli a pak se to řešilo no a zjistilo se, že vedoucí toho zubního měl otce právníka, takže věděl asi jaké kličky tam npsat abych já neměla to odstupné... Tam končilo to místo, takže

nárok na odstupné byl a oni mi dali cosi podepsat...to jsem odmítla...až zjistím, o co jde.

Dá se říct, že se pokusili o určitý úskok i proto, že jste neviděla?

Bud' anebo by to vyzkoušeli i na jiného...On tam pak přijel Honza Příborský (Jan Příborský, ředitel TyfloCentra Olomouc, o.p.s.) a řešil to.

A ještě trochu zpátky, co se týká toho pracovního místa, byly třeba udělat nějaké změny, abyste tam mohla pracovat? Ať už pro orientaci v budově nebo pro samotnou práci?

Tak jako pro tu orientaci přímo ne, ale pro práci ano, že takzvané...tomu se říkalo...přímo na té pracovní ploše, když přicházel hovor, tam byly žárovničky, tak ty svítily a ty vyměnili a místo nich tam dali takové terčíky a z nich pak vyskočila taková jehlička, tak člověk mohl hmatem to obsluhovat.

A byl to tehdy plný úvazek?

Víš co, já jsem tenkrát pracovala na zkrácený asi jenom 6 hodin, pak 8 a pak na tom zubním jenom 5 hodin, to bylo na mou žádost, že jsem chtěla pracovat kratší dobu. Takže se střídal zkrácený s plným.

Na tuto práci jste byla vyškolená, takže bylo vůbec něco nového, co byste se musela učit?

Ne, nic.

A jak dlouho jste pracovala?

Bylo to 15 let, až do toho 93 roku, kdy to místo skončilo.

A když to srovnáte, práci před a po revoluci, jestli tam byly nějaké změny?

No, ani ne, ono to bylo jen pár let po revoluci, takže nic...a navíc na té ústředně.

Byla jste pak zaměstnána někde jinde?

Ne, pak už jsem práci neměla.

A byla z Vaší strany nějaká snaha si najít si další místo?

Byla jsem vedená na pracovním úřadě, ale zrovna v té době, bylo... období kdy končila práce na těch ústřednách, jako ve všech městech.

Takže de facto skončila možnost Vašeho uplatnění, co jste měla vystudováno.

Tak, no a je pravda, že co jiného? Třeba k počítačům mám averzi teda, no a hudba...to nemám talent a masérina...na kurz jsem si netroufla. A ono těch možností fakt jako není...

Takže od Vás jista snaha získat zaměstnání byla, chtěla jste pracovat, ale spíš nebyl prostor pro to, co jste uměla...

Jo, nebylo uplatnění...a pak už jsem to tak, po pár letech na pracáku...nechala.

Vnímala jste zrakové postižení jako určitou překážku v hledání práce?

Tak...ono to je velké omezení, člověk toho tolik nezvládne... A já třeba byla skoro 11 let na intru, takže...hlavně s podobnýma lidma. Člověk se skoro...odcizil i své rodině, jako mi tam měli dobrý kolektiv, to bylo fajn, ale pak...jak jsem začala pracovat, to bylo jako jiná realita. Já třeba měla problém začít chodit s bílou holí, že do někoho vrazím...asi půl roku jsem si zvykala...Ty děcka co jsou teď integrovaný, jsou víc otrkaný, asi.

A snažili se Vám třeba z úřadu práce nabídnout nějakou práci, nebo nějaký rekvalifikační kurz?

Ne, to vůbec. Nic. Ona práce nebyla, to chápu...co by mi asi tak dali, jako nevidomému. A ty rekvalifikace, to taky ne. Víš co, já jsem byla takový trémista, méně jsem si věřila, že bych něco zvládla, tak jsem asi ani žádný kurz nedělala...jako sama. A tak za mě to ani nebylo...nevím jestli tenkrát už něco bylo.

A na Tyfloservis nebo organizace pro nevidomé a slabozraké jste se obracela?

To tehdy ne...a nevím, jestli tenkrát to už tak fungovalo, to až snad později. No a teď už mě to ani tak neláká.

Pokud byste si případně chtěla najít ještě nějaké zaměstnání, kam byste se obrátila?

Jako co se týká hledání práce? Tak asi na to TyfloCentrum.

A úřad práce?

Tak ten ne...sice by mohl zařídit nějaký rekvalifikační kurz...ale to by asi byly ty počítače, to už jsem říkala, že ne... a Tyflák (TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.) to stejně taky zařizuje.

A víte třeba jakým konkrétním způsobem se TyfloCentrum angažuje v této oblasti, co se zaměstnávání týká?

No vím, ale asi to úplně nedokážu...jsou tam nějaké ty...kurzy nebo co přesně a takové akce. Jsou dotovány od Evropské unie, pro podporu zaměstnanosti, ale...

V podstatě to je jak říkáte. A jak vy osobně vnímáte svou momentální uplatnitelnost na trhu práce?

No jako...v podstatě teď nijak, že jo. Po telefonu pracovat nelze...a člověk ani nic jiného... No, je to fakt blbý. Obecně i zaměstnanost je malá... Já bych třeba brala tu maséřinu, to by se mi líbilo, ale mě z toho bolejí ruce, jak mám revma...ona už ta zdravotní stránka do toho taky hodně zasahuje.

Myslíte si, že by pomohlo, kdyby byl větší zájem ze stran různých organizací...státních i třeba těch neziskových. Třeba nějaká kampaň pro podporu zaměstnanosti, nebo třeba vytváření speciálních míst pro zrakově postižené, že by se na základě zjištěných údajů tvořila adekvátní místa?

Já vím, že dřív byla...jak se tomu říkalo...nějaká sdružení, třeba jak bylo KARGO v severních Čechách, že tam vyráběli kartáče...

To pořád do jisté míry je, myslíte asi pracovní dílny.

No, tak ty pracovní dílny, kde třeba pracuje vícero postižených, tak možná víc takových...manuálních možností.

Vás samotnou by ještě lákalo pracovat, kdyby se třeba vytvořilo místo podle Vašich individuálních předpokladů a dispozic? Nebo kdyby byla alespoň možnost něco takového si vyzkoušet.

Tak jako vyzkoušet, to bych mohla, aby člověk viděl, jak by to šlo. Jako vyzkoušet bych to určitě vyzkoušela, co by bylo potom, to člověk neví. Mně by spíš vyhovovalo jen pár dní v týdnu, takový hodně zkrácený úvazek...spíš jako zpestření...

Čili ta finanční stránka nehraje až takovou roli?

To ne, spíš si zpestřit život... asi tak.

Příloha č. 4:

Přepis rozhovoru, pan Antonín

Věk: 50 let

Rodinný stav: svobodný

Začneme spíš tak obecně, mohl byste mi přiblížit Váš zdravotní stav, co se toho zrakového postižení týká?

Dobře, tak narodil jsem se jako vidící, viděl jsem úplně dobře do začátku vojenské služby, až tedy když jsem nastoupil vojenskou službu, jsem si všiml, prostě, že na jedno oko vidím hůř, protože já byl střelec. Začal jsem mít problémy s viděním, když jsem střílel...taky jsem měl úraz, na vojně a tehdy já... jsem byl ve vojenské nemocnici v Bratislavě a tam jsem si teda stěžoval i na to, že hůř vidím, tak jsem prošel lékařským vyšetřením a jako tehdy ještě to zrakový postižení neobjevili, ono...nevěděli čím je to způsobené. Mně chybělo...jsem měl málo červených krvinek a to bylo z toho důvodu, že jsem měl na mozku nádor...a ten požíral ty krvinky, takže ještě v průběhu vojenské služby jsem chodil na hematologickou kliniku, tam mi dělali všelijaký vyšetření a prostě nepřišli na tu příčinu, že je to ten nádor... Pak mi končila vojna, přešel jsem tady do Hranic a až asi po 4 letech se přišlo na to, že to je nádor. Tak mi ho odoperoval, to bylo v roce 1990 a ten nádor mi poškodil oční nervy...Já mám oči úplně zdravé, vždycky jsem měl až do té doby, kdy nádor poškodil oční nervy...oči se dají všelijak, třeba lékařsky vyspravit, ale s těma nervama se nedá dělat nic. No a tak jeden ten oční nerv odumřel. Pak když u té operace to vyřezávali, tak do toho taky trochu zasáhli a já pak chodil na ozařování no a to těm očním nervům taky zrovna nepřidalo...takže já na jedno oko vůbec nevidím a to druhé oko...vidím asi třetinou zrakového pole...asi tak na 3 metry vidím obrysy, jako tváře ne, to bych musel být hodně blízko, ale rozeznávám siluety. Tak je to asi s tím mým zdravotním stavem. Ono zlepšit se to nemůže, spíš už jen zhoršit, ale tak jak to je, jsem rád, že aspoň tak.

Dá se tedy říct, že jste nevidomý?

Oni říkaj praktická slepota nebo tak nějak, že prostě ten člověk...jako tam kde to znám se to dá, když vidím třeba ty siluety, ten prostor kolem sebe, tak je to velká výhoda. Ale někde, kde to třeba neznám, nebo se něco rychle hýbe, tak jsem úplně ztracen, fakt jo.

A bílou hůl máte?

Mám, mám bílou hůl, někdy s ňou chodím, někdy ne. V tym známějším prostředí můžu bez ní...ale je to riziko, protože ta bílá hůl člověka fakt chrání. Jinak se lidi chovají, když máte bílou hůl...já jsem se nikdy nesetkal, že by se lidi chovali špatně, to ti můžu říct, snaží se ti pomoci, jsou vstřícní...já se nikdy nesetkal s tím, že by se někdo choval k těm slepcom špatně. Je většinou takovej trend, že se snaží pomoci. Je to lepší chodit s hůlkou, druzí vědí, jak se k tomu člověku chovat.

Tolik tedy k zdravotnímu stavu, teď něco o vzdělání. Vy jste vychodil klasickou školu?

Normálně, jak říkám, první potíže se zrakem jsem měl až na tý vojně, takže jsem absolvoval školy...tak jako obyčejný dítě. Základní školu jsem vychodil v Lipníku a pak jsem měl gymnázium v Hranicích a pak Vysoká škola Báňská...ale jen jeden semestr, protože jsem to pak nemohl zvládnout, prostě nešlo mi to studium, rostl mi ten nádor, tak asi z toho důvodu. Tak jsem pak šel pracovat...do vojny v Sigmě a pak po vojně jsem zase pracoval, už jsem nestudoval.

V jakém oboru jste byl po vojně zaměstnán?

To jsem dělal v technických službách v Hranicích, jako technicko-hospodářský pracovník, v kanceláři.

A to už se Vám zrak zhoršoval?

No, na to jedno oko jsem fakt viděl už špatně, ale na to druhé pořád dobře. Normálně jsem mohl číst.

Výrazně zhoršovat se to tedy začalo až po té operaci?

Jo, právě po té operaci. Po ní se to zhoršilo markantně.

Takže skrze zrak jste v práci v podstatě žádný problém neměl?

Normálně jsem mohl vykonávat úplně všechno, psal jsem zprávy, četl... bez problémů...až po té operaci toho nádoru, ten zrak se mi opravdu zhoršil a pak jsem byl na nemocenská a pak mě navrhli na ten invalidní důchod a do zaměstnání jsem se už nevrátil.

Snazil jste se pak sehnat si nějaké zaměstnání?

No...nabídli mi vykonávat práci, tam odbočka SONS...někdo navrhl projekt digitálního zaznamenavatele...a přepisovatele různých nahrávek, tak prostě nabídli mi to tak, že bych tu práci mohl vykonávat z domova, že bych se zacvičil...prošel nějakým kurzem a asi jako práci s nějakým programem na počítači a že by mi pak chodili nahrávky ze soudu nebo z nějaké jiné firmy a mohl bych to pak přepisovat do toho programu a že by se jim to posílalo zpátky...Nebo že bych chodil do nějaké organizace přepisovat ty data, asi u toho soudu. A tak bylo takové jakési výběrové řízení, chtěli si pohovořit s lidma, co by o to měli zájem, tak nejdříve jsem zájem měl, že bych se jako do toho pustil, ale pak jsem to přehodnotil, protože oni říkali, že to školení by muselo probíhat někde v Praze...asi po dobu třech nebo čtyřech měsíců a pak že by se teprve vidělo co a jak. Ale pravděpodobně by to pak bylo pro nějakou firmu, že by se jezdilo a sedělo v kanceláři. Jako nějaká taková sekretářka. Šlo by spíš o diktování a rychlé psaní na počítači. No a tak to se mi moc nezdálo, tak jsem se do toho projektu nepřihlásil. A teď nedávno v Olomouckém TyfloCentru probíhal jiný projekt ...tréninkové zaměstnání, takže prostě tam ta práce by byla u nich po dobu třech měsíců s tím, že do budoucna by se třeba našla nějaká pracovní příležitost, ale tak jsem to zvažoval jestli se do toho přihlásit, ale zas jako...mám nemocný rodiče tady a ty peníze co mi nabízeli nebyly nijak extra velký, takže to co bych tam projezdil, projedl, tak moc by mi z toho nezbylo a měl jsem obavu abych pak třeba nepřišel o důchod, kdybych třeba začal pracovat...a tady máme zvířata, máme kozy, slepice, včely...a tak se o to starám a myslím si, že je to promě užitečnější jak nějaký navštěvování té práce...protože co se o ty zvířata starám, tak z toho vyprodukuje třeba mléko, tvaroh a vím, že z toho mám potraviny, pro sebe. A třeba i pro rodinu, pro bráchy, pro sestru...přijde mi to užitečnější než někde vydělávat peníze...i když ty jsou taky potřeba.

Někteří nevidomí říkají, že práci chtějí i jako takové uvolnění ze zažitého koloběhu, mezi lidi...

No, na to mám zase angličtinu a showdown, že učím se tu angličtinu, takže jedenkrát za týden jedu na tu výuku, to mám tak, že se dostanu do toho prostředí a ještě hraju showdown, že máme dobrou sportovní oddíl, máme hodně dobrý

kolektiv, takže třeba přes týden jedu na nějaký zápas nebo turnaj, zase se potkám s nějakýma lidma...někdy je to dvoudenní a takže...spíše mi chybí volný čas, než že bych řekl, že bych se nudil a potřeboval někam vypadnout. Samozřejmě stojím o to dostat se někde ven, zase mezi jiný lidi, to patří tak jaksi k životu, ale říkám, jako doma mám té práce dost, mám se čím zabavit. Ta moje práce je taková pomalá, nejsem tak rychlý... A jsem s tím spokojený, jak si to dělám, no a když potřebuju někam ven, tak těch aktivit je tolik (s důrazem) co nabízí olomoucké TyfloCentrum, že to je tolik zajímavých akcí, že spíše by člověk potřeboval volný čas. Třeba přes léto, jak ty zvířata zaberou víc času, tak se ani všech akcí nemůžu účastnit. Takže určitě nehledám práce, abych se dostal mezi lidi...

Takže když už, bylo by tam hlavně finanční hledisko...

Asi když bych tu práci si chtěl vzít, bylo by to z důvodu financí, abych si vylepšil ten příjem.

V době když jste byl nezaměstnaný, byl jste evidován na úřadu práce?

Ne, nikdy jsem nebyl na pracovním úřadě. A já jsem prostě nevyvíjel tu aktivitu tu práci nějak dostat, spíše to sleduju, pozoruju...a zvažuju.

A pokud byste se rozhodl zlepšit si finanční situaci a najít si zaměstnání, jak byste postupoval?

Asi bych se obrátil na...o pomoc právě na TyfloCentrum, oni tam mají pracovní...já myslím, že to je v rámci toho TyfloCentra, právě mají pracovníci, která se zabývá tím zaměstnáváním zrakově postižených, a myslím si, že vůbec SONS a TyfloCentrum a Tyfloservis jsou velmi dobře pracující organizace a že znají dokonale tu problematiku, těch zrakově postižených lidí...a je tam už určitá tradice, takže určitě bych se obrátil na ně.

Takže nějaká alternativa, například úřad práce...

Ne, já bych se neobracel na úřad práce. Až teda třeba druhotně...když by mi to oni doporučili.

Vnímáte zrakové postižení jako výraznou překážku při možnosti uplatnit se na trhu práce?

Tak určitě je to velký handicap, je to velký handicap. Ten zrakově postižený...no nevidomý, to si nedovedu vůbec představit...ale ten kdo má ještě nějaký zbytek zraku, tak člověk se prostě nemůže vyrovnat tomu zdravému, v té činnosti. Určitě

bude vždycky pomalejší i možná ta kvalita provedení té práce nebude taková...ale zase, ten člověk to může dělat s větším úsilím, takže tím se to může zase vyrovnat, myslím si, že i ten handicapovaný člověk může být velmi užitečný.

Samozřejmě, to máte pravdu.

Třeba Vy osobně, jakou práci byste si představoval, kdybyste se měl vžít do pocitu, že jste zaměstnaný člověk?

Tak...kdybych si měl nějakou práci vybrat, tak...myslím si, že nejsem na nic nějak extra talentovanej, ale z těch profesí, co vím, že ti zrakově postižení dělají, tak by se mi líbilo určitě to masérství, že bych šel dělat toho maséra...protože jednak si myslím, že je to taková...ten člověk se musí něco naučit, něco znát a když to dělá těm lidem, tu službu, tak jim může pomoci, jako v tom zdravotním stavu, takže je to užitečný...a nemůže to dělat každě, takže to by se mi líbilo. Že bych dělal něco dobrýho. Nerad bych práci na počítači, jak někteří dělají, že bych jen zapisoval třeba nějaké informace, co uslyším v rádiích...taková ti sběrači dat...já spíše něco aktivního, takže to masérství by se mi líbilo. Možná i jinou fyzickou práci...i uklízet bych mohl...třeba i psát články, něco jako redaktor, třeba...Ale jenom přepisovat nějaký data do počítače, to bych nechtěl.

Myslíte si, že by bylo praktické, nebo že by pomohl nějaký větší zájem ze strany státu, třeba nějaká kampaň na podporu zaměstnávání, tvora speciálních pracovních míst pro nevidomé atd.?

Tak já si myslím, že tohle se už děje, že stát už přispívá na ty pracovní místa, myslím, že je to dost velká částka a že na každého handicapovaného přispívá. Bohužel co jsem slyšel, tak hodně se to zneužívá. Oni přispějí na jednoho člověka 9 000, když ho ta firma zaměstná a oni mu pak dají nějakou nesmyslnou práci, třeba, že bude zapisovat, co hrajou na Frekvenci 1, jaký pořady...no a vyplatí mu za tu práci 4 000 měsíčně, no a 5 000 zůstane jim. Ale tak určitě stát přispívá, určitě je to dobře a nevím, jestli něco víc takhle v tom podnikat... já myslím, že ta aktivita tu je, že ty podmínky tu jsou pro ty lidi...

Takže jestli to dobře chápu, vnímáte to tak, že kdo chce si najít zaměstnání, tak určitou šanci má?

Určitě má, ale jako určitě stát přispívá na to, aby se ti hendikepovaní lidi do toho procesu dostali, to vím určitě.

Kdyby se více znala čísla, statistiky nevidomých a slabozrakých, tak jestli by tohle pomohlo v rámci aktivní politiky zaměstnávání?

Můj osobní názor je takovej, že ty příležitosti pro získání práce, že ty podmínky tu jsou. A jsou dobré, akorát je potřeba aby ti lidi, zrakově postižení, měli zájem, já z mého pohledu to vidím tak, že ti nevidomí a vůbec zrakově postižení, když chtějí pracovat, tak se o tu práci hlásí a zbytek...prostě nemá zájem a je to v nich, že nemaj zaměstnání, protože nechtějí být zaměstnání a já si myslím, že ani, kdyby se vytvářeli nějaký lepší podmínky, tak by to bylo stejné...ledaže by to bylo opravdu finančně výhodnější...ale jinak si myslím, že podmínky jsou dobré...spíše ti lidi zájem nemají...ti co mají, tu práci opravdu dostanou. Je to můj osobní názor.

Příloha č. 5:

Přepis rozhovoru, pan Lukáš

Věk: 29

Rodinný stav: svobodný

Můžete mi přiblížit Váš zdravotní stav?

Takže já mám vrozené zrakové postižení, pigmentovou degeneraci sítnice, to znamená, že ten stav je čím dál tím horší. Jako děcko jsem byl schopný normálně číst knížky a postupně se to zhoršovalo, na střední jsem už třeba nepřečetl učebnici a teď je to takové, že na levé oko nevidím vůbec, na to pravé tak na metr pohyb, takže ta klasifikace je praktická nevidomost.

Chápu to tak, že školu jste začal navštěvovat klasickou?

Já jsem chodil na všechny školy standardního typu, školka, základní a střední škola, to byly všechny klasického typu, jo teď studuju, dodělávám vejšku.

A třeba na škole, jak stříkal, že se zrak horšil, měl jste nějakou asistentku?

Tam se to řešilo tak, že já jsem vlastně nemusel číst z učebnice, poznámky jsem si zvládl dělat rukou...nějak jsem to po sobě přečetl, po jiných teda ne...třeba testy, to mi zvětšovali, na A. To jsem ještě jakž takž zvládal a pak jsem ještě chodil do Lingvy, to jsem měl pomůcky, počítač se speciálním softwarem a teď na výšce tam už se bez počítače prakticky neobejdu.

A jakou střední školu máte vystudovanou?

To byla veřejná správa.

A vysoká škola?

To je speciální pedagogika – andragogika, takže vzdělávání dospělých.

Pomáhá Vám při studiu ...centrum...?

Jo, tam je na úpěčku centrum podpory handicapovaným, takže čas od času se na ně obrátím, když teda nemůžu něco najít, nebo teď jsem dělal zkoušku z legislativy, tak jsem ji dělal na počítači. Ale jinak jsem schopen spoustu věcí si sehnat, některý knížky jsem si scanoval ve Zbrojnici, ale největší problém je dostat se k té knížce, jo...potom už vlastně...je celkem jedno jestli si to nascenju sám, jednu mi

scanovali v rámci toho centra. Ale největší problém je se k těm knížkám dostat. Navíc pro zrakově postižený existují knihovny, i vysokoškolské knihovny, kdy hlavně centrum Tereza hodně knih už mají spracovaných, takže hodně materiálů jsem čerpal odsud. Zatím se mi nestalo, že bych k nějakému předmětu nemohl sehnat vůbec žádnou literaturu.

Studujete prezenčně?

Ne, kombinovaně...dálkově, protože já pracuju na plnej úvazek tady (TyfloCentrum Olomouc). Je to navazující, teď jsem vlastně v prváku navazujícího.

Kdy jste začal hledat práci?

Já jsem skončil školu 2001, mám pocit a protože jsem se hlásil na ekonomky v Pardubicích a Brně, ale byl velkej nával, tak jsem se nedostal, takže jsem dělal pomaturitní studium v Lingvě, tam jsem byl rok a v tom roce 2002 jsem byl na pracáku, tam jsem chvíli pobýval, no ale práci mi nebyli schopni najít žádnou, tak jsem v čase, kdy jsem byl na úřadu práce dělal pro TyfloCentrum dobrovolníka a vlastně přes to dobrovolnictví jsem se dostal na tu pozici, kterou teď vykonávám, učím s počítačem, takže od toho roku 2003 jsem tady.

Dá se tedy říct, že to jste si našel sám?

Jo, de facto jo.

A s tím úřadem práce, jak probíhala spolupráce, zda Vám nabízeli nějaká zaměstnání nebo kurzy?

Kurzy mně nenabízeli, nabízeli mi nějaký práce, takže jsem dostal za úkol to obejít, zeptat se...

A v jaké oblasti ta práce, případná, byla? Pokud se pamatujete.

Tak já jsem chtěl, aby to byla práce s počítačem...tvorba webu, prostě tyhle oblasti. No, těch nabídek moc nebylo, protože jaksi kvůli zdravotnímu stavu jsem nemohl jít kamkoli, do nějakého stavebnictví nebo tak. Já už si ani nepamatuju, co přesně mi nabízeli... je to už skoro 10 let...ale nepodařilo se teda nic.

A měl jste pocit, že třeba zdravého člověka se stejným vzděláním by vzali ale Vás, skrze to postižení ne, že byste byl skrze to až třeba diskriminovaný?

Jo, jo... těžko říct, jako takovej pocit jsem neměl. Já jsem teda...neprošel výběrovým řízením, já tam přišel, zeptal se, jestli to teda platí a většinou to už bylo obsazené nebo že prostě nesháněj...

Takže nějaké negativní zkušenosti nemáte...

Ne, ne...já na tom pracáku byl krátce, od roku 2003 dělám tady, na plný úvazek.

A třeba otázka motivace, proč chcete pracovat, vím, že někteří nevidomí ani nechtějí pracovat, vystačí si s důchodem, tak jak je to u Vás?

Tak já...samozřejmě to finanční hledisko je motivující, protože peníze dnes, to člověk potřebuje, ale já jsem byl vždycky zvyklej něco tak dělat, takže mně to přišlo jako samozřejmost najít si práci a tím, že jsem si ji našel relativně rychle po té škole, že jsem třeba neměl čas sedět doma 10 let na zadku, tak...pro mě to nebylo, že bych se nějak přemáhal.

A Vy třeba, když pracujete se zrakově postiženými lidmi, v čem spatřujete tu příčinu, že jich hodně nepracuje, jestli to je v tom, že ty příležitosti nejsou nebo je to spíš nechut' něco překonávat?

Já myslím, že je to dílem oboje...ono spousta těch zrakově postižených nemá vzdělání v praxi použitelný, když dneska máte toho ladiče nebo košíkáře, takové ty klasické obory, tak dneska tohle...nedá se to dobře uplatnit, ty lidi, že jako nic jiného neumí, tak nemaj se kde upíchnout, snad třeba někde v chráněné dílně, což většina lidí teda preferuje, jednoduchou manuální práci...a dílem mi to přijde jako malá schopnost těch lidí se přizpůsobovat, třeba někam dojíždět, to je častej problém, že mají strach...To je ten problém přizpůsobení se novým věcem, jako ten kdo o tu práci vážně stojí, ten to teda překousne a párkrát tu trasu s ním někdo projde a on se naučí. To si myslím je velká překážka, která ty lidi může limitovat...a pak samotný vlastnosti těch lidí, já to můžu vnímat z toho hlediska, když ten klient třeba projde kurzem na tom počítači, tak teoreticky by měl zvládat jakoukoli kancelářskou práci, ale lidí, kteří by se v téhle oblasti třeba uplatnili, není tolik, jo, takže je otázka, jestli, kdyby byli lépe motivovaní...ale je to občas i z těch důvodů, že schopnosti těch lidí jsou omezenější. Třeba ti co projdou vysokým školstvím, ti mají ty podmínky mnohem lepší, už ty znalosti mají...samozřejmě je ideální v dnešní době vysoká škola...nějaká jazykovka nebo eventuálně práva, což je vlastně pro zrakově postižený...jako práce, to studium je náročnější ale je velká pravděpodobnost, že když vystuduje tohleto, tak může pracovat na sebe. Ono, když udělá člověk nějakou pajdák...když já ho studuju taky

(smích) prostě buď Vás vezmou ve sféře sociální...nebo zůstanete bez práce, já znám pár lidí co má prostě doktorát z pajdaku ale o práci nezaváděj...je to i o výběru té školy. Pokud jde o obory, o které je zájem, třeba i programátorství, to je dobrý, to taky může dělat na svoje triko, že jo, osvč... Ta nezaměstnanost je dílem všeho co jsem vyjmenoval, vzdělání, schopnost člověka se přizpůsobit, samozřejmě jiný to je u slabozrakých a jiný u nevidomých. Slabozrací mají zase...lepší pozici v tom, že třeba v té práci jim stačí jen nějaká lupa, znám pár klientek co doted' dělají účetnictví. Je to výhodnější, když nějaký ten zrak mají a můžou ho teda využít.

Jak vnímáte konkurenceschopnost zrakově postižených, když teda mají nějaké adekvátní vzdělání, mají řekněme dobrou startovní pozici, tak jestli je ta zraková vada hodně sráží nebo jestli se dovedou vyrovnat?

Pokud ten člověk má dobrý vzdělání, dejme tomu, že má vystudovaný jazyk, tam myslím si, že naopak má mnohem lepší podmínky, než třeba jeho spolužák, protože může konkurovat cenou své práce, na tyhle ty pozice, pokud ho někdo zaměstná, tak dostává příspěvek na mzdu toho člověka od úřadu práce, takže on vyjde tomu zaměstnavateli finančně lépe, než kdyby zaměstnal zdravého se stejným vzděláním, třeba jako učitele té angličtiny. A pokud je to člověk, kterej je opravdu šikovným, tam je velká pravděpodobnost, že se někde uchytí.

Vidíte to tedy tak, že když člověk chce a má vůli třeba na sobě pracovat, tak šance, že se uchytí, je slušná...

Je, je relativně solidní, musí se teda trefit tou profesí, o kterou je zájem a musí ty schopnosti, znalosti uplatnit, tak velmi solidní možnosti má...

Ted' taková hypotetická situace, kdybyste hledal zaměstnání, jaký byste zvolil postup, kam se obrátil atd.?

Tak já bych šel určitě na pracák, snad by něco nabídli a pak bych hledal práci přes internet, přes známé...asi tak. Asi bych se snažil o práci, která je blízka tomu co dělám...něco s počítačem.

Mně právě říkali lidi, s kterými jsem mluvil, že by se v první řadě obrátili na TyfloCentrum...

No, ono to je totiž tak, že ta podpora zaměstnatelnosti, to je jen podpora, my nesuplujeme úřad práce, jako ti pracovníci samozřejmě vyhledávají volná místa

a tomu klientovi řeknou, hele tady je třeba pozice vrátnýho...slabozraký by mohl zvládnout. Ale hlavní smysl je toho člověka jakoby vůbec připravit na vstup na ten trh. Plno lidí vůbec neví jak napsat životopis, motivační dopis...jak probíhá takový výběrový řízení, co všechno budou po tom člověku chtít, takže hlavní smysl je ty lidi vlastně připravit na ten proces, toho... hledání zaměstnání. Zase výhoda je, že ten pracovník může zavolat do té firmy pro další informace, tam se píše, že je to vhodný pro zrakově postižený, ale to může být dobrá práce po vozíčkáře, ale už to nemusí být dobré pro zrakově postižené. Třeba můžeme klientům pomoci tím, že dostanou víc informací o té pozici pracovní. Není to suplování úřadu práce, ale i toto tam je...Připravit člověka pro vstup do zaměstnání.

Já jsem četl o těch projektech financovaných z Evropské unie, takže tam byla i nějaká komunikace s firmama a nějaké vyhledávání vhodných...

Tak, tam bylo to tréninkové zaměstnávání...to zas byli vytipovaní zaměstnavatelé a ti lidi byli prostě jakoby na stáž, si vyzkoušet jaké to je, když člověk chodí jako kdyby do práce, takže to bylo, to je pravda.

Příloha č. 6:

Přepis rozhovoru, paní Marija

Věk: 57 let

Rodinný stav: vdova, dvě děti

Můžete mi popsat typ Vašeho postižení, zda je vrozené...

Je vrozené, já jsem se tak narodila.

Narodila jste se tedy nevidomá?

No, já vidím světlo a obrys, ne že bych viděla co to je, jen ten obrys...

Světlocit je tedy zachovaný.

Jo, já mám úplně zdravé oči, já když jdu na oční, tak mě tam nechcou, že mám oči...já mám slabý nerv...jinak oči v pořádku, ty to vidijou. Oči bych klidně někomu mohla dát, viděly by.

S tím nervem se nedá něco dělat?

Nedá.

Takže Vy jste od mládí nevidomá, navštěvovala jste tedy pravděpodobně speciální školu.

Tenkrát ano, nebyla možnost integrace za mého mládí. Já byla v Brně. Já jsem bydlela na Slovensku, tam byla škola pro nevidomého v Levoči a to jsem měla daleko, takže nás, já měla ještě nevidomého bratra, takže nás naši dali do Brna. Byli jsme na internátě, 2x za rok doma, na Vánoce a na prázdniny.

To muselo být složité...

To bylo právě výborné, skvělá průprava, mně to tak vyhovovalo. Mama říkala „řeklas mi ahoj a já tě devět let neviděla“. A mě to nevadilo, většině lidí co znám to nevadilo. Tenkrát byly děcka jiné...jiná možnost nebyla a mi nad tím prostě nepřemýšleli.

A střední škola?

To jsem byla v Praze, ekonomku.

Takže tam byl tenkrát i telefonický kurz u toho, že?

Ano...jak to víte??

Já...už jedna z paní, se kterou jsem mluvil, dělala tuhle školu...

Aha, jo, byl tam ten kurz. My jsme měli myslím 2 roky praxe...v podnikách k tomu. A skončila jsem v 17 letech.

A pak jste pracovala?

Pak jsem pracovala. Na Slovensku.

Jakým způsobem jste si tu práci našla?

Nijakým...já jsem byla na vesnici a ta práce byla už určená, protože moje máma...tam byla textilka, tenkrát V. I Lenina. A to mělo ředitelství v Rožmberku...a moje mama tam dělala u strojů, tkalcovských a ředitel...mama byla výborná dělnice, takže ředitel mi tam to místo nechal, já jsem tak měla místo jasné.

Bylo to v rámci Vašeho vzdělání...oboru?

To byla telefonistka. Tak, tak. Měla jsem dokonce i psát na stroji, ale já se toho zalekla, já byla Slovenka, ale školy jsme měla české...a to bych musela psát i ve slovenštině, tak já zůstala na té ústředně. Tam jsem byla 5 let.

A pak?

Pak jsem se vdala a šla jsem sem, do Olomouce. A tady jsem nastoupila práci zase, tenkrát ještě byla práce pro nevidomé...ty telefonní ústředny byly upřednostňované pro nevidomé, takže hodně na ústřednách byli nevidomí.

A v tom Olomouci jste si jak našla tu práci?

Víte co, jako tam byl na praxi můj manžel...on byl čalouník a tam šel na praxi, pak domů a já šla na to místo. Prostě jsem se v červnu vdala a červenci nastoupila. Já měla štěstí na ty místa.

Jak to pokračovalo dál?

Pak jsem tam dělala 5 let, zase. A pak jsem měla dítě, já měla jedno, pak jsem šla do práce, v jeho roku...ale tenkrát nebyly služby, TyfloCentra...průvodcovské, to bylo, co si uděláš, to máš. A tenkrát ta Olomouc byla rozkopaná...u nemocnice jsme měli podnikový byt. To bylo složité s doprovodem. To museli vzít mě zavést s holkou do jeslí, zavést do práce, vyzvednout manžela...Odpoledne zase pro manžela, pro mě a do jeslí, to jsme si museli platit... My si vždycky dali inzerát do menzy, studentské a vždycky se někdo našel, kdo pomáhal.

Takže taková brigáda?

A oni to dělali pak i zadarmo, tehdy jsme byli podobného věku, jsme se skamarádili, to už pak nešlo o prachy... Jenže pak holka onemocněla, já šla za vedoucím, ať mi dá volno, ten na mě byl sprostý...já povídám, tohle nemám zapotřebí a odešla jsem, do dvou let dcery jsem byla doma a pak byla druhá mateřská... a potom jsem zůstala doma dobrovolně. Já mohla jít zpátky na to místo, ale říkám, mě ani nehne, budu vláčet děcka po školkách...ne zůstala jsem doma. Mou dobrovolnou touhou zůstat s děckama, ne že bych tehdy do revoluce nemohla...mohla, ale prostě...protože manžel měl práci, o finance tady moc nešlo. My měli 2 důchody tehdy, plat, takže na co bych já...

Tehdy jste teda upřednostnila rodinu.

Ano, upřednostnila jsem rodinu, chtěla jsem 4 děti, pak jsem měla třetí...to mi nechtíc odešlo...tak jsem měla ty dvě a co už.

Po revoluci jste pak ještě pracovala?

To už ty místa pro nevidomé, to už tak nebylo...Ty ústředny se rušily, to přecházelo na digitální. Manžel tedy ještě dělal tady v prioru snad do devadesátých let, to už nevím. K těm ústřednám se pak připojovaly pošty další, ty faxy a podobně, bylo to těžší, když to bylo a já...rozumíte, já už to nehledala, no já měla tu rodinu. Ženské to stačí, měla jsem rodinu na Slovensku, furt byla nějaká akce...Já osobně práci nehledala.

Takže ta finanční motivace u Vás nebyla a...

Finanční nebyla a společenská taky ne, protože já byla pořád někde. Já doteď pořád někde cárám, takže mi to nevadí, já spíš říkám, že dobře, že su chvílku sama. Mně to nechybí ani teď, já si aktivity najdu sama pořád nějaké. Já už jsem to nehledala...až pak sama, ale ani ne kvůli financím, já jsem sama a mám holku, spíš jsem chtěla jako ruční práci...mně baví dělat něco manuálně. Mně ne že bych se třeba nenaučila, teď jsem měla školení na počítači...mně to nebaví. Mně u toho nebaví sedět... a dělejte něco, co vám jde proti srsti...já bych chtěla ruční práci. Rozumíte... Tak jsem měla asi před třema rokama, jestli znáte to sdružení SPOLU...tak ti mně našli v prádelně, on potřeboval ten pán balit rukavice do takových balíčků a prostě dávat to do krabic, to jsem já chtěla jen takhle doma sedět a šolíchat a něco jsem si vydělala, ale ono to pak skončilo...asi po půl roku.

Takže tu práci jste si našla sama?

Ano, ale jak říkám z jiných...než jak většina říká, jako to prostředí a lidi. Já pro zpestření, tak. Mě to baví. Mně to nevadí vstávat do práce, já vstanu klidně v pět, vezmu hůl a jdu... I na vlak a dojíždět kousek...ale mě baví ta manuální práce, tady nejde o to, že by člověk nic jiného nezvládl...mě to baví. A tam, prostě, chráněné dílny...to už tak není a nevydělají...to je zaměstnání hlavně pro ty lidi aby tam měli kontakty společenské. Mně by stačilo třeba tři čtyři tisíce vydělat, o to mně nejde, ale dělat něco co mě baví, chápete to?

Jo, určitě. A co třeba masérství?

Ne, to určitě ne, dokonce já když byla dítě, jsem chodila plno let na klavír a na zpěv, tak mě chtěli dát na konzervatoř, ale to ne, tam byl brácha a jak mě nutili, mně se to zprotivilo, víte jak, děcko někam nutíte...no tak jsem šla pak na tu ekonomku, to bylo čerstvě otevřené, my bylo druhý ročník, pokusný...takzvaný. Navíc já teďka hlídám kluka, vnuka. Hlídala jsem ho od roka a půl, tak pomáhám dceři, ona šla do práce, takže já su po ruce, aspoň jsem jako tak užitečná, mít pocit, že žiješ z důchodu a teď jen sedíš a zase ten důchod, to ne...já hlídám na plný úvazek...já jsem ráda, že jsem užitečná, že pomáhám dalšího člověka vychovávat...i dceři i státu. Takže já jsem...aspoň doufám, že jsem platná, takže já jako, že bych hledala práci, to ne.

A pokud byste se teoreticky rozhodla tu práci si najít, jak byste u toho postupovala?
Na pracák bych asi nešla, tam jsem byla, ale to vůbec nemá smysl...bud' se ptát po podnikách, ale to taky...no jak se říká, prodávat ty svoje, rozumíte, ale to já moc neumím, mně je už 57 a nevidím, dneska ani ti zdraví lidi v tomhle věku o práci nezavadí, a teď co...já to zkoušela na v tom SPOLU.

A vy jste teda byla na pracáku?

No nějakou dobu, když jsem přestala dělat, tak na podporu. Ale to už je dlouho. Ale jak bych hledala? Asi bych se ptala přes známé...asi bych šla zase do toho SPOLU, tam se mi to líbilo, já byla první nevidomá klientka. Tam je to spíš pro mentálně postižené...oni se mnou chudáci obvolávali firmy, oni respektovali to, co chcete, takže asi tam...

A co třeba pomoc TyfloCentra?

A jo, já to nikdy nezkoušela, takže s tím nemám zkušenosti...jen s tím SPOLU, ale tak nešla...šla bych tam. Proč ne? Ale oni maj spíš ty sociální podpory, jako

komunikace, já bych raději ty praktické, jak to dělali v tom SPOLU, takové „hele tam jsme volali, tam by tě vzali“, takové ty praktické. Ale mně přijdou ty komunikační dovednosti...no já nevím.

Vám tedy přijde, že TyfloCentrum připravuje člověka spíš obecně a Vám jde o konkrétní práci?

Tak, tak... Ale nevím, já tady nebyla, nemůžu soudit, já jsem sem nechodila... když jsem byla v tom SPOLU, tak tady to ještě nefungovalo, ale to je původně pro mentálně postižené. A pak jsem tam u nich skončila...já nevím, jak to tam vůbec teď funguje...já říkám, já Vám moc nepomůžu, já nepracuju a ani práci nehledám...

Ale to vůbec nevadí, ba možná právě naopak. Většina nevidomých stejně nepracuje, takže já dělám rád rozhovory i s těmi nezaměstnanými, abych třeba zjistil proč... u Vás to je protože to zaměstnání nepotřebujete...

Nepotřebuju a nemám čas, víte... Já hlídám, já pomáhám té dceři a druhou mám v Anglii, takže já můžu jezdit za ňou do ciziny, takže já fakt nemám moc času...

Jo, jak říkáte...i tu motivaci se snažím zjistit. Teď třeba obecně, jak to vímáte, když zrakově postižení hledají práci, tak proč to je, jestli jde hlavně o finance nebo spíš o zajištění nějaké společenské stránky života?

Tak mladým se nedivím, já být mladá tak bych asi taky chtěla...bez rodiny bych taky chtěla dělat, každý mladý, no tak každý asi ne dneska, vždyť ani zdraví nedělají...Já si myslím, že to je tak přirozeně...mladý člověk prostě nechce sedět doma...nebo tak znám i lidi mladé, třeba s angličtinou a s počítačem a seděj doma a ti teda ani nechoděj na TyfloCentrum na akce, vyloženě sedí doma a neumí si udělat ani kafe...to je pravda. Já jich pár znám...odmítají společenský život, že jo, rodiče jim udělají oběd...třeba si píšou s celým světem, ale co jim je to platné. Těm bych tu práci doporučila...oni ji ale nehledají a tomu se divím. No a starší, ti už nemusí najít... Ale když někdo nechce, tak nepomůže ani svěcená voda, ale pokud chtějí...tak samozřejmě, já myslím, že jde jak o finance, ten důchod taky není úplně, že jo...ale i ty společenské kontakty, to máte...já, kdybych už pracovala, tak spíš přes ty finance, společenský kontakt mám pořád. Ale někdo zas třeba žije u rodičů, tak peníze až tak nepotřebuje, ale chce vypadnout mezi lidi, to taky, někdo se chce uplatnit, když něco umí...

A myslíte si, že zrakové postižení je při hledání zaměstnání opravdu velká překážka nebo je ten člověk i relativně konkurenceschopný, na tom trhu práce?

Jak se kdo umí chovat, když tam přijde divně oblečený a divně se chová, tak se tomu zaměstnavateli nedivím ani, tak protože víte co, na ty nevidomé se klade větší nárok. Když budete si tam někde odloučovat nehty tak si řeknou, je divnej, ale u nevidomého...ach, slepej...divej jak se chová, toho nechcem.

A konkrétně to zrakové postižení, dá se třeba schopnostma nějak kompenzovat a třeba se i vyrovnat vidícím?

Vidícím...já jsem nad tím takhle nepřemýšlela, já to mám odmala...vyrovnat, tak jak v čem...

Já myslím v práci.

Tak v práci, já myslela třeba v domácnosti, tam jo. V práci záleží v jaké, tak třeba v počítačích tam jo, akorát jsme o něco pomalejší, vy to přehlédnete, nám to mluví. Ale jinak...v určitých věcech jo. Já třeba, že to ještě vzpomínám, já si myslím, že bych mohla dělat i v kuchyni, když to dělám doma v malém, proč ne ve velkém...jestli těch cibul krájím víc, to je jedno. To by podle mě taky šlo, ale tak já to nehledám... A každý jsme nějaký, ale třeba s tím počítačem, tam myslím, že se vyrovnat můžou, ba možná ještě svým způsobem lepší, protože je hloubavější, když ho nerozptyluje co kde lítá za oknem. To oni třeba říkají, že by si zaměstnavatelé měli uvědomit, že ten nevidomí ja jakoby spolehlivější, že si té práce jakoby víc váží, ne teda všichni, ale je takový...pocitivější.

A teď něco ke státní podpoře, jak to vidíte s angažovaností státu v oblasti zaměstnávání, pomohlo by třeba lepší tvoření statistik a v návaznosti na to tvoření nějakých speciálních míst?

To nevím...zase můžu mluvit za sebe...tak za nás to bylo, jako já nevím, co teď dělá dobře stát ve vztahu k postiženým, já to moc nesleduju, ale jak ti mladí dneska...já bych to třeba brala, být mladá, to určitě. Za nás to bylo dáno, vende tolik a tolik postižených...ale zase brat někoho násilím... Tehdy to tak bývalo, ale...ono může být nařízení, ten člověk Vás teda veme, ale bude dělat naschvály, to byly takové případy... mého manžela přidělil okres do podniku a ten ředitel ho nechtěl, teď dělejte v takovém prostředí... Tak on tam pak nezůstal, já se mu nedivím...Jako bylo by to dobré, kdyby to stát dělal, ale lidi jsou často divní, tak jak

by to dopadlo... A myslím si, že o čem se teď bavíme, u státu to je spíš taková...utopie... Když mluvíme o státních věcech, já to vidím černě... Já vím, že stát nemá peníze, ale co někdy prováděj...

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Vývoj počtu OZP uchazečů o práci

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Klasifikace zrakově postižených osob podle WHO

SEZNAM ZKRATEK

ČR – Česká republika

ČSÚ – Český statistický úřad

ČVUT – České vysoké učení technické

ESF – Evropský sociální fond

IVP – Individuální vzdělávací plán

MŠ – Mateřská škola

MŠMT – Ministerství školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

MVSP - Ministerstvo práce a sociálních věcí

OZP – osoba zdravotně postižená / osoby zdravotně postižené

SONS – Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých

SPZ – Středisko podpory zaměstnávání

UK – Univerzita Karlova

UP – Univerzita Palackého

ÚZIS – Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

VŠPO 07 - Výběrové šetření zdravotně postižených 2007

WHO – Světová zdravotnická organizace